

**T.C.
BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MEKANSAL PLANLAMA VE TASARIM ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS**

**SÜRDÜRÜLEBİLİR TARIM ARAZİLERİNİN
KIRSAL KALKINMAYA ETKİSİNİN MEKANSAL
STRATEJİK PLANLAMA BAĞLAMINDA
İNCELENMESİ: KABİL- DEHSABZ ÖRNEĞİ**

Zabihullah AMİN

BURDUR, 2021

**T.C.
BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MEKANSAL PLANLAMA VE TASARIM ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS**

**SÜRDÜRÜLEBİLİR TARIM ARAZİLERİNİN
KIRSAL KALKINMAYA ETKİSİNİN MEKANSAL
STRATEJİK PLANLAMA BAĞLAMINDA
İNCELENMESİ: KABİL- DEHSABZ ÖRNEĞİ**

Zabihullah AMİN

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Samet AŞIKKUTLU

BURDUR, 2021

ETİK KURALLARA UYGUNLUK BEYANI

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili hükümleri uyarınca Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum **“Sürdürülebilir Tarım Arazilerinin Kırsal Kalkınmaya Etkisinin Mekansal Stratejik Planlama Bağlamında İncelenmesi: Kabil- Dehsabz Örneği”** başlıklı bu tezin;

- Kendi çalışmam olduğunu,
- Sunduğum tüm sonuç, doküman, bilgi ve belgeleri bizzat ve bu tez çalışması kapsamında elde ettiğimi,
- Bu tez çalışmasıyla elde edilmeyen bütün bilgi ve yorumlara atıf yaptığımı ve bunları kaynaklar listesinde usulüne uygun olarak verdiğimi,
- Kullandığım verilerde değişiklik yapmadığımı,
- Tez çalışması ve yazımı sırasında patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığını,
- Bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya diğer bir üniversitede başka bir tez çalışması içinde sunmadığımı,
- Bu tezin planlanmasından yazımına kadar bütün safhalarda bilimsel etik kurallarına uygun olarak davrandığımı,

bildirir, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

28/ 06/ 2021

(İmza)

Zabihullah AMİN

TEŞEKKÜR

Bu araştırma için beni yönlendiren, karşılaştığım zorlukları bilgi ve tecrübesi ile aşmamda bana yardımcı olan değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Samet Aşıkkutlu'ya teşekkürlerimi sunarım. Literatür araştırması yapmam için kütüphanesinden faydalandığım ve hiçbir yardımı esirgemeyen Afganistan'ın Ziraat ve Sulama Bakanlığının, Şehircilik ve Arazi Bakanlığı'nın elemanlarına teşekkür ederim.

Çalışmada verilen SWOT (GZFT) analizleri için yardımcı olan Kabil Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nin değerli öğretim elemanlarına teşekkür ederim.

Tezimi donanım (Bilgisayar, İnternet, Yazıcı) alanında destekleyen lisans döneminde okul arkadaşım Abdul Nasir Farahi'ye teşekkür ederim.

Eğitim hayatımın her aşamasında beni her anlamda destekleyen aileme sonsuz sevgi ve saygılarımı sunarım.

Haziran, 2021

Zabihullah Amin

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
TEŞEKKÜR	i
İÇİNDEKİLER	ii
ŞEKİL DİZİNİ.....	iv
ÇİZELGE DİZİNİ	v
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	vi
ÖZET	viii
SUMMARY	ix
1. GİRİŞ.....	1
2. GENEL BİLGİLER.....	5
2.1. Planlama Kavramı.....	5
2.2. Mekan ve Mekansal Planlama Kavramları	6
2.2.1. Mekan	6
2.2.2. Mekansal Planlama	7
2.2.3. Mekansal Planlamanın Tarihsel Gelişimi	8
2.3. Stratejik ve Mekansal Stratejik Planlama Kavramları	11
2.3.1. Stratejik Planlama	11
2.3.2. Mekansal Stratejik Planlama.....	13
2.4. Tarım Arazilerinde Sürdürülebilirlik Kavramı	17
2.4.1. Tarım Arazileri Kavramı.....	17
2.4.2. Sürdürülebilir Tarım	20
2.4.3. Sürdürülebilir Tarımsal Uygulamalar	20
2.5. Kırsal Kalkınma Kavramı	22
2.5.1. Toplum Kalkınması.....	22
2.5.2. Kırsal Kalkınma İle İlgili Yapılan Tanımlamalar	23
2.5.3. Avrupa Birliğinde Kırsal Alan Kavramı ve Özellikleri	24
2.5.4. Kırsal Kalkınmanın Önemi	24
2.6. Dünya’da Başlıca Ülkelerde Tarım Arazilerinin Genel Durumu	24
2.6.1. Amerika Birleşik Devletleri’nde Tarım Arazilerinin Genel Durumu	26
2.6.2. Çin Halk Cumhuriyeti’nde Tarım Arazilerinin Genel Durumu	27
2.6.3. Hindistan Cumhuriyeti’nde Tarım Arazilerinin Genel Durumu	28
2.6.4. Rusya Federasyonu’nda Tarım Arazilerinin Genel Durumu	30
2.6.5. Türkiye Cumhuriyeti’nde Tarım Arazilerinin Genel Durumu	31
3. MATERYAL VE YÖNTEM	35
3.1. Materyal	35
3.2. Yöntem	36
4. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA.....	39
4.1. Çalışma Alanı Hakkında Genel Bilgiler	39
4.1.1. Afganistan Hakkında Genel Bilgiler	39
4.1.2. Kabil Hakkında Genel Bilgiler.....	53
4.1.2.1. Kabil Nehir Havzasında Su	55
4.1.2.2. Kabil İlinde Mekansal Gelişme Süreci ve Şehirleşme Eğilimi.....	57
4.1.3. Çalışma Alanı Hakkında Genel Bilgiler	62
4.2. Dehsabz İlçesinde Sürdürülebilir Tarım Perspektifli GZFT Analizi	64
4.2.1. Akademisyenlere (Kabil Üniversitesi Ziraat Fakültesi) Yapılan	

Sürdürülebilir Tarım Perspektifli GZFT Analizi	64
4.2.2. Ziraat ve Sulama Bakanlığı, Şehircilik ve Arazi Bakanlığının Uzmanlarına (İdareciler) Yapılan Sürdürülebilir Tarım Perspektifli GZFT Analizi.....	66
4.2.3. Dehsabz İlçesinde Çiftçilere Yapılan Sürdürülebilir Tarım Perspektifli GZFT Analizi	68
4.3. Dehsabz İlçesinin Temel Sorunlarının Tanımlanması.....	76
4.4. Hedefler	80
4.4.1 Kısa Vadeli Hedefler.....	85
4.4.2. Orta Vadeli Hedefler	86
4.4.3. Uzun Vadeli Hedefler	87
5. SONUÇ.....	88
KAYNAKLAR.....	92

ŞEKİL DİZİNİ

	Sayfa
Şekil 2.1. Mekansal planlamanın çoklu amaçları.....	16
Şekil 2.2. Dünya tarım arazilerinden bir görünüm.....	25
Şekil 2.3. ABD’de tarım ve otlak arazilerinden bir görünüm	26
Şekil 2.4. Çin halk Cumhuriyeti’nde arazi kullanımı.....	28
Şekil 2.5. Hindistan Cumhuriyeti’nde arazi kullanımı	29
Şekil 2.6. Rusya Federasyon’un tarım arazilerinden bir görünüm.....	31
Şekil 2.7. Türkiye genel toprak haritası	33
Şekil 3.1. Çalışma alanının konumu.....	36
Şekil 4.1. Afganistan’ın konumu.....	39
Şekil 4.2. Afganistan’ın Pamir dağlarından bir görünüm	41
Şekil 4.3. Afganistan’da stratejik gelişme koridorları.....	42
Şekil 4.4. Dehsabz ilçesinde üzüm bağları ve çiftçilerin ilkel yöntemle üzüm bağının budama faaliyetinden bir görünüm.....	43
Şekil 4.5. Dehsabz ilçesi’nde ilkel sulama kanalın yanında verimli su kullanımı için devlet tarafından yapılan sulama kanalından bir görünüm....	44
Şekil 4.6. Afganistan’da arazi kullanımı	45
Şekil 4.7. Afganistan’da tarım arazilerinin dağılımı	46
Şekil 4.8. Kabil ilinin konumu	54
Şekil 4.9. Kabil’deki tarım arazilerinin dağılımı.....	55
Şekil 4.10. Kabil ve Dehsabz ilçesi’nde tarım arazilerin dağılımı.....	56
Şekil 4.11. Kabil nehir havzasından bir görünüm	57
Şekil 4.12. Dehsabz ilçesi’nde yer altı su akımından bir görünüm.....	58
Şekil 4.13. Kabil kentinin yıllara göre mekansal olarak gelişme eğiliminden bir görünüm	59
Şekil 4.14. Kabil kentinin gelişme yönünü gösteren görünüm	60
Şekil 4.15. Kabil kenti için Sasaki kuruluşun hazırladığı master planından bir görünüm .	61
Şekil 4.16. Dehsabz ilçesi’nde mutlak tarım arazilerin üzerinde yer alan büyük sanayi tesislerinden bir görünüm..	62
Şekil 4.17. Dehsabz ilçesinin verimli tarım arazilerinden bir görünüm.....	63

ÇİZELGE DİZİNİ

	Sayfa
Tablo 2.1. Stratejik yönetim süreci	12
Tablo 2.2. Klasik planlama yaklaşımı ile stratejik planlama yaklaşımı arasındaki farklar	15
Tablo 2.3. ABD’de mevcut arazi kullanımı.....	27
Tablo 2.4. Türkiye’nin arazi kabiliyetine göre sınıflama	33
Tablo 4.1. Afganistan’da kullanabilir tarım alanı (Bin/hektar)	45
Tablo 4.2. Afganistan'da sektörlere göre çalışan başına katma değer.	47
Tablo 4.3. Afganistan’ın ömenli tarımsal ürünlerinin miktarı.....	49
Tablo 4.4. Afganistan’ın ömenli tarımsal ürünlerin ton olarak miktarı.....	50
Tablo 4.5. Afganistan’da menli tarımsal ürünlerin hektar alanda ton olarak miktarı.....	50
Tablo 4.6. Afganistan’da önemli meyvelerin bir hektarlık alanda üretim miktarı kg olarauretim miktarı	51
Tablo 4.7. Afganistan’da tarımsal kooperatiflerin sayısı ve faaliyeti.....	52
Tablo 4.8. Dehsabz ilçesi’nde hektar olarak mevcut arazi kullanımı	64
Tablo 4.9. Akademisyenlere (Kabil Üniversitesi Ziraat Fakültesi) yapılan sürdürülebilir tarım perspektifli GZFT analizi.....	66
Tablo 4.10. Ziraat ve Sulama Bakanlığı, Şehircilik ve Arazi Bakanlığının uzmanlarına (idareciler) yapılan sürdürülebilir tarım perspektifli GZFT analizi.....	68
Tablo 4.11. Kabil-Dehsabz ilçesi’nde çiftçilere yapılan sürdürülebilir tarım perspektifli GZFT analizi.	71
Tablo 4.12. Kabil-Dehsabz ilçesi’nde üç paydaş grubun GZFT analizinin sonuçlar.....	73
Tablo 4.13. Kabil-Dehsabz ilçesi’nde sürdürülebilir tarım arazilerine yönelik tespit edilen temel sorunlar	73
Tablo 4.14. tespit edilen temel sorunlara yönelik kısa, orta ve uzun vadeli çözüm önerileri	76

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AC	: Afghanistan Compact
ACSO	: Afghanistan Central Statistical Organization
AKKS	: Arazi Kullanma Kabiliyet Sınıflaması
ANDS	: Afghanistan National Development Strategies
ATP	: Arazi toplulaştırma projesi
BM	: Birleşmiş Milletler
CORINE	: Coordination of Information on the Environment
CRIDA	: Capital Regional Development Authority
ÇATAK	: Çevre Amaçlı Tarım Arazilerin Koruması
ÇDP	: Çevre Düzeni Planı
ÇŞB	: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı
DB	: Dünya Bankası
DCDA	: Dehsabz' City Development Authority
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EM	: Entegre Mücadele
EÜY	: Entegre Ürün Yöntemi
FAO	: Food And Agricultural Organization Of The United Nations
GLASOD	: Global Assessment of Human-induced Soil Degradation
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasılası
GZFT	: Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar ve Tehditler
IPARD	: Instrument For Pre- Accession Assistance
ISRIC	: International Soil Reference and Information Centre
İTU	: İyi Tarım Uygulamaları
JICA	: Japan International Cooperation Agency
MAKÜ	: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
MDGS	: Millenium Development Goals
MPGM	: Mekansal Planlama Genel Müdürlüğü
MSP	: Mekansal Strateji Planı

NZCSC	: New Zeland Center for Sustainable Cities
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development
OSB	: Organize Sanayi Bölgesi
OTU	: Organik Tarım Uygulaması
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STATİP	: Sorunlu Tarım Alanlarının Tespiti ve İyileştirilmesi Projesi
SWOT	: Strenghts- Weaknesses- Opportunities- Threats
TARİT	: Tarımsal Rekolte Tahmin ve Kuraklık İzleme
TMMOB	: Türk Mühendis ve Mimar Odalar Birliği
TÖİR	: Tarım Özel İhtisas Raporu
UN	: United Nations
UN-HABITAT	: United Nations Human Settlements Programme
USAID	: United States Agency for International Development
WFP	: World Food Programme

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Sürdürülebilir Tarım Arazilerinin Kırsal Kalkınmaya Etkisinin Mekansal Stratejik Planlama Bağlamında İncelenmesi: Kabil- Dehsabz Örneği

Zabihullah AMİN

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Mekansal Planlama ve Tasarım Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Samet AŞIKKUTLU

Haziran, 2021

Afganistan'ın kırsal özelliğine sahip olması ve zamanla yaşanan hızlı kentleşme süreci, devamlı artarak ve değişerek kırsal ve tarımsal alanlarda hızlı değişimlere sebep olmuştur. Mekansal anlamda kentlerin hızlı yapılaşarak gelişmesi ve tarım alanlarına doğru yayılışı kırsal alanlarda meydana gelen değişim ve dönüşüm sebebi ile tarımsal yapı değiştirken kırsal alanların özelliğini kaybederek hızlı kentleşme sürecinin etkisinin altında kalmıştır. Bu değişim ve dönüşümler kırsal ve tarımsal alanlarda birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Bu çalışmanın amacı Kabil-Dehsabz ilçesinde sürdürülebilir tarım arazilerinin kırsal kalkınmaya etkisinin mekansal stratejik planlama bağlamında incelenmesidir.

Çalışmanın temel materyalini konu kapsamında yapılmış, uluslararası ve ulusal kaynaklar oluşturmaktadır. Bu doğrultuda kitap, tez, makale, bildiri ve görsellere ulaşılmıştır. Çalışma alanı, Afganistan Kabil ili Dehsabz ilçesidir.

Çalışmanın yöntemini paydaş gruplarına (akademisyen, uzman ve çiftçi) uygulanan SWOT (GZFT) analizi ve yüz yüze görüşmeler oluşturmaktadır.

Sonuç olarak Dehsabz ilçesinde tarımsal üretim ve üretilen ürünlerin pazarlanmasında sürekliliği sağlamak için paydaş gruplarının belirli dönemlerde fikirleri alınarak yönetsel kararlar oluşturulmalıdır. Tarım arazilerinin korunması ve tarımda modern tekniklerin kullanımı sağlanmalıdır. Bu bağlamda Dehsabz ilçesinde tarımsal arazilerin sürdürülebilirliği ve tarımsal kalkınmasının sağlanması mümkün olacaktır.

Anahtar Kelimeler: kırsal alan, mekansal planlama, mekansal stratejik planlama, sürdürülebilir tarım, SWOT (GZFT) analizi

SUMMARY

M. Sc. Thesis

**To Examine The Effect of Sustainable Agricultural Lands on Rural Development in
The Context of Spatial Strategic Planning: The Case of Kabul-Dehsabz**

Zabihullah AMİN

**Burdur Mehmet Akif Ersoy University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Spatial Planning and Design**

Supervisor: Asst. Prof. Dr. Hüseyin Samet AŞIKKUTLU

June, 2021

The rural characteristic of Afghanistan and the rapid urbanization process, continuously changing and increasing, have caused rapid changes in the rural and agricultural areas. Spatially, the agricultural land has been affected by the rapid urbanization process due to the change and transformation in the rural areas while constantly changing and losing its rural characteristic due to the rapid urban development and its spread to agricultural areas. To examine the effect of sustainable agricultural lands on rural development in the context of spatial strategic planning in Kabul-Dehsabz district is the goal of this subject.

The main material of the study consists of international and national sources made within the scope of the subject. In this context, books, theses, articles, statement and images have been reached. The case area is Dehsabz district of Kabul province in Afghanistan.

The method of the subject consists of SWOT analysis implemented to stakeholder groups (academics, expert and farmer) face to face surveys.

As a result, in order to provide continuity in agricultural production and marketing of manufactured products in Dehsabz district, administrative decisions should be made by taking the opinions of stakeholder groups in certain periods. The conservation of agricultural lands and the use of modern techniques in agriculture should be provided. In this context, it will be possible to provide the sustainability and agricultural development of agricultural lands in Dehsabz district.

Keywords: rural area, spatial planning, spatial strategic planning, sustainable agriculture, SWOT analysis

1. GİRİŞ

Tahmini olarak dünya yüzeyinin yaklaşık on üç milyar hektar alanını karalar kaplamaktadır. Bunun ise %37'ine denk gelen yaklaşık beş milyar hektarını tarım toprakları oluşturmaktadır. Söz konusu tarım toprağının kullanım şekline göre dağılımına baktığımızda; yaklaşık 1,5 milyar hektar alanda tarımsal bitkileri ve 1,5 milyar hektar alanda çok yıllık tarla bitkilerin ekildiğini görülmektedir. Geriye kalan iki milyar hektar alan ise çayır ve mera olarak değerlendirilmektedir. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü- *Food and Agriculture Organization* (FAO) “World Agriculture: Towards 2010” çalışmasında, belirtilen arazilerin yanı sıra, önümüzdeki dönemde tarımsal arazilerinin arttırılmasına imkan verecek 1,8 milyar hektar potansiyel arazinin bulunduğu belirtilmektedir. Uluslararası Toprak Referans ve Enformasyon Merkezi- *International Soil Reference and Information Centre* (ISRIC) tarafından yürütülen Küresel Toprak Degradasyonu Değerlendirmeleri Projesi - *Global Assessment of Human-induced Soil Degradation* (GLASOD) kapsamında yeryüzü karasal alanlarının %15'inin insan aktiviteleri sonucu çeşitli düzeylerde bozulmaya maruz kaldığı belirtilmektedir (TÖİR, 2014).

Dünya’da tarım arazilerinin yapısal özelliklerinden kaynaklanan önemli sorunlar arasında yer alan eğim, drenaj, taşlılık, tuzluluk ve alkalilik, toprak derinliği ve erozyon gibi sorunlar daha çok toprağın yapısal hususiyetinden kaynaklanmaktadır. Tarım arazilerinin amaç dışı kullanımı ise insan odaklı bir sorun olup, üzerinde durulması gereken husustur. Bu arazilerin amaç dışı kullanımı kentleşme, sanayi, turizm, madencilik ve diğer kamu yatırım alanlarında yoğun bir şekilde kullanılmaktadır (Topçu, 2012).

Benzer şekilde Gow ve Pidwimiy (1996) yaptıkları çalışmada, tarım arazilerinin amaç dışı kullanımı, sanayileşme sürecinin yanı sıra kentleşme süreci ile nüfusun artmasına bağlı olarak kentlerin formu ve yerleşim alanları yayılarak genişlemekte ve buna bağlı olarak arazi talebi çoğaltılması belirtmişlerdir. Ayrıca, gelişen teknolojinin etkisiyle arazi kullanımında farklılık ortaya çıktığı ve günümüzde Dünya’daki toplam arazinin yaklaşık %1’ini kent iskan alanları kapladığını ifade etmişlerdir.

Tarih, insanoğlunun geliştirdiği yaşamsal faaliyetleri içerisinde en fazla tarımın önemi ve rolü olduğunu kaydetmektedir. Medeniyetin geliştiğinden beri, tarımsal alanlarda, doğa kuralları ve insan kullanımı arasında bir denge vardır Ancak, özellikle endüstri devriminden sonra ortaya çıkan teknolojik gelişmeler, nüfus artışı ve kentlerdeki hızlı gelişmeler bu

muavazneyi bozmuş, bunun neticesinde de, doğal kaynakların hızla tüketilmesi ve bozulması süreci ortaya çıkmıştır (Sezgin vd., 2012).

İnsan hayatı için lazım olan beslenme maddesi geçmişte ve günümüzde de tarımsal faaliyetler neticesinde elde edilebilmektedir. Bu besin maddelerin üretiminde kullanılan en önemli kaynaklardan biri topraktır. Toprak çok uzun sürede meydana gelebilen ama yanlış kullanım neticesinde bozulabilen ve bozulduktan sonra da eski durumuna getirilmesi veya geriye kazanılması çok uzun süren ve insan hayatı için önemli ancak sınırlı bir kaynaktır. Yer yüzeyinin nerde ise 13 milyar hektarı karayla kaplı olup, bu karaların %37'sini yaklaşık 5 milyar hektarını tarım alanları oluşturmaktadır. Bu tarım alanının kullanım şekline göre dağılımına baktığımızda; yaklaşık 1,5 milyar hektarlık alanda tarla bitkileri yetiştiriciliği yapıldığı, 1,5 milyar hektarlık alanda uzun ömürlü bitkilerin dikili bulunduğu ve geriye kalan 2 milyar hektarlık alan ise çayır ve mera şeklinde değerlendirilmektedir (TÖİR, 2014; Akci vd., 2016).

Bir ülkenin kalkınması ve gelişmesinde doğal kaynakların kullanımı belirleyici bir faktör olarak gösterilmektedir. Doğal kaynaklarını koruyarak sürdürülebilir bir şekilde kullanmayı becerebilen ülkeler, gelişmesi ve kalkınması için uzun dönemde devamlı başarı sağlayabileceklerdir. Buna karşın, doğal kaynaklarını sınırsız ve bilinçsizce istifade eden toplumların sürdürülebilir bir şekilde gelişmelerinden bahsedilemez. Toprak, geçmişte olduğu gibi bugünde de az gelişmiş ülkelere kadar tüm kesimler için ekonomik, sosyal ve politik yönden önemini korumaktadır. Temel sebebi, toprağın üretilme imkanı olmayan tek üretim aracı olması ve toprağı kullanan dünya nüfusunun hızla çoğalmasındır. Günümüzde dünya üzerindeki tarım toprağının genişletilme olanağı oldukça sınırlıdır. Buna rağmen erozyon, amaç dışı kullanım ve küresel ısınma sebebi ile yaşanan iklim değişikliğinin ortaya çıkardığı kuraklık ve çölleşme sebebi ile her yıl önemli miktarda tarım toprağı tarım dışına çıkmaktadır (DPT, 2014).

Tarım toprakları, nüfusun hızla arttığından biri gıdaya duyulan gereksinim giderek arttığı bir dönemde önemli bir değer haline gelmektedir. Kentlerin çoğu verimli tarım toprakları üzerinde ya da çok yakınında kurulması ve kentsel yayılma sonucu tüm dünyada kişi başına düşen tarım toprağı miktarı azalmaktadır (Akseki, 2011).

Barınma ve beslenme ihtiyacımızı sağlayan, tarımsal ürünlerinin üretildiğı toprak, yaşamımızın güvencesi olan doğal kaynakların başında gelmektedir. Tarımsal toprağının amaç dışı kullanımı tarımsal aktiviteden başka bir hedefle kullanılmasının sebepleri esas olarak kentleşme, tarım dışı sektördeki gelişmeler, büyük altyapı yatırımları ve yönetsel sebepler olarak sıralanmaktadır (Yılmaz, 2001).

Toprak, geçmişten günümüze kadar, en çok yok edilen doğal ve üretilemez kaynaklardan birisi olması insanın esas gereksinimlerini karşılayan tarımsal üretimin menşee olmasına rağmen, bilerek ya da bilmeyerek, sürekli yok edilmektedir. Şehirlerin gelişmesi için gerçekleşen her türlü fiziksel müdahale ve kentsel işlevler için alınan mekansal kullanım kararları toprağın kullanım şeklini belirlemektedir. Dolayısıyla, toprak-şehir ve şehir değişen/dönüşen yapısını ortaya çıkaran kentleşme süreci arasında, geçmişten bugüne kadar devam eden ve önümüzdeki dönemde de devam etmesi gerekli olan bir ilişki vardır (Sezgin vd., 2012).

Tarım arazilerinin amacına uygun şekilde kullanılması önemlidir. Verimli tarım arazilerinin yapılaşması, kısıtlı olan bu kaynakları tüketmeye sebebiyet vermektedir. Tarımsal alanlar ihtiyaç duyulduğunda amaç dışı kullanılabilir, fakat tarımsal alanların amaç dışı kullanımı ve yapılaşması, tekrar tarıma kazandırılması çoğu kez mümkün değildir. Verimli tarım topraklarının yapılaşmaya açılma sorunu daha çok kentsel alanlarda yaşanmaktadır. Ancak kırsal alanlarda bu sorunun başka bir çeşidi ise, çiftçilerin konut ihtiyaçları için, kendi tarım arazisinde konut yapmasıyla ortaya çıkmaktadır (Akci vd., 2016).

Kentsel büyüme sürecindeki saçaklanma, tarım topraklarının, natürel ve çevresel olarak duyarlı bölgelerin yok oluşunu ve bölgesel açık alanların daralmasını da yanında getirmektedir. Bu saçaklanma sürecinin, lüzumlu tedbirler alınmadığı süreci çevre açısından kritik problemler ortaya çıkmaktadır (UN-HABITAT, 2008).

Bugünün şartlarında şehirlerdeki insanların çabuk artmaya devam etmesi, şehirlerin alan ihtiyacını da arttırmakta ve gelişen büyüme süreciyle beraber şehirler mekanda hızla genişlenmektedir. 1960'lar sonrasında kentsel büyüme ve saçaklanarak yayılma, dünyanın pek çok şehrin özellikle de metropoliten sahaların önemli bir problem alanını meydana getirmektedir (Sezgin vd., 2012).

Bu kentleşme baskısından en çok etkilenen tarım alanlarıdır. Verimli tarım arazilerinin kaybı, ekonomik ve ekolojik sonuçlar doğurmasının yanı sıra, ülkelerin/kentlerin kendi kendini besleme potansiyelini düşürerek, dışa bağımlı duruma gelmesine neden olmaktadır (Meşhur vd., 2013).

Kentleşme tarih boyunca mekanı hızlı ve geri dönülemez şekilde dönüştüren tek olay olmuştur. Özellikle 1980'lerden itibaren yaşanan çabuk kentleşme süreci dünyada da insan mekan bağlantısının özelliğini değiştirmiştir. Dolayısıyla, gerek bölgesel gelişme gerekse milli kalkınma politikalarında kentleşme ile iktisadi kalkınmanın beraber değerlendirilmesi ve sosyoekonomik sorunlara mekan esaslı yaklaşılması önemli hale gelmiştir. Hızlı ve çarpık

kentleşme, iletişim ve bilgi teknolojilerindeki ilerlemeler, kentlerin küresel ölçekte rekabet edebilir hale gelmesi ve ekonomik sistemin değişmesi gibi faktörler planlamada kapsayıcı/geleneksel yaklaşımın kentsel sorunların çözümünde yetersiz kalmasına sebep olmuş ve mekansal planlamada stratejik yaklaşımın ortaya çıkmasını sağlamıştır (MPGM, 2018).

Şehirlerde devam eden çabuk ve sıhhsiz kentleşme süreci ilk aşamada şehri kuşatan yakın kırsal alanlar olmak üzere natürel ve yapay olarak çevre üstünde baskı kurmaktadır. Bu baskı neticesinde kırsal alanlar niteliklerini kaybederek kentsel alanlara çevrilmektedir. Şehir popülasyonunun çoğalması sonucu, toprakların mühim bir kesiminin kırsal özellikten kentsel özelliğe intikal süreci içerisinde olduğu bilinmektedir. Kentsel ve kırsal kesimlerin ekonomik, kültürel, sosyal ve çevresel yönden birbirleri ile karşılıklı ilişkisi içinde bulundukları ve bu alanların gelişebilmeleri için karşılıklı ilişkilere ve muvazeneli yaklaşımlara ihtiyaçları olduğu günümüzde büyük ölçüde rastlanmıştır (Yeşilyurt, 2016).

Tarım arazilerinin sürdürülebilir Kullanımı çalışma grubu, tarım özel ihtisas raporundaki ve Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) bağlamında hazırlanan mevcut durum değerlendirmelerine göre, dünya üzerindeki tarım arazilerinin genişletilme imkanının oldukça kısıtlı olduğu ve buna karşın erozyon, amaç dışı kullanım, iklim değişikliğinin meydana getirdiğinin kuraklık ve çölleşme vb. sebeplerle her yıl önemli miktarda tarım arazisinin tarım dışına itildiği; devamlı artan tarımsal hammadde ve besin ihtiyacı dikkate alındığında, tarım arazileri ilgili yaşanan bu gelişmelerin insanoğlunun geleceğini tehdit ettiği belirtilmektedir. Tarım özel ihtisas raporundaki, tarım arazilerinin amaç dışı kullanımı; hızlı nüfus yükselişi, çarpık kentleşme ve gelişen sanayileşme, mevcut politikaların ve ilgili yasaların uygulanmasında yaşanan problemler ile ilişkilendirilmektedir (Gökce vd., 2019).

Afganistan'da Kabil ili Dehsabz ilçesi'nin sürdürülebilir tarım arazileri ile ilgili herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Dolayısıyla çalışma alanı olarak Kabil-Dehsabz ilçesi materyal olarak seçilmiştir. Bu tez çalışmasında sürdürülebilir tarım arazilerinin üretilemez-yenilenemez bir doğal kaynak olduğu vurgulanarak, kentlerdeki büyümenin verimli tarım toprakları üzerindeki etkileri çalışma alanı olan Dehsabz ilçesi örneğinde değerlendirilmektedir. Bu amaçla Kabil-Dehsabz ilçesinde mekansal stratejik planlama sürecinin sürdürülebilir tarıma yönelik çeşitli resmi kurum ve kuruluşlarda görev yapan uzmanlara SWOT analizi uygulanarak görüşlerinin alınması ve konu kapsamında geliştirilen önerilerin ortaya konulması amaçlanmaktadır.

2. GENEL BİLGİLER

Çalışmanın bu bölümünde ilk olarak planlama, mekan ve mekansal planlama, stratejik planlama ve mekansal stratejik planlama kavramları ve ardından tarım arazileri, tarım arazilerinde sürdürülebilirlik, sürdürülebilir tarımsal uygulamalar, kırsal kalkınma kavramları ve Dünya’da başlıca ülkelerde tarım arazilerinin genel durumunu araştırılarak anlatmaya çalışılmıştır. Konu ile ilgili kavramları tanımlamasının ardından Kabil-Dehsabz’da sürdürülebilir tarım arazilerinin kırsal kalkınmaya etkisinin mekansal stratejik planlama bağlamında etkileri incelenmiştir.

2.1. Planlama Kavramı

İnsanoğlu, var olduğundan bu yana artan gereksinimlerini karşılamak ve gittikçe karmaşıklaşan yaşam tarzı içerisinde düzen sağlamak için planlama yaklaşımını geliştirmiştir. İnsan ihtiyaçları incelenerek tüm doğal ve kültürel kaynakların akılcı bir şekilde kullanılması, sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda düzenlemelerin yapılması ve en uygun yaşam koşullarının oluşturulmaya çalışılması tüm planlama yaklaşımlarının esas amacıdır (Kınalı vd., 2020).

Planlama kavramı en geniş anlamıyla ele alındığında geleceğe yönelik bir dizayn olması, belirli hedeflere-amaçlara ulaşmak için yapılması ve sistemli bir faaliyet sistemi oluşturması şeklinde çok önemli nitelik göstermektedir. Planlama birey ve toplumun gelecekteki yaşam biçimi, ortamı ve koşullarının belirlenmesi için fikirsel olarak yapılan hazırlama veya “soyut ve somut süreçleri birlikte ele alan bir süreç, rakamlar, ilişkiler, yönler ve bunların yoğunluklarını tasvir eden, yuvarlaklar, kareler, gerçeğe dönüşebileceğini arzu ettiğimiz yaratma süreci” olarak tanımlanmaktadır (TMMOB, 2012).

TDK sözlük anlamına göre planlama kavramı “Bir işin bir eserin gerçekleştirilmesi için uyulması gereken düzen, düşünce, niyet, hedef, hayal ve ya bir kentin, bir yapının, bir makinenin farklı bölümlerini gösteren çizim” olarak tanımlanmaktadır (Şanlı, 2020).

Cambridge Sözlüğünde ise planlama kavramı “Belirli bir alandaki toprağın nasıl kullanılacağına karar verme ve bunun için planlar tasarlama sürecidir” şeklinde tanımlanmaktadır (Anonim, 2020a).

Planlama, geleceğe yönelik önceden verilmesi ve bir hedefe varmak için araçların bir araya getirilerek eylemlerin yönlendirilmesi ile ilgili kararlar bütünüdür (İlgar, 2016). Başka bir tanımda planlama, geleceğe dönük olarak, istenilen amaçlara varmak amacıyla, sistematik hareket planları hazırlama ve karar verme sürecidir (Keleş, 2006).

Kuramsal olarak planlama belirlenen bir amaca varılabilmek amacıyla harekete geçmeden önce yapılan hazırlıklar, karar verme ve seçim yapma sürecidir (Üstündağ vd., 2011).

Başka bir tanıma göre planlamanın sebebi bir gereksinimin giderilmesi veya bir problemin çözülmesidir. Planlamada “Ne planlıyoruz? Nasıl planlıyoruz?” tarzında iki esas soru ortaya çıkmaktadır. Planlama, akademik metotların karar verme sürecine uygulanmasıdır (İlgar, 2016).

2.2. Mekan ve Mekansal Planlama Kavramları

2.2.1. Mekan

Mekan kavramı, tarih boyunca birçok gruplar ve felsefeciler tarafından yorumlanıp çeşitli tanımlar yapılmıştır. Fakat mekan kavramı hakkında kesin bir tanım yapmak güçtür. İlk zamanlardan beri, insan ve mekan arasında sürekli bir etkileşim söz konusudur. İnsanlar mekanları sadece yaşamakla kalmamış aynı zamanda kendi yaşantısı için yaratmıştır. Mekanın İngilizcedeki anlamı “space” ve Fransızcada anlamı “espace” olarak ifade edilen mekan kelimesi, “ende ve boyda uzantı ve mesafe” anlamına gelen, Latincedeki “spātium” kökünden türemektedir (Arar, 2019).

Mekan kavramının ilk tanımını yapan Aristotle’ye göre mekan; “Tüm yön ve özellikleri içeren yerlerden oluşan dinamik bir alandır” veya mekan, belirli hedeflere, gereksinimlere ve belli değer sistemlerine bağlı olarak düzenlenmiş alanlardır (İlgar, 2016).

TDK sözlük anlamına göre mekan kelimesinin anlamı “bulunulan yer” olarak tanımlanmaktadır (URL-1, 2021).

Felsefe sözlüğünde mekan kavramı, farklı felsefi anlamlarda ifade edilmiştir. Bir taraftan “spātium” anlamında olduğu gibi, “boşluk ve hiçlik durumu” ya da tam tersine, “sınırsız ortam ve sonsuz büyük kap ya da hazne” anlamında ifade edilmiştir. Diğer taraftan ise “var olanların içinde yer aldığı, tüm sınırlı büyüklükleri içine alan uçsuz bucaksız büyüklük” olarak kullanılmıştır (Cevizci, 1999).

Başka bir tanımda mekan veya yer, insanı çevreden belli bir ölçüde ayıran ve içinde eylemlerini sürdürmesine müsait olan boşluk ve sınırları gözlemcilerce algılanabilen uzay parçası olarak tanımlanabilir (Anonim, 2020b).

2.2.2. Mekansal Planlama

Mekansal planlama yaklaşımı, bir ülke veya yerel yönetimin yetkisi altındaki alanın etkin kontrolü ve bilimsel yönetimini sağlamayı, kalkınma ve koruma arasında denge kurmayı amaçlayan arazi kaynaklarının ve mekan düzenlemesinin kapsamlı ve uzun vadeli planlanması anlamına gelmektedir. Genellikle mekan yönetişimi ve bölgesel sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek için etkili bir araç olarak kabul edilmektedir (Liu vd., 2021).

Mekansal planlama kavramı ilk defa 2013 yılında, 6495 sayılı Kanun ile İmar Kanunu'nun sekizinci maddesinde yer alarak 2014 tarihli Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği ile mekansal planlamanın tanımı yapılmıştır. Bu yönetmeliğin amaç satırında "arazi kullanım ve yapılaşma kararları getiren mekansal planların yapımı" cümlesinden mekansal planlamayla araziye doğrudan etkileyen planlama ifade edilmektedir. Mekansal planlama, ülkelerin kalkınma/gelişme sürecinin doğal bir parçası olarak sosyal ve ekonomik kalkınma ile ilgili bütün faaliyetlerin fiziki çevrede (mekan) şekillenmesi, yönlendirilmesi ve gerçekleştirilebilmesi ile ilgilidir. Bu amaçla, mekânsal planlama ile ilgili güncel durumun değerlendirmesi yapılırken mekansal planlama süreçlerini etkileyen küresel ve ulusal dinamikler dikkate alınmalıdır (MPGM, 2018).

Mekansal planlama, 1980'li yıllardan beri yeni planlama yaklaşımı ve yöntemlerini içermektedir. Dünya'daki sosyo-ekonomik düzenin hızla dönüşüme uğraması ile kentsel alanlarda yeni sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Geleneksel planlama yaklaşımları, özellikle büyük şehirlerde görülen yeni sorunlar karşısında yetersiz kaldığı gerekçesiyle eleştirilerek; planlama alanının gündemine "Daha esnek bir yaklaşım" olarak tanımlanan stratejik mekansal planlama yaklaşımı getirilmektedir (Ersoy, 2012).

Stratejik mekansal planlama, mekansal dönüşümlerin uygulanmasını desteklemek için kentsel ve bölgesel düzeyde önemli bir planlama yaklaşımı olmuştur. Stratejik mekansal planlama çok yönlü, duruma son derece bağlı ve çok düzeyli yönetim yapılandırmalarına vurgu yapmaktadır. Bununla birlikte, bugüne kadar, stratejik mekansal planlama süreçlerinin "Planlama etkinliğini" karşılaştırmalı olarak nicel olarak değerlendirildiğinde, stratejik mekansal planların farklı bağlamlarda somut kalkınma stratejilerinin yerel uygulamasını ne ölçüde kolaylaştırdığını veya engellediğini araştırmak için çok az çaba sarf edilmiştir (Palka vd., 2021).

Mekansal planlama sistemlerinin çağdaş, bölgesel ve kentsel sorunlarla başa çıkmak için donanımlı olup olmadığı, politika sektörleri arasındaki entegrasyonu teşvik etme, değişen toplumsal ve politik koşullara uyarlanabilir bir şekilde yanıt verebilme ve

vatandaşların karar alma süreçlerine dahil etme kapasitelerine büyük ölçüde bağlıdır (Nadin vd., 2020).

Tarihsel olarak her asrın ve medeniyetin kendine özgü kentleri söz konusu olmuştur. Kentlerin, her çağda ve medeniyet içinde belli bir düzen gerektirdiği ustaların kabul ettiği bir gerçek olmuştur (Şanlı, 2014).

Değişen politik tercihlerinin, beklentilerin ve yükselen sosyo-ekonomik ve demografik eşitsizliklerin sonucunda yakın dönemde mekansal planlama uygulamaları ciddi meydan okumalara şahit olmuştur (Albrechts, 2005).

Mekansal planlama, bir yandan küreselleşme süreçlerine uyum sağlamak için “Rekabet edebilirlik” politikasını gündemine alırken; diğer yandan da yerele özgün değerleri korumayı ve yereldeki yaşam standardını iyileştirmeyi içeren çevre politikası önem kazanmaktadır (Ersoy, 2012).

Mekansal planlama, esas bir gereksinime bağlı olarak ortaya çıkan ve alt ihtiyaçları da çözümlmeyi gerektiren bir amaca dönük bir problem çözme eylemidir. Sorun tam ve doğru bir şekilde ortaya çıkarsa ve kriterler doğru şekilde, detaylı olarak tespit edilirse yeterli, doğru ve dengeli şekilde çözüm sağlanabilir veya mekansal planlama bir çevrenin oluşturulmasına yönelik süreçtir, ihtiyacın ortaya çıkışından başlayarak belirli ve sıralı etaplar içerir, her etaptaki çıktılar öteki etapları girdi olarak etkilerler. Çıktıların doğruları, girdilerin doğruluğuna bağlıdır. Mekansal planlama yaklaşımı ile insanların yaşayacakları mekanlarla ilgili kararlar üretilir, çevre ve çevreyi kullanacakların gelecekteki yaşam tarzları ile ilgili tespitler yapılır. Bu tespitler yapılırken, geleceğin belirsizliğinin dikkate alınması, açık olunması, gereksinimle imkanlar arasında denge kurulması, kaynakların verimli şekilde kullanılması gerekmektedir (İlgar, 2016).

Mekansal planlar yapım yönetmeliğinin tanımına göre “*Mekansal planlama 3194 sayılı İmar Kanunu uyarınca hazırlanan, kapsadıkları alan ve amaçları açısından üst kademeden alt kademeye doğru sırasıyla; mekansal strateji planı, (MSP), çevre düzeni planı (ÇDP) ve imar planını*” olarak tanımlanmaktadır (Anonim, 2010a).

2.2.3. Mekansal Planlamanın Tarihsel Gelişimi

Planlama insan var olduğundan beri hayatının her alanında bulunmaktadır. “Planlamanın kurumsallaşması” daha sonraki 1990’lara isabet ediyor. Planlama, yalnızca kendi başına içini dolduramamaktadır. Mekansal planlama, araştırma ve çözümleme gibi tamamlayıcı unsurlarla kendisini kabul ettirmektedir. Toplumsal, fiziksel, yöntem ve obje planlaması olarak sınıflandırdığımız planlamayı mesleki bir esasa indirgenirse ilgi alanının

fiziksel planlama üzerinde yoğunlaşmakta olduğunu görmemiz mümkündür. Mekansal planlama ya da daha dar manada kent planlama fikri ve uygulaması tarım devrimi ile yerleşik hayata geçilen dönem ve ilk kentsel iskanların oluşmaya başladığı neolitik çağa denk gelir. Yalnız, bugün anladığımız anlamda planlamayı, sırf mekansal seviyede, mimari unsurların birbirleriyle irtibatını estetik bir düzenlemesi ile kısıtlı görmeyen ve daha karışık toplumsal ilişkiler sistemin bir anlatımı ve etkileyicisi olarak iki taraflı ilişki sellik içinde ele alan yaklaşımın geçmişi, endüstri devrimini takip eden dönemle başlamaktadır (Şanlı, 2014).

1960’larla birlikte kapsamlı planlama (Geleneksel planlama) anlayışının beklenmedik gelişmelere karşı çözüm üretememesi gibi eleştirilerle birlikte iki aşamalı “Yapısal planlama” yaklaşımına bir geçiş sağlanmıştır. Bir tür eylem planı yaklaşımı benimseyen yapısal planlamada, kesin ve son arazi kullanım kararları vermek yerine değişen koşullara göre karar öngörülerini ve uygulama araçları geliştirilmektedir. 1990’larla birlikte bağlam yeniden değişmiş ve planın içeriği ve kapsamından ziyade planlama sürecinin nasıl yönetileceğine dair eleştirilere bağlı olarak “Stratejik planlama” yaklaşımı mekânsal planlama sürecine girmeye başlamıştır (MPGM, 2018).

Savaş sonrası dönemin mekansal planlama stratejileri, bölgeyi küresel üretim ve ticaret ağlarıyla bütünleştirmeye yönelik çağdaş girişimler giderek daha fazla kullanılmıştır. Büyük ölçekli altyapı projeleri, kaynakların çıkarılması, lojistik entegrasyona ve endüstriyel üretime yönelik mekansal olarak eklenmiş değer zincirleri oluşturacak şekilde kaynak sınırlarını ve alt-ulusal kentsel sistemleri çoğu zaman ulusal sınırların ötesinde birbirine bağlamaktadır (Schindler vd., 2021).

İskandinav perspektifte mekansal planlamanın son zamanlardaki evrimi, arazi yapılandırmaya yönelik hiyerarşik yaklaşımlardan uzaklaşan planlama sistemlerinin, gelişen bir siyasi süreç olarak çok yönlü, tekrarlayıcı ve daha açık bir planlama anlayışına doğru hareket ettiğinin göstermektedir. Stratejik mekansal planlama, kapsamlı ve geleneksel planlama ölçeklerini aşarak yeni katılım alanları yaratmaktadır (Galland, 2020).

Çağdaş kentsel planlama, endüstri devrimi sonucunda ortaya çıkmış bir olgudur. Her ne kadar eski Roma’dan sonra şehirlerin bazı gereksinimlerin giderilmesi için bazı plan çalışmaları yapıldıysa da modern manada planlama, endüstri devriminin Batı Avrupa’da kentleşmeyi hızlandırmasıyla başlamıştır. On sekizinci yüzyılın başlarında tatbik etmeye başlayan çağdaş kent planlamasının esasında, endüstri kent sakinin problemine çözüm arayışları yatmaktadır (Şanlı, 2014). Bu görüş açısından bakıldığında, kent planlama kavramının ortaya çıkışı ve kurumsallaşması 19. yüzyıl sonlarına doğru yazılabilir. Kent

planlamanın tarihsel bir gereksinim olarak bu devirde ortaya çıkışının sonrasında ortaya çıkan gelişmeler ise endüstri devriminin sebebiyet verdiği büyük nüfus hareketleri ile şehir-kır ilişkisinin yeniden tarif edilmesinde ve bununla ilgili olarak meydana gelen yeni yerleşme kademelenmesinde araştırılmalıdır. Kırsal kesiminden endüstrinin yoğunlaştığı şehirlere yapılan göç, bu iskan alanlarının nüfuslarının büyük bir suratlara artmasına sebep verirken yeni popölasyon yoğunlaşmasının yanında getirdiğı altyapı, konut, ulaşım, kentleşme ve çevre sorunlarına karşı devlet ve toplum hazırlıksız yakalanmıştır (Şanlı, 2014).

2.3. Stratejik ve Mekansal Stratejik Planlama Kavramları

Bu bölümde stratejik ve mekansal stratejik planlama kavramları açıklanmıştır.

2.3.1. Stratejik Planlama

Strateji kelimesi, antik yunanca dilindeki “stratego” sözcüğünden türemiştir; bu sözcük “stratos (ordu)” ve “ego (lider)” sözcüklerinin birleşimidir. Yani, stratejik planlama teriminin kökleri savaş sanatında bulunmaktadır (Bryson vd., 1987).

Stratejik planlamanın gelişmesi ilk önce askeri sahalarda olmuştur. 1960’larda özel sektör kurumlarının, kendi alanlarındaki şirketlerin rekabet güçlerini yükseltmek için stratejik planlamayı kullanmaya başlamışlardır. 1970’lerin sonlarına doğru, yerleşme sistemlerindeki sorunlarının farklı ebatlara taşınması, klasik planlama anlayışının çözüm bulmak zorlandığını Avrupa ve Amerika’nın bazı şehirlerinde uygulanmaya başlamıştır. Küreselleşmenin gelişmesi, teknolojiye ileriye, iktisadi sistemlerin farklılaşması, Dünya çapında rekabet kavramının gelişmesini beraberinde getirerek rekabet edebilirlik iktisadi, sosyal, kültürel, mekansal, vb. birçok alanda gelişmenin temel gereksinim haline gelmiştir (Özalp, 2006).

Stratejik planlamanın ilk kez ortaya çıkışı daha eski dönemlere dayanmaktadır: Bu planlama yöntemine, Avrupa’da refah devleti anlayışının yerleştiği 1960’lı yıllarda da başvurulmuştur (Faludi vd., 1999). Ancak, son dönem planlamanın pratikteki uygulamalar incelendiğinde bu yaklaşımın günümüzde yeniden gündeme gelirken, beraberinde yeni politika gündemlerini ve yeni yatay örgütlenme biçimlerini getirdiği görülmektedir (Healey vd., 2004).

Stratejik planlama, birçok bilim adamı tarafından tanımlanmıştır. Albrechts (2001) stratejik planlamayı genel bir planlama olarak tanımlamaktadırlar. Ona göre, stratejik planlama operasyonel planlamanın başında gelir ve bununla beraber, geniş bir araştırmayı içerir, daha muğlak sorunlar için geçici çözüm yolları bulur ve acil koşullarda uygulayabileceği birkaç planı hazır bekletir.

Özalp (2006)’a göre, stratejik planlama, potansiyel kaynakları belirli bir vizyon çerçevesinde, fırsatlardan faydalanarak en uygun şekilde değerlendirilerek, firmanın, kuruluşun ya da bir kentin vb. gelişmesinin elde edilme sürecidir. Stratejik planlama, bir süreçtir ve bu sebeple en büyük niteliklerinden biri elastiki ve şeffaf bir yapıya sahip olmasıdır. Stratejik planlamada değişmeyen kararlardan söz edilemez.

Stratejik planlama, kurum ve kuruluşun bulunduğu yerle ulaşmayı istediği durum arasındaki yolu tanımlar. Kuruluşun hedeflerini ve bunlara ulaşmaya imkan verecek metotları belirlemesini gerektirir. Uzun vadeli ve geleceğe yönelik bir bakış açısı intikal eder. Kuruluş sermayesinin stratejik planda ortaya konulan amaçları ifade edecek şekilde hazırlanmasına, kaynak tahsisinin önceliklere dayandırılmasına ve hesap verme sorumluluğuna yol göstermektedir. Stratejik planlama; “Neredeyiz?”, “Nereye gitmek istiyoruz?”, “Gitmek istediğimiz yere nasıl ulaşırız?”, “Başarımızı nasıl izler ve değerlendiririz?” sorularının yanıtını vermektedir (DPT, 2006).

Tablo 2.1’de stratejik yönetim süreci açıklanmıştır.

Tablo 2. 1. Stratejik yönetim süreci (DPT, 2006)

• Plan ve Programlar • GZFT Analizi • Paydaş Analizi	Durum analizi	Neredeyiz?
• Kuruluşun varoluş Gerekçesi • Temel İlkeler	Misyon ve ilkeler	
• Arzu edilen gelecek	Vizyon	Nereye Ulaşmak İstiyoruz?
• Orta vadede ulaşılacak amaçlar • Spesifik, somut ve	Amaçlar ve Hedefler	
• Amaç ve hedeflere ulaşma yöntemleri ölçülebilir hedefler	Stratejiler ölçülebilir hedefler	
• Detaylı iş planları • Maliyetlendirme • Performans Programı • Bütçelendirme	Faaliyetler, Projeler	Gitmek istediğimiz yere nasıl ulaşabiliriz?
• Raporlama • Karşılaştırma	İzleme	Başarımızı Nasıl Takip Eder ve Değerlendiririz?
• Geri besleme • Ölçme yöntemlerinin belirlenmesi • Performans göstergeleri • Uygulamaya yönelik	Performans Ölçme ve Değerlendirme	

2.3.2. Mekansal Stratejik Planlama

Stratejik mekansal planlama kavramı, strateji-yapma sürecinin bir parçası olarak şekillendirilen, çerçevelenen ve müzakere edilen belli bir bölge ya da işlevsel mekanda gelecekteki sosyo-mekansal gelişime ilişkin değerler ve hedeflere ilişkin yaklaşımların geliştirilmesine özel bir önem yüklenmektedir (Healey vd., 2004).

Albrechts (2001)' göre stratejik mekansal planlama; stratejik mekansal planlama bir mekanın ne olduğunu ve ne olacağını şekillendiren ve çerçeveleyen bir vizyon, eylemler ve uygulama araçlarının gerçekleştirilmesini sağlayan kamu sektöründe yönlendirilen bir sosyo-mekansal süreçtir.

Stratejik mekansal planlama, aşağıdan yukarıya doğru toplumsal bir süreç olarak tasarlanmakta ve planlama sürecinden etkilenecek tüm paydaşları bir araya getirerek ortak bir hedef belirlemektedir. Bu yaklaşımın başarısı eski planlama yaklaşımlarından elde edilen verilerin analiz edilmesi ve stratejik yaklaşımın tüm katılımcılar tarafından içselleştirilerek tüm süreçlere yansıtılmasına bağlıdır (MPGM, 2018).

Mekansal stratejik planlama, özellikle büyük kentlerde ortaya çıkan yeni olay ve problemler karşısında geleneksel kapsamlı planlama yaklaşımının yetersiz kalması neticesinde, fevri ve büyük dönüşümlere karşı çözüm üretebilmek için daha esnek bir yaklaşıma gereksinim duyulması sebebiyle gelişmiştir. Ülke düzeyinde sorunların saptanması ve çözümünü kapsayan, eylem esaslı, esnek ve katılımcı bir yaklaşım olan mekansal stratejik planlama; işlevsel uzun vadeli vizyon, hedef ve perspektifi ortaya koyma, farklı düzeylerde stratejiler yaratma, vizyonu sağlamak üzere plan kararları üretilebilecek platformları tasarlama, mekânsal değişimi etkileyecek ve yönetecek içerik, imgeler ve karar çerçevelerini geliştirme ve fiziksel gelişme ile ekonomik, sosyal, kültürel ve kurumsal gelişimi etkileşimli bir şekilde ele alma özelliklerine sahiptir (ÇŞB, 2020).

Stratejik mekansal planlama, küresel olarak mekansal dönüşümü destekleyen önemli bir planlama uygulaması olmuştur. Ancak, stratejik mekansal planların tasarlanması ve uygulanması karmaşık bir görev olarak bilinmektedir. Bu süreç, planlama hedeflerine öncelik verilmesi, finansman mekanizmalarının kurulmasını ve güç formatlarının içinde şekillenen yönetim ayarlarının yapılandırılmasını içermektedir. Bu karmaşıklık içinde, katılımcı ve bütünleştirici bir planlama yaklaşımı, stratejik olarak, mekansal adaletsizlik gibi toplumsal zorlukları ele alırken artan bir önem sahiptir. Ayrıca, birleştirilmiş bir planlama uygulamasının mekansal stratejik planlamayla ilgili deneyimlerin, stratejik planların nasıl hazırlandığını ve yürütüldüğünü etkilediği düşünülmektedir (Bafarasa vd., 2020).

Mekansal stratejik planlama, stratejik planlama yönteminin kentler için uygulanmasıdır. Stratejik mekansal planlama yaklaşımının tekrar doğuşu, iki kanallı bir gelişmenin sonucu olarak yorumlanabilir: Birinci kanaldaki gelişmeler küreselleşme süreçlerini içermekte ve ikinci kanalda ise, post modernist düşüncenin 1980'lerin ikinci yarısında planlama alanına karışması görülmektedir (Özalp, 2006).

Stratejik mekansal planlama, mekanın biçimlenmesine yönelik hedefler belirlemesinin yanı sıra arazi kullanımına ilişkin yapısal problemlerin, gelişme imkanlarının, planlama kararlarının istişare edilebileceği farklı platformların geliştirilmesine olanak sağlayacak bir öğrenme ve dönüştürme sürecidir. Bu süreçte, paydaşlar ile iletişim ve işbirliği ağlarının; bireyler ve kurumlar arasındaki sosyal ve ekonomik etkileşimin farkında olmak ve anlamak suretiyle tesis edilmesi büyük önem taşımaktadır (MPGM, 2018).

3194 sayılı imar kanununa göre “*Mekânsal strateji planlar ülke kalkınma politikaları ve bölgesel gelişme stratejilerini mekansal düzeyde ilişkilendiren, bölge planlarının ekonomik ve sosyal potansiyel, hedef ve stratejileri ile ulaşım ilişkileri ve fiziksel eşiklerini de dikkate alarak değerlendiren, yer altı ve yer üstü kaynakların ekonomiye kazandırılmasına, doğal, tarihi ve kültürel değerlerin korunmasına ve geliştirilmesine, yerleşmeler, ulaşım sistemi ile kentsel, sosyal ve teknik altyapının yönlendirilmesine dair mekânsal stratejileri belirleyen, sektörlere ilişkin mekânsal politika ve stratejiler arasında ilişkiyi kuran, 1/250.000, 1/500.000 veya daha üst ölçek haritalar üzerinde şematik ve grafik dil kullanılarak hazırlanan, ülke bütününde ve gerekli görülen bölgelerde yapılabilen, sektörel ve tematik paftalar ve raporu ile bütün olan planlar*” olarak tanımlanmaktadır (Anonim, 2010a).

Stratejik planlama yaklaşımının kentlerde uygulanması çok zor olmuştur. Ancak stratejik planlama, planlama olgusuna büyük bir yenilik eklemiştir (DPT, 2006).

Klasik planlama anlayışı ile stratejik planlama yaklaşımı arasındaki farklar Tablo 2.2’de verilmiştir.

Tablo 2. 2. Klasik planlama anlayışı ile stratejik planlama yaklaşımı arasındaki farklar

Geleneksel veya klasik planlama ve stratejik planlamanın karakteristikleri	
Geleneksel Planlama	Stratejik Planlama
Kısa vadeli	Uzun vade
Tek konular	Çok konular
Organizasyonel konular	Toplumsal konular
Hiyerarşik	Hiyerarşik değil
Düşük ilgi	Yüksek ilgi
Direktif (Talimat) temelli	Anlaşma temelli
Çalışan temelli	Vatandaş temelli
Yönetim temelli	Politika temelli
Çalışan farkındalığı	Kamu farkındalığı
Operasyonel odak	Politik odak

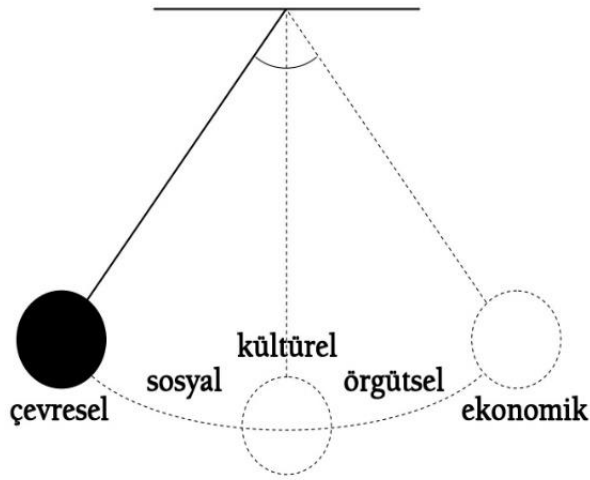
Geleneksel ve klasik planlama yaklaşımının neticesinde önemli sorunlarla karşılaşmaktadır. Geleneksel planlamada, mekansal gelişim ile iktisadi ve toplumsal gelişim arasındaki ilişki sistemi oldukça sağlanamamaktadır. Klasik planlama yaklaşımında bölgesel, kentsel ve yerel planlama çerçevesi ve ölçekleri arasında bağlantı kurulamamaktadır. Bununla birlikte kısa, orta ve uzun vadeli projeler arasında entegrasyon sağlanamamaktadır. Sonuç olarak geleneksel planlama anlayışında üst ölçekli planlar arasında entegrasyon ile katılım boyutu eksik kalmaktadır (Göksu, 20016).

Özellikle büyük kentlerde ortaya çıkan yeni sorunların çözümünde geleneksel kapsamlı planlama yaklaşımının yetersiz kalması sonucunda, beklenmedik ve büyük değişimlere karşı çözüm üretememesi sonucunda daha esnek bir yaklaşım olarak tanımlanan “Stratejik mekansal planlama” ortaya çıkmıştır. Kapsamlı planlama, arazi kullanımına bağımlı, sosyal donatı, ulaşım ve konut alanlarının bütüncül bir şekilde belirlenmesi yaklaşımını esas alırken; stratejik planlama, sorunların saptanması ve çözümü ile ilgili eylem odaklı bir yaklaşımı esas almaktadır. Stratejik planlama kapsamlı planlamaya göre daha esnek nitelikte olup, durumlara göre değişiklik yapılmasına olanak vermektedir. Stratejik planlama yaklaşımı, ortak vizyon, katılım, iletişim, istişare, etkileşim, eylem oluşturma ve aşamaların yer aldığı bir planlama olarak kapsamlı planlamadan farklılaşmaktadır. Stratejik planlamada, planlar arası kademelenmenin sağladığı denetimin yerine politikalar, hedefler, kriterler ve uygulama arasındaki tutarlılığın esas alındığı, planı yerinde sahiplenme ve plana ilişkin söz sahibi olabilmeyi sağlayan bir katılım mekanizması gelişmiştir. Bu farklılığı daha açık ve anlaşılır bir şekilde ortaya koymak için stratejik planlama yaklaşımını kapsamlı

planlamadan ayırıştırarak ve onu özgün kılan özellikler; odaklanma, eylem, esneklik, etkileşim, yerindenlik ve katılım/yönetişim olarak ortaya çıkmıştır (MPGM, 2018).

Stratejik mekansal planlama yaklaşımının konusu çevrenin fiziksel gelişimine yönelik strateji ve politikaların yanı sıra, fiziksel çevreyle doğrudan ilişkisi olmayan; ama mekanı dönüştürme ve değiştirmede güçlü rol oynayan ekonomik, sosyal, çevresel ve örgütsel strateji ve politikaları içermektedir (Albrechts, 2005).

Şekil 2.1’de mekansal planlamanın çoklu amaçları verilmiştir.

Şekil 02.1. Mekansal planlamanın çoklu amaçları (Ersoy, 2012)

Stratejik mekansal planlama yaklaşımı uzun vadeli, esnek ve geniş kapsamlı planlama yaklaşımıdır. Klasik veya geleneksel planlama sosyoekonomik düzeyde ele alınır, rekabet kavramı üzerine kurularak planlamaya demokratik bir anlayış getirmektedir. Mekansal stratejik planlama geleneksel planlamada olduğu gibi sadece yerel yönetim birimleri tarafından yapılmamaktadır. Çok aktörlülük kavramı en önemli karakteristiklerinden olduğu için planlamanın rolü de değişikliğe uğramıştır. Geleneksel planlama anlayışında teknik bir eleman olarak görev alan plancı mekansal stratejik planlarda aktörler arasındaki uzlaşmayı sağlayan bir lider konumundadır. Stratejik planın sadece uzun vadeli ve geniş kapsamlı yapısıyla değil, aynı zamanda hazırlanma yöntemi ile de geleneksel planlamadan ayrıldığı ve başarılı stratejik planların yalnızca planlılar tarafından gerçekleştirilmediğinin, aktörlerin de planlama sürecine birebir katıldıklarının üzerinde durmaktadır (Göksu, 2016).

Mekansal stratejik planlama yasal bir mecburiyet olarak gerçekleştirilmemekte ve stratejik plan, planlama sürecinin kendi doğal işleyiş ve mantığı içinde kurgulanması gereken bir üst kademe çalışma olarak planlamanın önünde var olması gereken temel bir yol haritasıdır (Özden vd, 2006).

Mekansal stratejik planlamanın amaçları arasında kentte orta vadede, yaşam standardını yükseltmek ve rekabet edebilirliği sağlamak için stratejik amaçlar tanımlaması sayılabilir. Bir diğer hedefe de, gelecekte olması istenen kentin gerçekçi bir projesini oluşturmak ve bu projeyi devam ettirme doğrultusunda, yerel temsilcilerin stratejilerini organizasyonel, insan ve finansal kapasite ve kaynaklarla bir noktada birleştirmeye teşvik etmektir (Göksu, 2016).

2.4. Tarım Arazilerinde Sürdürülebilirlik Kavramı

2.4.1. Tarım Arazileri Kavramı

Arazinin sözlükteki anlamına bakıldığında “Yeryüzü parçası, toprak” olarak tanımlanmaktadır. 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu’nun “Tanımlar” başlıklı üçüncü maddesinin “ç” fıkrasına göre, “*Arazi; toprak, iklim, topografya, ana materyal, hidroloji ve canlıların değişik oranda etkisi altında bulunan yeryüzü parçasıdır.*” Tarımsal arazi ise aynı maddenin “d” fıkrasında, “*Toprak, topografya ve iklimsel özellikleri tarımsal üretim için uygun olup, halihazırda tarımsal üretim yapılan veya yapılmaya uygun olan veya imar, ihya, ıslah edilerek tarımsal üretim yapılmaya uygun hale dönüştürülebilen araziler*” olarak tanımlanmaktadır. Tarımsal arazisinin tanımından da anlaşıldığı üzere, tarım yapılan veya yapılmaya uygun olan, tarıma elverişli arazidir. Böylece, üzerinde ekim-dikim yapılan arazilerin dışında, orman hariç, mera, yaylak, kışlak ve ıslah yoluyla tarıma elverişli hale getirilen topraklar da tarımsal arazi kavramının kapsamına dahil edilmektedir. Eğitimde tarım arazilerine “kültür arazisi” adlandırması da yapılmaktadır. Kültür arazisi, halen üzerinde emek, sermaye ve tekniğin birleşmesiyle üretim yapılan arazilerdir. Tarım arazisi ile tarımsal arazi kavramları eş anlamlı olduğundan, çalışma boyunca her ikisi de aynı anlamı karşılamak üzere kullanılmaktadır (Uyumaz vd., 2018).

2.4.1.1. Mutlak Tarım Arazisi

5403 Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununa göre mutlak tarım arazisi *“Bitkisel üretimde; toprağın fiziksel, kimyasal ve biyolojik özelliklerinin kombinasyonu yöre ortalamasında ürün alınabilmesi için sınırlayıcı olmayan, topografik sınırlamaları yok veya çok az olan; ülkesel, bölgesel veya yerel önemi bulunan, hâlihazır tarımsal üretimde kullanılan veya bu amaçla kullanıma elverişli olan arazileri”* olarak tanımlanmaktadır (Anonim, 2005).

Başka bir tanıma göre mutlak tarım arazisi tarımsal üretim yapılan veya yapılmaya uygun olan veya imar, ihya, ıslah edilerek tarımsal üretim yapılmaya uygun hale dönüştürülebilen arazilere, tarım arazisi denilmektedir (Anonim, 2016).

2.4.1.2. Özel Ürün Arazisi

5403 numaralı ve 03/07/2005 tarihli, Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununa göre özel ürün arazisi *“Mutlak tarım arazileri dışında kalan, toprak ve topoğrafik sınırlamaları nedeniyle yöreye adapte olmuş bitki türlerinin tamamının tarımının yapılamadığı ancak özel bitkisel ürünlerin yetiştiriciliği ile su ürünleri yetiştiriciliğinin ve avcılığının yapılabildiği, ülkesel, bölgesel veya yerel önemi bulunan arazileri”* olarak tanımlanmaktadır (Anonim, 2005).

Başka bir tanıma göre, özel ürün arazisi bütün bitki türlerinin yapılamadığı, sadece özel bitkisel ürünlerin yetiştiriciliği ile su ürünleri yetiştiriciliğinin ve avcılığının yapılabildiği, ülkesel, bölgesel veya yerel önemi bulunan arazilerdir (Anonim, 2016).

2.4.1.3. Dikili Tarım Arazisi

5403 numaralı ve 03/07/2005 tarihli, Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununa *“Mutlak ve özel ürün arazileri dışında kalan ve üzerinde yöre ekolojisine uygun çok yıllık ağaç, ağaççık ve çalı formundaki bitkilerin tarımı yapılan, ülkesel, bölgesel veya yerel önemi bulunan arazileri,”* dikili tarım arazisi olarak tanımlamaktadır (Anonim, 2005).

Dikili tarım arazisinin başka bir tanımına göre Arazi hususiyetine bağlı kalmaksızın, sayıları; tür ve cinsine göre Bakanlıkça belirlenecek asgari sayıda meyve, asma, fındık, fıstık, gül, çay ve benzeri ağaç, ağaççık ve çalı formunda bölge ekolojisine uygun çok yıllık bitkilerin dikili olduğu araziler, dikili tarım arazisi olarak tanımlanmaktadır (Keskin, 2013).

2.4.1.4. Marjinal Tarım Arazisi

5403 numaralı ve 03/07/2005 tarihli, Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununa göre “*Mutlak tarım arazileri, özel ürün arazileri ve dikili tarım arazileri dışında kalan, toprak ve topografik sınırlamalar nedeniyle üzerinde sadece geleneksel toprak işlemeli tarımın yapıldığı arazileri,*” marjinal tarım arazisi olarak tanımlamaktadır (Anonim, 2005).

Başka bir tanıma göre, marjinal tarım arazisi mutlak tarım arazileri, özel ürün arazileri ve dikili tarım arazileri dışında kalan, toprak ve topoğrafik sınırlamalar nedeniyle üzerinde sadece geleneksel toprak işlemeli tarımın yapıldığı arazilerdir (Keskin, 2013).

2.4.1.5. Tarım Dışı Alanlar

5403 numaralı ve 03/07/2005 tarihli, Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununa göre “*Üzerinde toprak bulunmayan çıplak kayaları, daimi karla kaplı alanları, ırmak yataklarını, sahil kumullarını, sazlık ve bataklıkları, askeri alanları, endüstriyel, turizm, rekreasyon, iskan, altyapı ve benzeri amaçlarla plânlanmış arazileri,*” tarım dışı alanlar olarak tanımlamaktadır (Anonim, 2005).

Tarım reformu genel müdürlüğünün tanımına göre tarım dışı alanlar; üzerinde toprak bulunmayan çıplak kayaları, daimi karla kaplı alanları, ırmak yataklarını, sahil kumullarını, sazlık ve bataklıkları, askeri alanları, endüstriyel, turizm, rekreasyon, iskân, altyapı ve benzeri amaçlarla plânlanmış arazileri ifade etmektedir (Anonim, 2019).

2.4.1.6. Sulu Tarım Arazisi

5403 numaralı ve 03/07/2005 tarihli, Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu’na göre “*Tarımı yapılan bitkilerin büyüme devresinde ihtiyaç duyduğu suyun, su kaynağından alınarak yeterli miktarda ve kontrollü bir şekilde karşılandığı arazileri,*” sulu tarım arazisi olarak tanımlamaktadır (Anonim, 2005).

Benzer bir şekilde, tarım reformu genel müdürlüğü sulu tarım arazisi; tarımı yapılan bitkilerin büyüme aşamasında ihtiyaç duyduğu suyun, su kaynağından alınarak yeterli miktarda ve kontrollü bir şekilde karşılandığı araziler olarak tanımlamaktadır (Anonim, 2019).

2.4.2. Sürdürülebilir Tarım

Dünya’da ve Türkiye’de her geçen gün çevresel sorunlar artarken, doğal varlıkların yaşamsal sınırları hızla küçülmektedir. Bir yanda tarımda verimliliği artırırken toprağı ve doğal tarım arazilerini korumak, çiftçinin yaşam standardını yükseltmek, en önemlisi hızla yükselen Dünya nüfusunun ihtiyacı olan yeterli ve kaliteli besin maddesini sağlayarak gıda güvenliğini sağlamak, tarımda sürdürülebilirliğin temel faktörleridir. Çevre dostu üretim için toprak kalitesini artıran, organik atıkları değerlendiren sürdürülebilir-iyi tarım-akıllı tarım uygulamaları önemli hale gelmiştir (Baran vd., 2021).

Sürdürülebilirlik kavramının kökeni Latince “Sustinere” kelimesinden türetilmiştir. Dünya’da yaygın olarak kullanılması 1980’li yıllara dayanmaktadır. Devam ettirmek, sürdürmek, sağlamak, desteklemek ve var olmak anlamları ile birlikte bugünkü kaynakların gelecek kuşaklar kayıpsız bir şekilde aktarılması anlamlarında kullanılmaktadır (Aydın Eryılmaz vd., 2018).

Sürdürülebilir tarım, tarımsal faaliyetlerinin sürdürülmesini sağlayacak ekonomik tatmin düzeyini ve toplumsal talepleri karşılayabilecek aynı zamanda doğal dengeye de zarar vermeden yürütülecek tarımsal sistemleri ifade eder (Kuşat, 2013).

2011 yılında mülga Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı koordinasyonunda hazırlanan Kırsal Kalkınma Planı 2010-2013, Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi bağlamında, Avrupa Birliğine Katılım Süreci Öncesi Mali Yardımları-*Instrument for Pre-accession- Rural Development* (IPARD)’na eşleştirme amacı ile hazırlanmıştır. Bakanlıkça hazırlanan Kırsal kalkınma planı tedbir aktiviteleri dört ana stratejik amaç altında toplanmıştır. Sürdürülebilir tarım aynı zamanda turizmle beraber ele alınmaktadır. Özellikle ekoturizm, agroturizm ve gastroturizm burada amaç sürdürülebilir tarım nedeniyle oluşan ek maliyet veya verim kaybının yol açtığı ekonomik sorunların çözümüdür (Anonim, 2010b).

2.4.3. Sürdürülebilir Tarımsal Uygulamalar

Sürdürülebilir tarımsal uygulamalarda doğal çevreye ait kaynakların kullanımına önem verilerek amaç kimyasalların kullanımı yerine çevreyi en az kirletecek uygulamalar kullanılmasıdır. Böylece çevreyi daha çok koruyacak döngüsü oluşturulmaktadır. Dünya ve Türkiye’de standartları oluşmuş iki temel sürdürülebilir tarım yöntemi vardır. Bu standartlara ilave olarak kullanılan özel standartlar bu iki yöntem için kullanılmaktadır. Yasa ve yönetmelik doğrultusunda yapılan organik tarım ve iyi tarım uygulamalarıdır (Çeker, 2015).

2.4.3.1. Organik Tarım Uygulamaları

Toprak, ekosistem ve insan sağlığını devam ettiren bir üretim sistemidir. Bu sistem, olumsuz etkisi olan girdilerin kullanımı yerine ekolojik süreçler, biyolojik çeşitlilik ve yerel koşullara uyum sağlamış döngülere dayanmaktadır. Organik tarım, içinde bulunduğumuz çevreye kar sağlayarak, adil ticaret doğrultusunda, tüm ilgili taraflar için yaşam standardını yükseltmek adına geleneksel yöntemleri, yeni teknolojileri ve bilimi bir araya getirir (Çeker, 2015).

2.4.3.2. İyi Tarım Uygulamaları

Dünya’da iyi tarım uygulamaları, gıda kalitesi ve güvenliğinin sağlanması hedefi ile ilk olarak Avrupa’da ortaya çıkmıştır. Dünya’da artan nüfusun gıda ihtiyacının giderilmesi için, kimyasalların yoğun kullanıldığı gelişmiş teknolojik uygulamalara yer veren yöntemler geliştirilmektedir. Kalkınma/gelişme sürecinin başlangıcında yerel ölçekli görünen çevresel problemler, daha sonra ülke sınırları aşmış, meydana gelen hasarlar ise bölgesel ve uluslararası boyuta ulaşmıştır. Zamanla çoğalan bu çevresel problemler, mevcut doğal kaynakların etkili kullanımına odaklanan sürdürülebilir tarım uygulamalarının geliştirilmesinin ilk adımını oluşturmuştur. Sonraki süreçte insan sağlığını ve doğayı koruyan tarımsal üretimin temininde, sürdürülebilir tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması önemli hale gelmiştir. Bu kapsamda, bugünün en yaygın sürdürülebilir tarım uygulamalarından biri olan iyi tarım uygulamaları her geçen gün artmaktadır. İyi tarım uygulamalarında kimyasalların kullanımı söz konusu olmakla birlikte, insan sağlığına ve doğaya zarar vermeyecek şekilde uygulanmaktadır (Aydın Eryılmaz vd., 2018).

İyi Tarım Uygulaması (İTU) tarımsal sürdürülebilirliğin sağlanması bağlamında uygulanan sistemler bütünüdür. Sistemin temelinde zorunlu bir uygulama söz konusu değildir. İşletme sahipleri talepleri kapsamında yükümlölükleri yerine getirmeleri karşılığında sistemin olanaklarından yararlanmaktadırlar. İyi Tarım Uygulaması (İTU) uygulamalarında amaç, doğal kaynakların korunması bağlamında çevreye hassas bir tarımsal üretimin yapılmasının yanında tarımsal sürdürülebilirliği sağlayan iyi bir kontrol süreci ve izlenebilirliği sağlamaktır (Anonim, 2010b).

2.4.3.3. Entegre Ürün Yönetimi

Entegre ürün yönetimi bağlamında belirlenen tarımsal strateji sisteminde mekanla ilgili toprak özellikleri, iklim özellikleri gibi coğrafi koşulların tespiti ve bu koşullar doğrultusunda uyumlu ürün seçerek uygun tarımsal sistemlerin uygulanması amaçlanmaktadır (Çeker, 2015).

2.4.3.4. Entegre Mücadele

Tarımsal sorunların çözümü öncelikle doğal çevre örneklerinde görülen çözüm yöntemlerinin uygulanması ve bu yöntemle tarımsal aktivitelerin yapılması entegre mücadele yöntemlerinde temel bir uygulamadır. Tarımsal aktiviteler gerçekleştirilirken toprak ve su gibi doğal ortam özelliklerinin korunması tarımsal sürdürülebilirliğin sağlanmasında önemli bir koşuldur. Böylece entegre mücadelede tarımsal faaliyetlerde karşılaşılabilecek olumsuzluklarla optimum mücadele yöntemi uygulanmış olur. Entegre mücadele yöntemlerinin kullanılmasında ürünlerde ilaç kalıntısı bulunmamakta ve ürün kalitesi artmaktadır (Çeker, 2015).

2.5. Kırsal Kalkınma Kavramı

Toplum hem geçmişte hem günümüzde çeşitli sorunlarla karşılaşmıştır ve bu sorunları çözebilmek için çeşitli çözümler bulmaya çalışmıştır. Kalkınma deyimi de bu şekilde doğmuştur. Kalkınma deyimi zamanla farklılık göstererek zenginlik kazanmıştır. Ancak yeryüzünde bazı ülkelerin gelişmişlik düzeylerin değişmesi nedeniyle kalkınmada bir takım konular ve çeşitli yeni kavramlar kazanılmıştır. Kırsal Kalkınma kavramı yeryüzünün hem gelişmekte hem de gelişmiş olan ülkelerinde ilgi ve kabul gören bir kavramdır. Kırsal kalkınma kavramı son 15-20 yılda gündem konusudur (Bakırcı, 2007).

2.5.1. Toplum Kalkınması

1963 yılı sonrasında, farklı hükümet dönemlerinde köy yerleşimlerini esas alan örnek köy yaklaşımı, toplum kalkınması yaklaşımı, köykent yaklaşımı, merkez-köy yaklaşımı ve tarım-kent yaklaşımı adları altında köy yerleşimlerine yönelik kırsal kalkınma modelleri geliştirilmiştir. Toplum kalkınması yaklaşımı, kırsal alanda yaşayanların örgütlenmesi, idare ile işbirliği kurması, hizmetlere fiziki ve mali gücü ile katılması veya hizmetleri benimsemesi ve koruması esaslarına dayanmaktadır. Avrupa Birliği (AB) kırsal kalkınma politikaları, kırsal alanda yaşayan toplulukların yaşam kalitelerini arttırmaya ve kırsal alanlardaki nüfusun göçüne engel olmaya yöneliktir (Çelik, 2005).

Kırsal alanlar, tarım sektörünün gerek istihdam ve gerekse gayri safi milli hasıla içinde yüksek pay aldığı dönemlerde ülke ekonomilerinde önemli bir yer almış ancak tarımda makineleşme ve kentlerdeki sanayileşme süreciyle birlikte önemini yitirmeye başlamıştır (OECD, 2006).

Gün geçtikçe artan nüfusun beslenme, giyim ve barınma ihtiyaçlarının karşılanması, tarımsal üretimin arttırılması ile mümkündür. Birleşmiş Milletler (BM)'in, yeryüzü nüfus hesaplamaları ile ilgili olarak 2006 yılında hazırlamış olduğu raporda, 2050 yılına kadar dünya nüfusun dokuz milyarı geçeceğini açıkça söylemektedir (Yaşar, 2007).

1987'de yayınlanan Ortak Geleceğimiz Raporu'nda da üzerinde durulması ve tartışılması gereken en önemli nokta olarak kalkınmanın ve insanlığın sahip olduğu kaynakların sürdürülebilir olması gösterilmektedir. Bu şekilde 'Sürdürülebilir Kalkınma' kavramı da bu raporla dünya gündeminde yer almıştır (Aydın Eryılmaz vd., 2018).

Kırsal alanda diğer alanlara göre daha düşük olduğu ifade edilen işgücü ve kaynak kullanımı verimliliğinin, üretilen sermayenin paylaşımında da dikkate alınması ve küresel kalkınma arayışlarında farklı mekanların farklılıklarının tüketime açılması dünyanın şimdiki ekonomi politikasını oluşturmaktadır. 1930'ların başında yaşanan ekonomik krizin ardından İkinci Dünya savaşı sonrası başlayan ikinci küreselleşme dalgası 1980'lere kadar sürmüştür. Günümüzde devam eden üçüncü dalga ise 1980'lerden bu yana gerçekleşmektedir (Yaşar, 2007).

2.5.2. Kırsal Kalkınma İle İlgili Yapılan Tanımlamalar

Kırsal kalkınma kavramı ilk defa BM örgütüne tanımlanmış ve kırsal kalkınma olarak da kabullenmiştir. Bu tanıma genel bir açıdan bakıldığında toplum kalitesinin kırsal olup olmadığı rastlanmaktadır. Kırsal kalkınma; küçük toplulukların içinde bulundukları ekonomik, toplumsal ve kültürel koşulları iyileştirmek amacı ile giriştikleri çabaların devletin bu konudaki çabalarıyla birleştirilmesi, bu toplulukların ulusun tümüyle kaynaştırılması ve ulusal kalkınma çabalarına tam biçimde katkıda bulunmalarının sağlanması sürecidir (Haydari, 2019).

Mülga Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tanımına göre, kırsal kalkınma “Kırsal yerleşimlerde yaşayanların, insanca yaşam koşullarına erişim olanaklarının artması, kalkınma temelinde değişim taleplerinin desteklenmesi, bireylerin kendi öz güçlerini keşfetmesi ve ona dayanması, gelir dağılımında adaletin sağlanması, gelirlerinin artması, eğitim ve sağlık hizmetlerine ulaşım oranının yükselmesi, doğal kaynakların korunarak

kullanılması ve zenginliklerin kırsaldaki bireyin hayatına yansması süreci” olarak tanımlanmıştır (DPT, 2006).

2.5.3. Avrupa Birliğinde Kırsal Alan Kavramı ve Özellikleri

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü-*Organisation for Economic Co-operation and Development* (OECD), AB tarafından da kabul edilen başka bir tanım geliştirmiştir. OECD’ye göre kırsal alanlar, nüfus yoğunluğunun km² başına 150 kişinin altında olduğu mekanlar olarak tanımlamaktadır. Bu tanıma göre OECD kırsal alanları 3 gruba ayırmıştır (OECD, 1988);

- Nüfusun %50’sinden fazlasının yaşadığı Baskın Kırsal Bölgeler,
- Nüfusun %15–50 arasının yaşadığı Belirgin Kırsal Bölgeler,
- Nüfusun %15’inden azının yaşadığı Baskın Kentsel Bölgeler.

OECD sınıflamasına göre, AB (AB–15) sınırları içindeki toprakların %80’i kırsal alanlardır ve toplam nüfusunun %17,5’i bu alanlarda yaşamaktadır (OECD, 1988).

Avrupa kırsal alanları kendi aralarında da farklılık göstermektedir. Örneğin, İngiltere’de kırsal topluluklarda yaşayan nüfusun toplam nüfusa oranı %8,7 iken bu oran Fransa’da %23,7’ye, Avusturya’da %34,6’ya ve İsveç’te %66,8’e kadar çıkmaktadır (OECD, 1988).

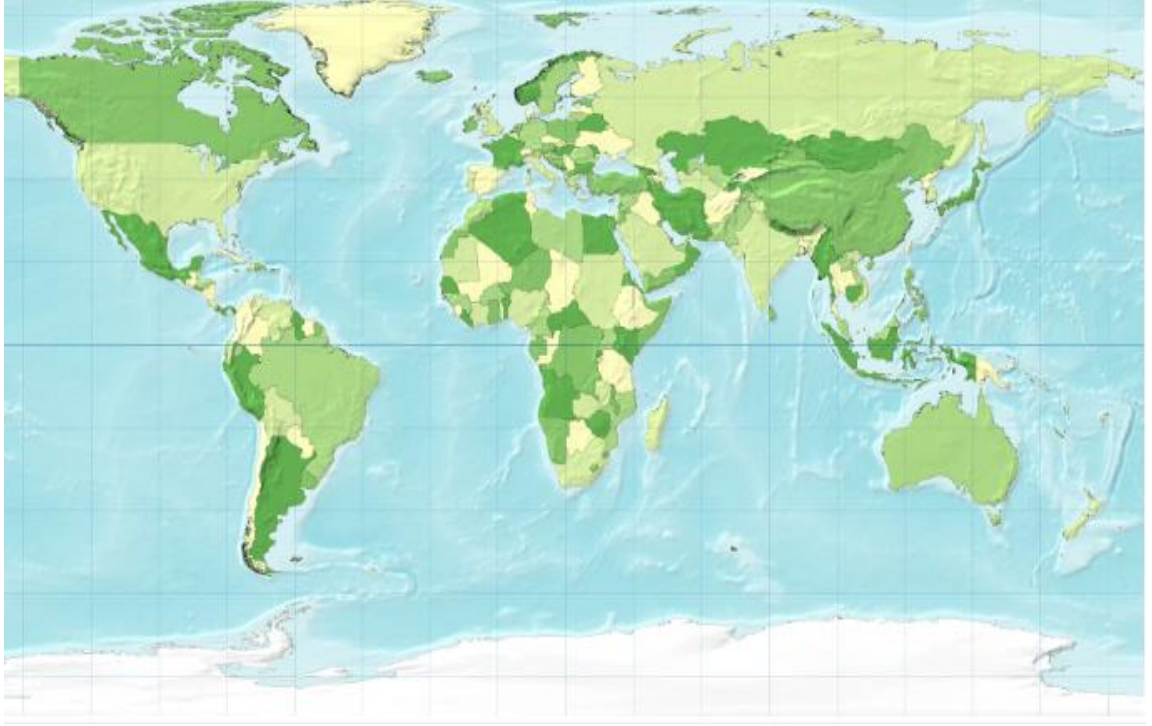
2.5.4. Kırsal Kalkınmanın Önemi

Kırsal kalkınmanın temel ve esas hedefi, kırsal kesimin gelir yüzdesini arttırmak ve yaşam şartlarını daha da iyileştirmektir. Bu yönde kırsal alanda istihdamın artırılması, insanı kaynakların geliştirilmesi, kırsal kesimin kazancını arttırıcı yönde iktisadi faaliyetlerinin yükseltilmesi, yaşam şartlarının iyileştirilmesi, etkili teşkilatlanma ve her seviyede katılım sağlamaları önemlidir. Sürdürülebilir kalkınmada yerel potansiyellerin geliştirilerek gelir ve iş yüzdesinin arttırılması ise kırsal kalkınmanın esas amacıdır (Haydari, 2019).

2.6. Dünya’da Başlıca Ülkelerde Tarım Arazilerinin Genel Durumu

Dünya yüzeyinin yaklaşık on üç milyar hektarı karalarla kaplı olup bu karanın %37’sine denk gelen yaklaşık beş milyar hektarını tarım toprakları oluşturmaktadır. Söz konusu tarım toprağının kullanım şekline göre dağılımına baktığımızda; yaklaşık 1,5 milyar hektar alanda tarımsal bitkileri yetiştirilmektedir. 1,5 milyar hektarda çok yıllık tarla bitkilerin ekildiğini görülmektedir. Geriye kalan iki milyar hektar alan ise çayır ve mera olarak değerlendirilmektedir (TÖİR, 2014).

Şekil 2.2’de Dünya tarım arazilerinden bir görünüm verilmiştir.

Şekil 2.2. Dünya tarım arazilerinden bir görünüm (URL-2, 2020’den değiştirilmiştir)

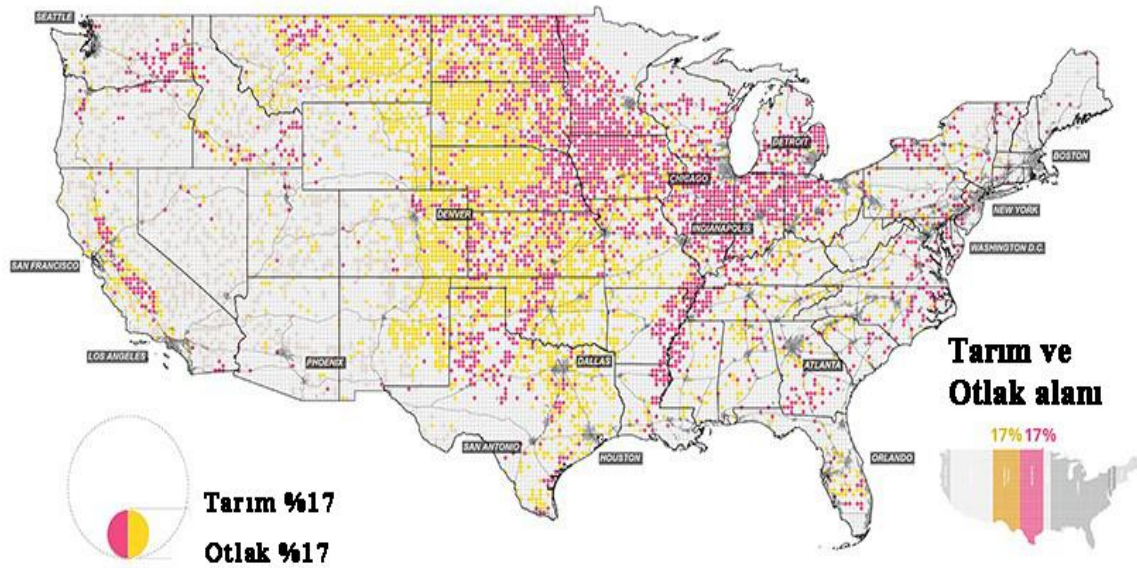
Erozyon toprak kaynaklarını tehdit eden en önemli sorunlardan birisi olan ve GLASOD Projesinden elde edilen bilgilere göre erozyon nedeniyle dünya genelinde yılda yaklaşık 24 milyar ton toprağın yerinden taşınmaktadır. Kurak ve yarı kurak bölgeler dünyadaki toplam kara yüzeyinin yaklaşık yüzde %46 kaplamaktadır. Sürdürülebilir tarım alanlarının yönetimine ilişkin dünya uygulamalarına baktığımızda, arazi kullanımı ile ilgili sorunların çözümü ve toprakların korunmasına dönük önlemlerin alınması üzerine durularak tarım arazileri ile ilgili meydana gelen temel sorunlar ise, arazi tasarruf şekli, tarım toprağının amaç dışı kullanımı, arazi bozulması ve parçalanması ile arazi mülkiyeti hususları ile ilgilidir (TÖİR, 2014).

Dünya’da mevcut uygulamalara bakıldığında, ülkelerin tarım topraklarının kullanımına ilişkin sorunların çözümü için başvurdukları yöntemlerden dünyada en yaygın olarak kullanılan yöntem, bu sorunları bir bütün olarak ele alan arazi toplulaştırmasıdır. Çoğu Avrupa ülkesi arazi parçalanmasının önlenmesinin yanı sıra toprak yapısının iyileştirilmesi, erozyon ve suyun toprak üzerine olumsuz etkileri ile mücadele vermek amacı ile arazi toplulaştırma çalışmalarına yıllar önce başlamış ve bu kapsamda tarım topraklarının önemli bir kısmını toplulaştırmışlardır (Latruffe vd., 2006).

2.6.1. Amerika Birleşik Devletleri'nde Tarım Arazilerinin Genel Durumu

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) 9,8 milyon km² yüzölçümü ile Rusya ve Kanada'dan sonra Dünya'nın üçüncü büyük ülkesi, ABD başkanlık sistemi ile yönetilen ülke 50 eyalet ve özel statüdeki başkent olmak üzere toplam 51 farklı idari bölümden oluşmaktadır. Büyük bir biyolojik ve ekolojik çeşitliliğe sahip olan ülke tarıma en geç açılmış Dünya ülkelerinden olup, tarımın milli ekonomi içindeki payı %0,9 olmasına rağmen tarımsal üretimde dünyanın ikinci büyük ülkesidir. ABD çöl, tropik, yarı tropik, ılıman iklim ve kutup iklimine sahip olup, çok sayıda farklı ürünün yetiştirildiği bir ülke olarak bilinmektedir. ABD'deki tarımsal üretimin %65'i bitkisel, %30'u hayvansal ve %5'i ise balık ve orman ürünlerinden oluşmaktadır. Mera ve çayır alanları dahil 403 milyon hektar tarım arazisine sahip olan ülkede 157 milyon hektar ekilebilir tarım arazisi vardır. Tarıma en uygun bölgeler ılıman iklim ve yarı tropik bölgelerdir (Birişik, 2019).

Şekil 2.3'de ABD'de tarım ve otlak alanlarını gösteren bir görünüm verilmiştir.

Şekil 2.3. ABD'de tarım ve otlak alanlarından bir görünüm (URL-3, 2020'den değiştirilmiştir)

Ülkedeki yaklaşık 2,2 milyon tarım işletmesi olup ortalama işletme büyüklüğü 177 hektardır. Üreticiler ülkedeki toplam arazilerin %50'si ve büyük arazi sahipleri toplam arazilerin %5'i ellerinde tutmaktadır. Ülkede üretimi gerçekleşen tarımsal ürünlerin sadece %27'si besin amaçlı olup geri kalan enerji, sanayi ve yem amaçlı üretilmektedir. Ülkede

tarıma açılabilir veya sulamaya açılarak verimi yükseltilecek yaklaşık 50 milyon hektar arazi olduğu tahmin edilmektedir (Birişik, 2019).

ABD'nin sahip olduğu arazilerin özellikleri incelendiğinde, Tablo 2.3'te %27 orman alanları, çalılık arazisi %24, ekilebilir ve işlemeli tarım arazisi %17, mera ve otlak alanları %17, sulak alanlar %5, diğer araziler %5, açık alanlar %3 ve kentsel alanlar %2 toplam arazi varlığını oluşturmaktadır (URL-3, 2020).

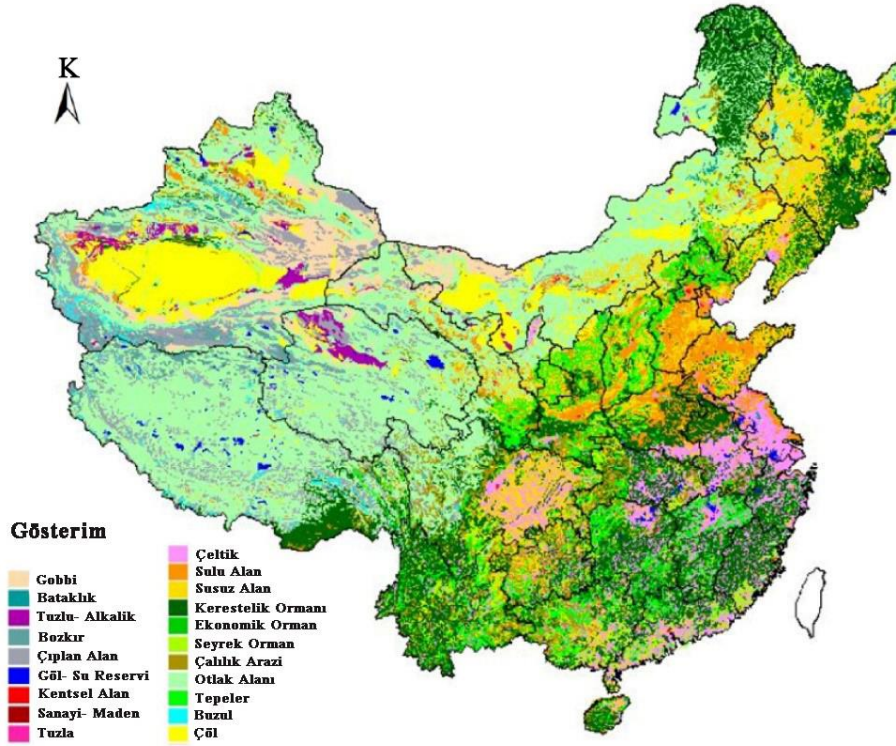
Tablo 2.3. ABD'de mevcut arazi kullanımı (URL-3, 2020)

Toprak Çeşidi	Arazi Kullanımı (%)	Arazi yüzölçümü (km ²)
Ormanlar	%27	2.181.806
Çalılık arazi	%24	1.939.383
Tarım	%17	1.373.730
Mera- Otlak	%17	1.373.730
Sulak alanlar	%5	404.038.1
Diğer	%5	404.038.1
Açık alanlar	%3	242.422.9
Kentsel alanlar	%2	164.205.2
Toplam	%100	8.080.763

2.6.2. Çin Halk Cumhuriyeti'nde Tarım Arazilerinin Genel Durumu

Çin 1,4 milyar nüfusu, 9,3 milyon km² yüzölçümü ile beşinci büyük arazi varlığına sahip bir ülke statüsüne sahip olduğunu ifade etmektedir. Dünya'nın en kalabalık ülkesi çok eski bir tarım geçmişi, zengin biyolojik çeşitliliği ve Dünya'daki birincil tarımsal üretimin %21'i ile Dünya'nın en büyük tarımsal üretici ülkesi statüsündedir. Tarımsal üretimin ülke ekonomisindeki payı %8 civarındadır. Çin dünyanın en eski medeniyetlerinden ve ipek, pirinç, çay, şeftali, portakal vb. çok sayıda tarımsal ürünün çöl dahil her iklim görülebildiği, büyük bir tarım ekonomisidir. Mera ve çayır alanları dahil 500 milyon hektar tarım arazisine sahip olan ülkede 105 milyon hektar ekilebilir tarım arazisi vardır. Farklı iklime sahip olan bu ülke orta Çin dışındaki kısmı tarımsal üretime elverişlidir. Çin'de yoğun tarım ve hızlı kentleşme sonucunda son 20 yılda 10 milyon hektar tarım arazisi kaybedilmiştir (Birişik, 2019).

Şekil 2.4'de Çin Halk Cumhuriyeti'nde arazi kullanımına ait bir görünüm verilmiştir.

Şekil 2.4. Çin Halk Cumhuriyeti’nde arazi kullanımı (URL-4, 2018’den değiştirilmiştir)

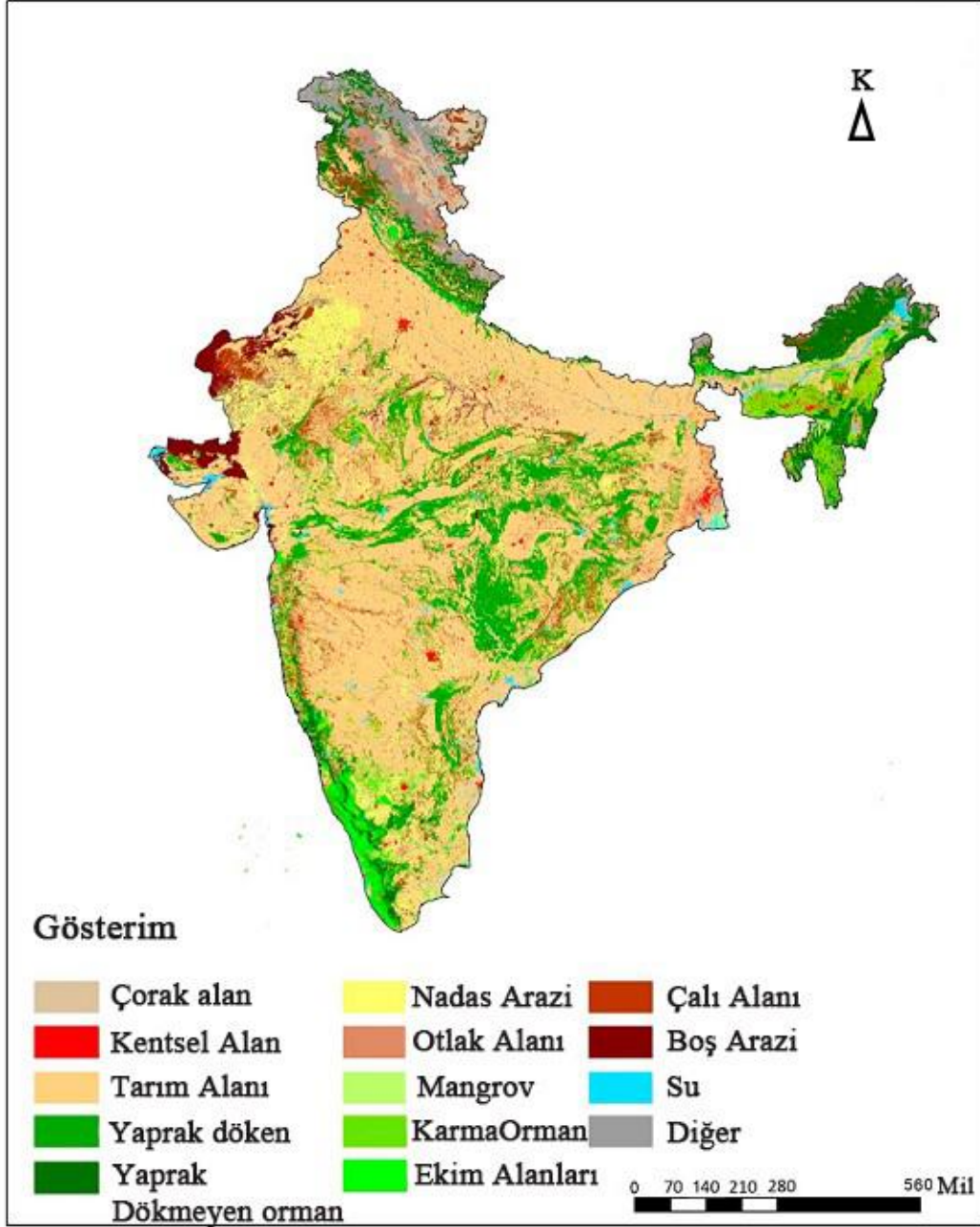
Çin büyüyen ekonomisinin enerji ve gıda talebini karşılamak için başka ülkelerden arazi almak veya uzun vadeli arazi kiralamak tarzında yeni ekim alanları bulmaya çalışmaktadır. Şuana kadar başta Afrika, Ukrayna ve Kamboçya olmak üzere arazi sağlama çalışmalarına başlamış ve çoğunluğu Afrika’da olmak üzere 1 milyon hektar arazi satın almıştır. Çin Ukrayna ile 3 milyon, Kamboçya ile 1.2 milyon hektarlık arazi anlaşması yapmak için çalışmalara devam etmektedir. Çin bu arazilerin yarısında gıda ve diğer yarısında biyoyakıt için tarım yapmayı planlamaktadır (Birişik, 2019).

2.6.3. Hindistan Cumhuriyeti’nde Tarım Arazilerinin Genel Durumu

Hindistan 1,4 milyar nüfusu ile Dünya’nın en büyük ikinci nüfusuna sahip ülkesi olup, mevcut nüfus artış hızı ile 2030 yılında Çin’i geçerek Dünya’nın en kalabalık ülkesi haline gelmesi beklenmektedir. Asya’nın üçüncü büyük ekonomisi olan Hindistan, bir kıta kabul edilecek kadar büyük olup 3,2 milyon km² alana sahiptir. Hindistan federal parlamenter sistem ile yönetilen 29 eyalet ve 9 birleşik bölgeden oluşan bir ülkedir. Hindistan köklü ve çok çeşitli bir tarımsal geçmişe, zengin bir biyolojik ve kültürel çeşitliliğe sahiptir. Tarımın milli gelirdeki payı %15 civarındadır. Ülke, çayır ve meralar dahil 190 milyon ha tarımsal alana sahiptir. Bu alanın 170 milyon hektarlık kısmı işlenebilir

tarım arazisi olup, %40 yani 68 milyon hektarı sulanabilir durumdadır. Ülke nüfusunun %48'i tarımla geçinmektedir (Birişik, 2019).

Şekil 2.5'de Hindistan Cumhuriyeti'nde arazi kullanımı gösteren görünüm verilmiştir.

Şekil 2.5. Hindistan Cumhuriyeti'nde arazi kullanımı (URL-5, 2020'den değiştirilmiştir)

2.6.4. Rusya Federasyonu'nda Tarım Arazilerinin Genel Durumu

Rusya, 17 milyon km² yüzey alanı ile coğrafik olarak Dünya'nın en büyük ülkesi olarak bilinmektedir. Nüfusu 42 milyon olan ülke nüfusunun %24'ü kırsalda yaşamakta ve toplam nüfusun %7-8'i tarımla geçinmektedir. Rusya nüfusu azalan ülkeler grubunda olup, bu durum ülkenin geleceği ve tarımsal üretimi için önemli bir sorundur. Çarlık Rusya'sı döneminde büyük ölçüde tarım toplumu sayılan Rusya, Bolşevik devrimi ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) döneminde sanayileşmiş ve kentlileşmiştir. Rusya federasyonunda tarım, tarım dışı sektörlerle göre genel olarak daha az ilgi çeken ve daha yavaş büyüyen bir sektördür. SSCB döneminde ülkede tüm tarımsal varlıklar kamulaştırılmış ve merkezi planlama ve yönetimle tarımsal faaliyetler gerçekleştirilmiştir. 218 milyon hektar tarımsal alan olmakla birlikte ekilebilir alan 123,4 milyon hektardır. Ülkede tarımsal faaliyet yapılmayan 30 milyon hektar kadar arazi vardır. Toplam tarımsal arazilerin %41'i eski devlet çiftlikleri olan kolhozların özelleştirmesi ile oluşan tarımsal organizasyonların elindedir. Arazinin %53'ü ise kişilere ait orta ölçekli tarımsal işletmelere aittir. Ancak %6'sı aile işletmelerine ait alanları oluşturmaktadır. Arazilerin toplulaştırma ve alt yapı sorunları büyük ölçüde çözülmüştür. Ancak halen çiftçilerin %90'ının elindeki arazinin mülkiyet hakkı hisse üzerinden olup, fiziki parsel veya arazi tahsisi değil kullanım hakkı devri şeklindedir. Rusya'da tarımsal üretim genel olarak orta ve büyük ölçekli ve makinalı tarımdır. Ancak kullanılan teknoloji genel olarak eski olup, küçük aile işletmeleri veya özel ürün üretimleri için uygun değildir. Bugün için tarımsal üretimin %50'si Rusya'nın batısında denize kıyısı olan "Central federal district" ile bu bölgenin doğusunda bulunan ve ılıman iklime sahip "Privolzhsky district" bölgelerinde gerçekleşmektedir. Rusya'da yabancıların veya yabancılarla ortaklık yapan kişilerin tarım arazisi alması yasak olup, ancak 49 yıla kadar yapılan kiralama ile arazi kullanımı mümkün olmaktadır. Arazi kiralama bedeli çok düşük olup, kiracılar devlet desteklerinden faydalanabilmektedir (Birişik, 2019).

Şekil 2.6'da Rusya Federasyonu'nun tarım arazilerinden bir görünüm verilmiştir.

Şekil 2.6. Rusya Federasyonu’nun tarım arazilerinden bir görünüm (URL-6, 2020)

2.6.5. Türkiye Cumhuriyeti’nde Tarım Arazilerinin Genel Durumu

Türkiye’de uzun zamandan biri yanlış ve amaç dışı kullanımlar sebebi ile tarım arazileri üzerine negatif etkide bulunulmuştur. Ancak, son zamanlarda dünyadaki gelişmelerle birlikte bir şekilde sürdürülebilir arazi kullanımı hakkında bilincin artmakta olduğu ve bu konuda çeşitli gelişmelerin yaşandığı görülmektedir (DPT, 2014).

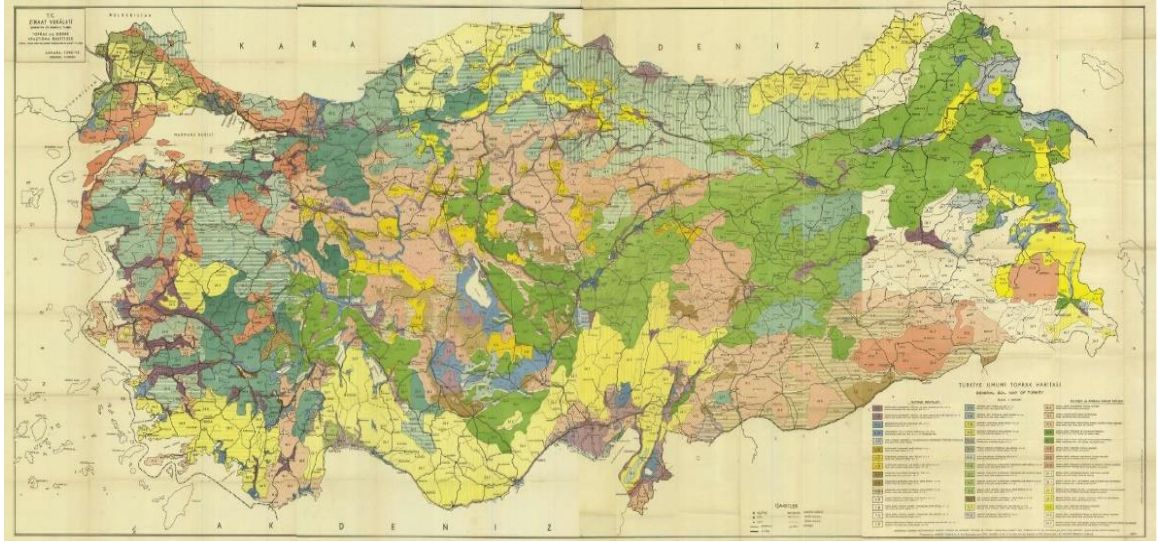
2005 yılında uygulanmaya başlanan tarım reformu uygulama projesi bağlamında Çevre Amaçlı Tarım Arazilerini Koruma Programı (ÇATAK) kapsamında tarım topraklarının korunarak kullanımı konusunda farkındalığın oluşturulması yönünden ilk önemli gelişmelerden biri olarak kabul edilebilir. Ayrıca, son zamanlarda artan arazi toplulaştırma ve tarla içi geliştirme hizmetleri, tarım bilgi sisteminin tesis edilmesine dönük çalışmalar ve sulama yatırımlarının hızlandırılması, tarım arazilerinin miras yoluyla parçalanmasının önlenmesine ilişkin yasa ve mevzuat çalışmaları sürdürülebilir arazi kullanımı ve yönetimine bağlı olumlu gelişmelerle birlikte, çevre konusundaki Türk mevzuat ve yasalarının, Nitrat Direktifi de dahil, AB mevzuatı ile uyum sağlanmasına ilişkin çalışmalar da konu ile ilgili önemli gelişmeler olarak görülmektedir. Bununla birlikte, AB’de tarım arazilerinin iyi çevresel koşullarda işletilmesine yönelik olarak getirilen çapraz uyum düzenlemesine benzer uygulamaların, önümüzdeki süreçte Türkiye’de de hayata geçirilebileceği düşünülmektedir. Bununla beraber, tam üyelik durumunda Türkiye’nin AB

çapraz uyum kurallarını benimsemesi bir zorunluluk olduğundan, AB-Türkiye müzakere ve üyelik sürecinin arazilerin korunarak kullanımına katkıda bulunması beklenmektedir (DPT, 2007).

Atmosfer, Dünya okyanuslar ve uzay arasındaki enerji alışverişine yönelik son zaman modellemelerinde, 21. yüzyılda dünya ortalama sıcaklığının 1,5-6°C arasında artacağı kabul edilmekte ve sıcaklıktaki küçük değişikliklerin dahi yağışlarda, ormanlarda ve tarım alanında büyük sonuçlar doğuracağı hatta, bilim insanları yüzyılın ortalarında iklimde ciddi değişiklikler ve afetler yaşanacağı görüşünü de tartışmaktadırlar. Bu süreçte söz konusu olan en önemli beklenti, okyanuslarda büyük sıcaklık farkları oluşması neticesinde kutuplardaki buzların erimesiyle, okyanuslardaki su seviyesinin yükselebileceği ve kıyı alanların su altında kalabileceği ön görülmektedir. Bu bağlamda, diğer araştırmalarla da ortaya konan dünyadaki çölleşme eğilimi karşısında, toprak ve su kaynakları konusunda önemli arayışlar ve girişimler gündeme gelmektedir (DPT, 2007).

Bugüne kadar Türkiye genelini içine alan bir çalışma olarak sadece ön etüt (yoklama) düzeyindeki çalışmalar mevcuttur. Türkiye topraklarının toprak sınıflaması haritası ilk kez 1943 yılında ders aracı olarak kullanmak amacıyla gerçekleştirilerek ülke düzeyinde ilk toprak etütleri, mülga Tarım Bakanlığı'nca 1952–1954 yılları arasında yapılmış ve 1954 yılında 1/800.000 ölçekli “Türkiye Umumi Toprak Haritası” yayınlanmıştır. Avrupa Toprak Haritasının hazırlanması kararına katılan Türkiye’de, mülga TOPRAKSU tarafından 1966–1971 yılları arasında tüm ülke toprakları ve arazileri, yoklama düzeyinde temel toprak etütleri bağlamında 1/25.000 ölçekli topoğrafik haritalar kullanılarak haritalanmaktadır (Topçu, 2012).

Şekil 2.7’de Türkiye genel toprak haritasına ait bir görünüm verilmiştir.

Şekil 2.7. Türkiye genel toprak haritası (URL- 7, 2020)

Türkiye'nin sahip olduğu arazilerin özellikleri AKKS çerçevesinde incelendiğinde, %34,1'inin işlemeli tarım ve uzun ömürlü bitkilerin ekimine uygun olduğu görülmektedir. Öte yandan, toplam arazi varlığının %0,2'sini işlenemeyen düz araziler, %13,9'unu iyi nitelikli mera ve orman arazileri, %46'sını bozuk mera ve orman arazileri oluşturmaktadır. Geriye kalan %5,8 oranındaki arazilerde ise hiçbir şekilde tarımsal üretim yapılamamaktadır (Tablo 2.4) (TÖİR, 2014).

Tablo 2.4. Türkiye'nin arazi kabiliyetine göre sınıflama (TÖİR, 2014)

Arazi Kabiliyet sınıfı	Özelliği	Kapladığı Alan (Hektar)	Toplam İçindeki Payı (%)
1	Her türlü tarıma ve işlemeye elverişli	5.086.084	6.5
2	İşlemeli tarıma orta elverişli	6.712.873	8.6
3	İşlemeli tarıma sınırlı elverişli	7.282.763	9.4
4	Özel önlemlerle özel ürün	7.425.045	9.5
Toplam		26.506.765	34.1
5	İşlenmeyen yaşı veya kaya çıkışlı düz arazi	127.934	0.2

Tablo 2.4. Türkiye'nin arazi kabiliyetine göre sınıflama (Devam) (TÖİR, 2014)

Arazi sınıfı	Kabiliyet	Özelliği	Kapladığı Alan (Hektar)	Toplam İçindeki Payı (%)
6		İyi mera iyi tarım	10.825.762	13.9
7		Bozuk mera bozuk orman	35.836.350	46.0
Toplam			46.790.046	60.1
8		Tarıma elverişsiz arazi	4.542.896	5.8
Toplam			4.542.896	5.8
Genel Toplam			77.839.707	100

3. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu bölümünde çalışmanın materyal ve yöntemi açıklanmıştır.

3.1. Materyal

Çalışmanın temel materyalini konu kapsamında yapılmış, uluslararası ve ulusal kaynaklar oluşturmaktadır. Literatür taraması kütüphanelerde ve internet ortamında yapılmıştır. Bu doğrultuda kitap, tez, makale, bildiri ve görsellere ulaşılmıştır. Çalışma alanı Afganistan'da Kabil ilinin Dehsabz ilçesidir. Dehsabz ilçesi Afganistan'ın Kabil ilinin kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Nüfusu yaklaşık 2.000 kişi olan Tara khel kasabası Dehsabz ilçesi'nin merkezidir. Dehsabz ilçesinin nüfusu 100.136 kişiden fazla hesaplanmıştır. Dehsabz ilçesi 34.5767 ° kuzey enlemleri ile 69.2564 doğu boylamları arasında yer almaktadır. Denizden yüksekliği 1.794 metredir. Dehsabz ilçesi Hamid Karzai uluslararası havalimanının yakınında yer almaktadır (URL- 8, 2015).

Şekil 3.1'de çalışma alanının konumu sunulmuştur.

Şekil 3.1. Çalışma alanının konumu (URL-8, 2015’den değiştirilmiştir)

3.2. Yöntem

Çalışma kapsamında GZFT (SWOT) analizi yöntemi kullanılmıştır. GZFT ile ilgili ilk çalışmalar, 1950’lerin başında George Albert Smith Jr ve C. Roland Christensen, organizasyon stratejileri ile çevre ilişkisini araştırması ile başlamıştır. GZFT analizine benzer analiz yöntemleri ABD’de Harvard Business School ve diğer işletme okullarında 1960’larda başlamış, Kenneth Andrews akademisinde etkin stratejinin karşılaşılan dış ve içsel durumların arasındaki uyum olduğunu belirtmiştir. GZFT analizi sonunda Heinz Weilrich’in stratejik planlamada yeni bir analiz şekli olarak iç ve dış faktörleri incelenmek üzere 1982’de “The Tows Matrix, A Tool For Situational Analysis” makalesi ile İngilizce

ilk harflerinden oluşan Güçlü (S), Zayıf (W), Fırsatlar (O) ve Tehditler (T) ortaya çıkmıştır (Güven vd., 2015).

GZFT analizi, stratejik planlama sürecinde hem bir analiz tekniği hem de bir yaklaşım tarzı olarak, yöneticilere düşünme biçimi oluşturmaktadır. Bu model toplanan bilgiler yorumlanırken, gündemi sınırlamakta ve kararların dayanacağı temelleri oluşturmaktadır. GZFT analizi stratejik kararlar için, oldukça ciddi bir alt yapı niteliği taşımaktadır (Küçük Süleymanoğlu, 2008).

Dünya nüfusunun devamlı artarak yükselmesi, iskan alanlarının da genişlemesini beraberinde getirmektedir. Tarım, orman ve otlak olarak kullanılan alanlar, günümüzde imara açılarak iskan alanlarına dönüşmeye başlamıştır. Bu durum, insanın uğraş verdiği ve en önemli faaliyeti olan tarımı, olumsuz olarak etkilemektedir. Tarım alanların daralması ile tarımsal ürünlere ihtiyaç sürekli artmaktadır. Mekan'a dönük planlama çalışmalarında kullanılan yöntemlerden biri de GZFT analizidir. GZFT analizi yöntemi dört bileşenden oluşmaktadır ve planlanacak konu ya da alan bu dört bakış açısıyla ele alınmaktadır. Bu bileşenler; (S) (Strenghts- Güçlü yönler (G), (W) (Weaknesses- Zayıf yönler (Z), (F) (Opportunities- Fırsatlar (F) ve (T) (Threats - Tehditler (T) olarak ifade edilmektedir (Taş, 2011).

Çalışmada tarımsal potansiyel açısından uygun olan Kabil-Dehsabz ilçesi sürdürülebilir tarım arazilerinin kırsal kalkınmaya etkisinin mekansal stratejik planlama bağlamında incelenmesi konusu kapsamında çeşitli resmi kurum ve kuruluşlarda görev yapan paydaş gruplarına (akademisyen, uzman, çiftçi) GZFT analizi uygulanmış ve ayrıca paydaş gruplarıyla yüz yüze görüşülmüştür. Bu kapsamda;

- Akademisyen paydaş grubu için 20/12/2020 tarihinde Kabil Üniversitesi Ziraat Mühendisliği Bölümü'nde akademisyenlerle toplantı düzenlenmiş ve 3 (üç) kişiyle yüz yüze görüşülmüştür.
- Uzman (İdareciler) paydaş grubu için 17-18/01/2020 tarihlerinde Ziraat ve Sulama Bakanlığı'nda düzenlenen toplantı sonucunda 6 (altı) kişiyle, Şehircilik ve Arazi Bakanlığı'ndan 3 (üç) kişiyle yüz yüze görüşülmüştür.
- Çiftçi paydaş grubu için 25-26/03/2021 tarihlerinde çalışma alanı olan Dehsabz ilçesinde çiftçilerle düzenlenen toplantı sonucunda 10 (on) çiftçiyle yüz yüze görüşülmüştür.

GZFT analizi sonucunda akademisyen, uzman (İdareciler) ve çiftçi paydaş gruplarından yüz yüze toplam 22 (yirmi iki) kişinin görüşleri alınmıştır. Görüşmeler neticesinde elde edilen veriler yorumlanarak önerilerin geliştirilmesinde faydalanılmıştır.

Çalışma alanının güçlü ve zayıf yönleri ile bu alanı etkileyen tehditler ve fırsatların karşılıklı değerlendirilmesi ile yapılan GZFT analizinde tarım arazisi, tüm yönleriyle ortaya konmuştur.

4. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

Araştırma bulguları ve tartışma bölümünde, çalışma alanı hakkında genel bilgiler ile birlikte GZFT analizine ilişkin bulgular ve tartışmalar verilmiştir.

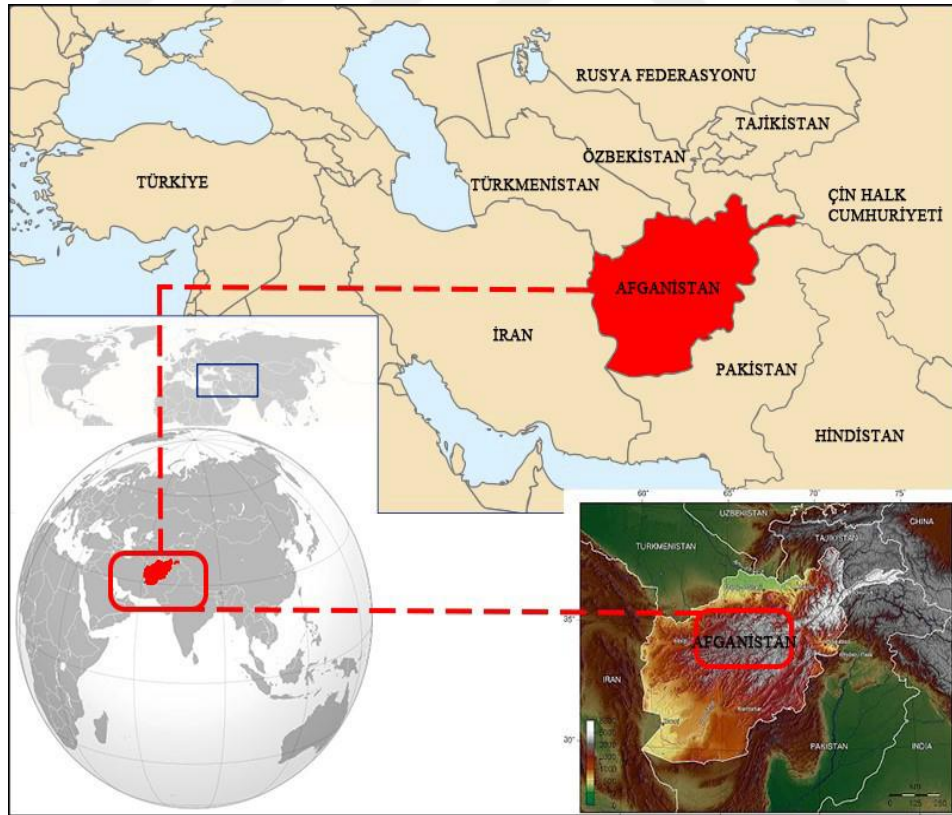
4.1. Çalışma Alanı Hakkında Genel Bilgiler

Bu bölümde Afganistan, Kabil ve Dehsabz ilçesi hakkında genel bilgiler verilmiştir.

4.1.1. Afganistan Hakkında Genel Bilgiler

Afganistan eski ipek yolu ve insan dalgaların odak noktası üzerine ve yüzyıllar boyunca bölge halklarının geçtiği, antik Dünya'nın dönel kavşağı olarak nitelendirilmektedir. Afganistan'ın coğrafi konumu ve stratejik önemi eski çağda Aryana, diye adlandırılan, 1747 tarihinden bu yana Afganistan adıyla bilinen bugünün “Afganistan İslam Cumhuriyeti” Orta Asya, Güney Asya, Ortadoğu ve Kafkasya arasında kavşak noktasında yer alan bir ülkedir (Obayd, 2017).

Şekil 4.1’ de Afganistan’ın konumuna ait bir görünüm verilmiştir.

Şekil 4.1. Afganistan'ın konumu (URL-8, 2011'den değiştirilmiştir)

Başkenti Kabil olan Afganistan, Asya'nın güneyinde, Kuzeyde Türkmenistan ile 744 kilometre, Özbekistan ile 137 kilometre ve Tacikistan ile 1.206 kilometre, doğuda Çin'le 76 kilometre ve Pakistan ile 2.430 kilometre, batıda ise İran ile 936 kilometre sınırı bulunan, 652 bin 951 kilometre kare yüz ölçüme sahip bir ülkedir. Afganistan'ın coğrafi yapısı genellikle üzerinde sıradağların bulunduğu yaylalardan ve yer yer ovalardan oluşmaktadır. Tarım ülkesi olan Afganistan'da, kuraklığın da etkisiyle topraklarının ancak %12'si tarım alanı olarak kullanılabilir. Tarımın yanında hayvancılık da yapılmaktadır. Afganistan'ın büyük çoğunluğu, özellikle orta ve kuzeydoğu bölümü, dağlık bir yayladır. Dağların %49'undan fazlası 2.000 metreden yüksektir. Bu dağların en büyüğü olan, Kuzey Pakistan'da başlayıp ülkenin merkezini kaplayan ve Kuzeydoğu Afganistan'ın içlerine kadar uzanan Hindukuş Dağları, Dünya'nın ikinci yüksek dağ silsilesi olarak bilinmektedir. Hindukuş Dağları ülkenin kuzeyi ile diğer kesimleri arasında bir sınır gibi durur ve ülkeyi merkez dağlık bölge, güney platosu ve kuzey ovaları olmak üzere, üç farklı coğrafi bölgeye ayırır. Ülkenin doğu kısımlarında bulunan, Vahan koridoru olarak adlandırılan bölgede dağların yüksekliği 7 bin metreyi bulur. Dağların yanında ülkenin kuzey ve güneybatısında ovalar yer almaktadır. Türkmenistan ve Özbekistan ile sınırı oluşturan ve ülkenin en alçak yeri olan (258 metre) Amu-Derya Nehri boyunca 500 kilometre uzanan, ova başlıca tarım alanıdır. Ayrıca, kuzeybatıda Badgis, batıda Herat ve İran'a yönelmiş olan Hari rud ırmağı ovaları ile Kabil ırmağı vadisi ve Hilmand su havzası, ülkenin su kaynakları olarak bilinmektedir. Güneybatıdaki yayla büyük çöllerle ve yarı çöllerle kaplıdır. Hindukuş Dağlarının güney eteklerinde kurak topraklar uzanır bunların en çok bilineni "Ölüm Çölü"dür (Obayd, 2017).

Batı ve Güney Afganistan İran Platosu'nun doğu ucunu oluşturur. Burada yerleşim seyrek, nüfus az, toprak kurak ve çoraktır. Bu bölge yerel dilde Registan (Çöl) olarak bilinmektedir. Bu yörenin tek istisna vaha şehri ise tarihi 1000 yıl öncesine dayanan, uygarlık merkezi Herat şehridir. Doğu Afganistan, Pakistan sınırında, üzerinde ve iki tarafında Peştunlar'ın yaşadığı, Süleyman Dağları bulunur. Bu dağların üzerinde Hindistan kapısı olan ünlü Hayber Geçidi vardır. Afganistan'da ilk defa 1962 ve 1974 yıllarında iki nüfus sayımı yapılmıştır. 1962 sayımında ülkenin nüfusu yaklaşık 15,2 milyon olarak belirlenirken, 1974 sayımında yaklaşık 20 milyon olduğu tespit edilmiştir. Afganistan nüfusu 2021 Temmuz itibarı ile yaklaşık 39 milyon 751 bin olarak tahmin edilmektedir (URL-9, 2011).

2005 verilerine göre, nüfusun %44,7'si 0-14 yaşlarında, %52,9'u 15-64 yaşlarında ve %2,4'ü de 65 üzeri yaştadır. Ortalama yaşam süresi, kadın ve erkeklerde yaklaşık aynı düzeyde olmak üzere, 42 yıl ve nüfus artış hızı %4,92'dir. Toplum ele alındığında, genel

nüfusun %36'sı okur-yazar hale gelmiştir. Kadınlarda okur-yazar oranı %21, erkeklerde %51'dir. Afganistan'da birçok bölgede farklı dil konuşulmakta, ülke genelinde kullanılan dil sayısı otuzu bulunmaktadır. Ancak Peştunca ve Darice Afganistan'ın resmi dilleridir (Obayd, 2017).

Afganistan sert bir bozkır iklimine sahip olmasından dolayı kışları soğuk, yazları ise sıcak geçmektedir. Afganistan'ın Arazi yapısı Kuzeydoğu ve güneyde engebeli dağlık alanlara ve ovalara sahipken Kuzey doğusunu Pamir dağları kaplamaktadır. Ayrıca güneyde Süleyman, kuzeyde Hindukuş dağları mevcuttur. Güney batı bölgeleri geniş çöllerle kaplıdır (URL-10, 2011).

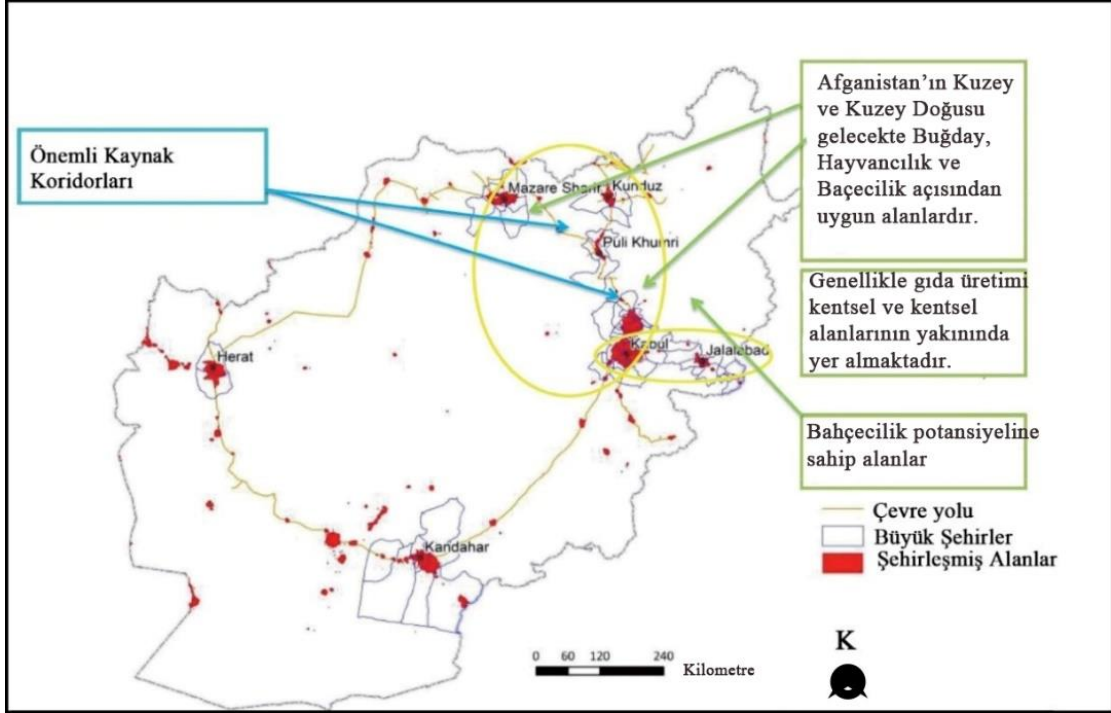
Şekil 4.2'de Afganistan'ın Pamir dağlarından bir görünüm verilmiştir.

Şekil 4.2. Afganistan'ın Pamir dağlarından bir görünüm (URL-10, 2011)

Afganistan'da kentleşme sürecinin başlaması ile hizmetler mekansal olarak dengesiz bir şekilde sağlanmaya başlanmıştır. Ulaşım, alt yapı, enerji ve sulama alt yapısı gibi hizmetler büyük şehir merkezlerinde veya yakınında ana ulaşım koridorları boyunca yoğunlaşırken kırsal alanlarında bu hizmetler seyrek bir şekilde sağlanmıştır (DB, 2014).

Şekil 4.3'de Afganistan'da stratejik gelişme koridorlarına ait bir görünüm verilmiştir.

Şekil 4.3. Afganistan'da stratejik gelişme koridorları (DB, 2014'den değiştirilmiştir)

Afganistan'ın ekonomisi tarıma dayalı bir ekonomidir, halkın %80'ni geçimini bu sektörden sağlamaktadır. Ülkenin ikinci geçim kaynağını hayvancılık ve el sanatları oluşturmaktadır (DB, 2014).

Şekil 2.4'de Dehsabz ilçesinde üzüm bağları ve çiftçilerin ilkel yöntemle üzüm bağının budama faaliyetinden bir görünüm verilmiştir.

Şekil 4.4. Dehsabz ilçesinde üzüm bağları ve çiftçilerin ilkel yöntemle üzüm bağının budama faaliyetinden bir görünüm

Özellikle Murgab, Herat ve Yukarı Amu- Derya vadilerinde tarım önemli bir gelir kaynağını oluşturur. Tarım ve hayvancılıktan elde edilen gelirin Gayri Safi Yurtiçi Hasıladaki (GSYİH) payı %42 olarak hesaplanmıştır. Buğday ülkenin en önemli besin ürünü olup, üzüm yanı sıra karpuz, çeşitli meyve ve sebzeler yetiştirilmektedir. Kuruyemiş en önemli ihraç ürünleri (İhracat) oluşturmaktadır. Tarım araçları çok ilkel düzeydedir. Ziraat ve tarım ülkesi Afganistan'da kuraklık gibi elverişsiz doğa koşullarından dolayı toprakların büyük bölümü kullanılamamaktadır (Obayd, 2017).

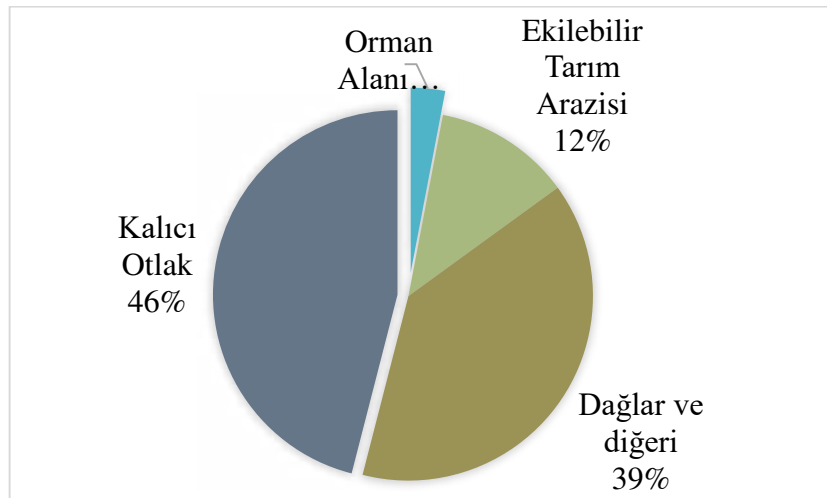
Afganistan'ın 65 milyon hektarlık arazisinin sadece 8 milyonu veya yaklaşık %12'si ekilebilir tarım arazisi ülkenin büyük çevreleri ve çöllerden oluşmaktadır. Afganistan, çoğunlukla kuru bir karasal iklime sahiptir ve ekilebilir arazilerin çoğu yılda 400 mm'den az yağmur almaktadır. Bu nedenle sulama, tarımın can damarıdır ve yüksek dağlarda ilkbahar ve yaz aylarında eriyen karlardan elde edilir. Su kaynağının son derece mevsimsel yapısı ve yüksek dağlık bölgelerdeki kaynağı göz önüne alındığında, su depolama ve taşıma altyapısı sulama ve kentsel su kullanımı için önem taşımaktadır. Günümüzde her yıl düzenli olarak yalnızca yaklaşık 2 milyon hektar ekilebilir alan sulanırken, 6 milyon hektar ekilebilir arazi yağmurla beslenen arazi niteliğindedir (DB, 2014).

Şekil 4.5’de Dehsabz ilçesinde ilkel sulama kanalının yanında verimli su kullanımı için devlet tarafından yapılan sulama kanalından bir görünüm sunulmuştur.

Şekil 4.5. Dehsabz ilçesinde ilkel sulama kanalının yanında verimli su kullanımı için devlet tarafından yapılan sulama kanalından bir görünüm

Ülkenin toplam arazisinin dağılımı yaklaşık %12’si ekilebilir tarım arazisi, %3’ü orman örtüsü altında, %46’sı kalıcı otlaklar ve kalan %39’u dağlık ve diğer arazilerden oluşmaktadır (Şekil 4.6) (ACSO, 2012).

Şekil 4.6. Afganistan’da arazi kullanımı (ACSO, 2012)

Sahip olunan arazinin dağılımı eşit değildir. %60 oranına sahip haneler 1 hektardan daha küçük mülkiyete sahip ve birlikte toplam tarım arazisinin %13'ünü oluşturmaktadır. Sahip olunan ve işlenen arazilerin dağılımındaki farkın bir kısmı, ortaklıkla açıklanmaktadır. Ayrıca, bazı büyük çiftlik sahiplerinin araziyi çiftçilikten ziyade bir varlık olarak tuttukları da yaygın olarak düşünülmektedir. Piyasa ve geçim odaklı çiftçilik arasındaki dallanma özellikle dikkat çekicidir. Orta ve büyük çiftlikler, arazi ve su kaynaklarının çoğunu kontrol ederek kentsel nüfusu beslemeyi sağlamaktadır. Küçük çiftlik sahipleri çok daha fazla sayıda ve öncelikle geçim odaklı kurulmaktadır. Bu mülk sahipleri çoğunlukla yağmurla beslenen küçük arazileri işleterek kendi gıda ihtiyaçlarını karşılamak için geleneksel hayvancılık yöntemleri kullanmaktadır (DB, 2014).

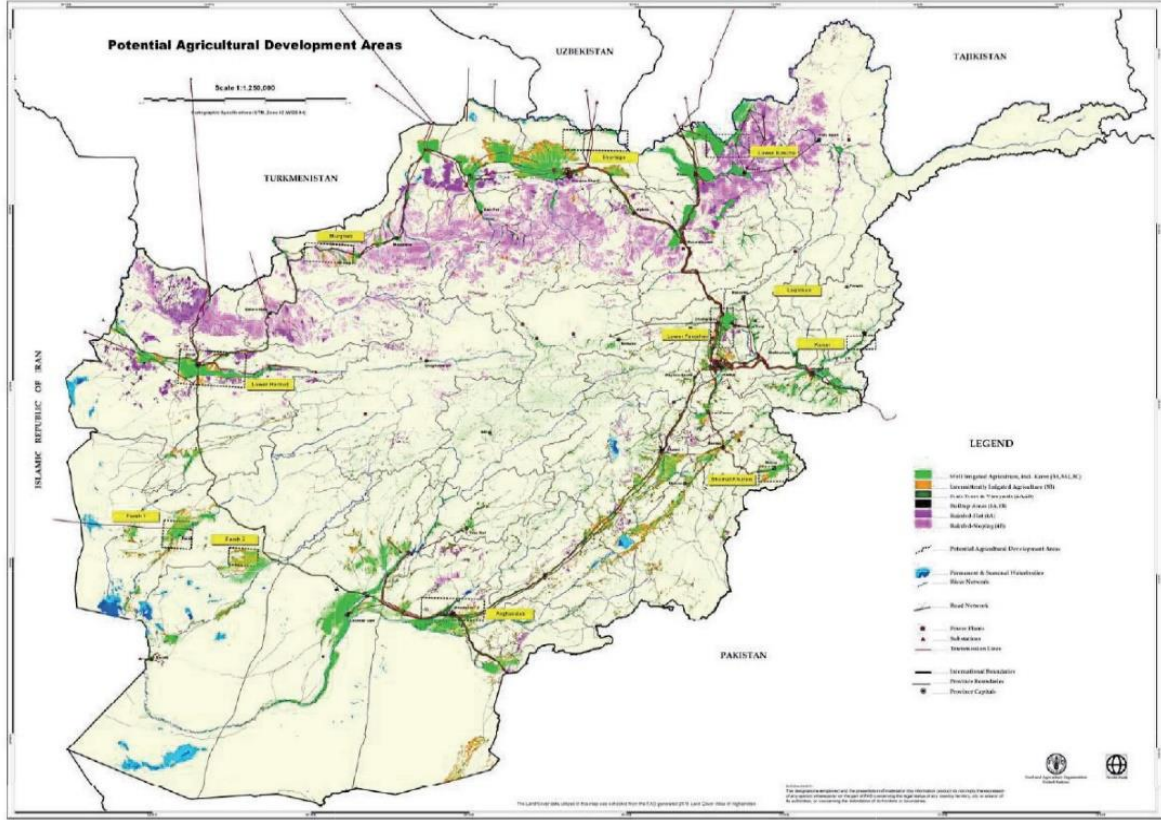
Tablo 4.1'de Afganistan'da kullanılabilir tarım alanı ile ilgili istatistik bilgiler verilmiştir.

Tablo 4.1. Afganistan'da kullanılabilir tarım alanı (Bin/hektar) (ACSO, 2012)

Arazi kullanımı	2009-2010 (Bin/hektar)	2010-2011 (Bin/hektar)	2011-2012 (Bin/hektar)
Toplam tarım alanı	65.223	65.223	65.223
Kalıcı otlak	30.000	30.000	30.000
Diğer tüm topraklar	25.613	25.613	25.613
Tarımsal topraklar (a+b+c+d)	9.610	9.610	9.610
Orman alanı	1.700	1.700	1.700
Geçici Tarım alanı	4.324	4.312	4.710
Sullanabilir ürün alanı	1.836	1.896	2.044
Yağmurla beslenen ekilen alanı	1.750	1.703	1.156
Kalıcı ürünler	117	118	119

Afganistan'da tarımsal faaliyetler yalnızca belirli yerlerde veya arazi şeritlerinde mümkündür. Sayısız dağ vadilerinde ve sıradağlardan gelen akarsuyun yarattığı mikro havzalarda tarımsal faaliyetler gerçekleştirilmektedir (DB, 2014).

Şekil 4.7'de Afganistan'da tarım arazilerinin dağılımına ait görsel verilmiştir.

Şekil 4.7. Afganistan’da tarım arazilerinin dağılımı (DB, 2014)

1987'den bu yana, sulanabilir tarım arazisinin yaklaşık %60 oranında azalarak tarımsal ürün üretiminde kendi kendine yeterliliğe yaklaşan bir ülkeyi, gıda, tahıl, meyve ve sebzelerin önemli bir ithalatçısına dönüştürmektedir. Buğday, toplam tahıl tüketiminin yaklaşık %83'ünü oluşturan temel üründür. Tarımsal üretimin önemli kısmı, buğday başta olmak üzere, daha çok yurtiçi tüketime yönelik üretilen tahıllardan oluşmaktadır. Afganistan'ın çoğu illerinde tarımsal üretim ilkel yöntemlerle yapılmakta ve iklimsel koşullarından büyük ölçüde etkilenmektedir (DB, 2014).

Ülkede yetişen diğer önemli tarım ürünleri ise, pirinç, mısır, arpadan oluşmakta ve ayrıca bakliyat, patates, soğan ve karpuz, kavun, kayısı, nar, elma ve üzüm gibi meyve ve sebzeler, hem yurtiçi tüketim hem de ihracat amacıyla üretilmektedir. Esas olarak çam fıstığı, kuru kayısı, kuru üzüm, ceviz ve bademden oluşan kuru yemiş ihracatı, önemli yabancı döviz kaynakları arasında yer almaya devam etmektedir. Ancak, bu ihracat, Afgan kuru yemiş ihracatının dünyadaki pazar payının %60'ını oluşturduğu 1980 yıllarındaki seviyesinden oldukça uzaktır. Ülkenin yaş meyve sebze ihracatının toplam tarım ürünlerin içerisindeki oranı %6 civarındadır. Ülkede soğuk ve kuru hava depoları ya da gıda işlemeye yönelik tesisler oldukça az sayıdadır (ACSO, 2010).

Afganistan'da milenyum kalkınma hedefleri (MDGS) ve Afganistan'ın ulusal gelişme stratejileri (ANDS) 2015 yılı ve daha sonraki dönemlerde ülkenin kalkınması için gerekli geniş ve uzun dönem vizyonu belirlemek için ülkenin ihtiyacı olan hedeflerin tespiti için hazırlanmıştır. Afganistan'ın Ulusal Kalkınma Stratejisi (ANDS) ve Afganistan Sözleşmesi (AC) gibi uzun dönemli plan, projeler ve stratejiler üzerinde çalışmalar yapılmaktadır. Afganistan nüfusunun % 80'inin kırsal alanlarda yaşadığı ve Gayri Safi Yurtiçi Hasılasının (GSYİH) %58'inin tarımdan elde edilmektedir. Gayri Safi Yurtiçi Hasılası açısından Afganistan tarım sektöründeki işgücü ülkenin gelişmesi ve gelecekteki refahı için vazgeçilmezdir (Kawasaki vd., 2012).

Afganistan ekonomisine tarım ve tarımla ilgili faaliyetler, toplam işgücünün yaklaşık %59'unu istihdam etmektedir. 2011-12 yılına göre ülkenin Gayri Safi Yurt İçi Hasılası (GSYİH)'sinde tarım sektörünün payı %76,6 oranına sahipken, sanayi sektörünün payı %5,7 ve hizmet sektörü %15,7 oranına sahiptir (ACSO, 2012).

Tablo 4.2'de Afganistan'da sektörlere göre çalışan sayısı ve çalışan başına katma değerle ilgili istatistik bilgi verilmiştir.

Tablo 4.2. Afganistan'da sektörlere göre çalışan başına katma değer (ACSO, 2012)

Sektör	GSYİH(ABD\$ 10 ⁶)	İstihdam	Değer Analizi/İstihdam
Tarım	2.346.000000	5.281.900	%76.6
Sanayi	1.282.000000	369.200	%5.7
Hizmetler	3.570.000000	1.524.200	%15.7
Toplam	7.198.000000	7.175.300	%100

Önemli Tarımsal Ürünler

Ülkenin ihracatı oluşturan tarımsal ürünler kuru yemiş %31, halıcılık %13, medikal bitkiler %12, dericilik sanayisi %4, yaş meyveler %2 ve diğerleri %38 oranına sahiptir. Yukarıda verilen istatistikler tarım sektörünün ülke ekonomisindeki önemi ve ihracat geliri açıkça göstermektedir. Buğday, sebzeler, meyveler, pamuk dışında ülkede yetişen diğer önemli tarım ürünleri ise, pirinç, mısır, arpadan oluşturmakta ve ayrıca bakliyat, patates, soğan karpuz, kavun, kayısı, nar, elma ve üzüm gibi meyve ve sebzeler, hem yurtiçi tüketimi için hem de ihracat amacıyla üretilmektedir. Esas olarak çam fıstığı, kuru kayısı, kuru üzüm, ceviz ve bademden oluşan kuru yemiş ihracatı, ülkenin önemli geliri sağlamaktadır (ACSO, 2012).

Tahıl (Buğday)

Buğday, Afganistan'da sulanan ve yağmurla beslenen bitkiler arasında her yıl yetiştirilen temel besin maddesidir. 2011-12'de buğday hasadının 3,4 milyon ton olduğu tahmin edilmiştir. 2012-13'te buğday üretiminde yaklaşık %25 düşüş kaydedilmiştir. Azalışın sebebi buğday verimindeki düşüşten kaynaklanmaktadır. Mısır üretimi 2011-12'de 0,3 ton olup, 2010-11'e göre %5 artış göstermektedir (ACSO, 2012).

Sebzeler

Ülkede yaş sebze üretimi çoğu çiftlik aileleri tarafından pazar ve ülkenin iç tüketimi için yetiştirilmektedir. Geçen yıl toplam sulanan alanın yaklaşık %6'sının, çoğunlukla yaş sebze ekildiği kaydedilmiştir. Ülkenin orta, doğu ve kuzeydoğu illerinde yoğun soğan, patates, pancar, ve şeker kamışı üretilmektedir. Patates verimi hektar başına 10 ton olarak kayıtedilmiştir. Patates ve soğan, ülkedeki yiyeceklerin önemli bir parçasıdır. 2011-12 yıllarında patates ekim alanı 20.500 hektar ve üretimi 20.500 tondur. Soğan ekimi alanlar 10.970 hektar, üretimi 87.760 ton olarak kayıtedilmektedir (ACSO, 2012).

Meyveler

Ülkenin vadi-vaha gibi yerlerde elma, nar, kayısı, çilek, üzüm ve badem gibi çeşitli meyve ağaçlarının ekimini gerçekleştirilmektedir. Toplam ekilebilir alanlarının 1,55'ini oluşturarak 2011-12 yıllarında meyvesel ağaçlarının dikim alanı 119.229 hektar olarak hesaplanmıştır. Kırsal alanlardaki hemen hemen tüm çiftçi evlerinde kendi ihtiyaçları için bazı meyve ağaçları ekilmektedir. Bu meyve bahçeleri aynı zamanda ülkenin çoğu illerinde çiftçiler için önemli bir gelir kaynağı oluşturmaktadır. Büyük ve orta ölçekli meyve bahçelerinin çoğunu iç Pazar için üretilmektedir (ACSO, 2012).

Pamuk

Son otuz yılda dokuma tezgahı endüstrisinin çöküşüyle pamuk ekimi Kapisa, Parwan, Balkh ve Nangrahar illerinde küçük ev sanayi seviyesine gerilenmiştir. Pamuk üretimi 2011-12'de 33.000 ton olarak kayıtedilerek verimi hektar başına 1.000 kg olarak gösterilmektedir (ACSO, 2012).

Canlı Hayvan Stoğu

Afganistan'da hayvancılık, tarımın ayrılmaz bir parçasıdır. Hayvancılığa sahip olmayan az sayıda çiftçi vardır. Hayvancılık sektöründe yün, süt ve sütün yan ürünleri, et, deri ve yağ gibi farklı türde ürünler bulunmaktadır. Hayvancılık ürünleri çiftçiler için ana

gelir kaynağı ve çiftçi aileleri için de iyi bir besin kaynağı oluşturmaktadır. Hayvanlar göçebeler için tek geçim kaynağıdır. İl tarım müdürlüğü raporlarına göre inek sayısı 5,5 milyon, koyun sayısı 14,3 milyon, keçi sayısı 7,6 milyon ve tavuk sayısı 13,4 milyondur (ACSO, 2012).

Tablo 4.3’de Afganistan’ın önemli tarımsal ürünlerinin miktarı verilmiştir. Tablo 4.3’de görüldüğü üzere Afganistan’ın önemli tarımsal ürünlerinin miktarı 2009 yılından 2012 yılına kadar arttığını ifade etmek mümkündür.

Tablo 4.3. Afganistan’ın önemli tarımsal ürünlerinin miktarı (ACSO, 2012)

GÖSTERGELER	2009-2010 (Ha)	2010-2011 (Ha)	2011-2012 (Ha)
Toplam Tahıl	3.248,700	3.033,700	3.248,700
Buğday	2.575.000	2.354.000	2.978.000
Pirinç	200.000	208.000	2.232.000
Arpa	267.000	212.000	210.000
Mısır	140.000	183.000	190.000
Darı	10.000	5000	183.000
Bakliyat	56.700	71.700	5.000
Patates ve Pancar	22.700	21.670	21.672
Patates	21.600	20.500	20.500
Pancar	1.100	1.170	1.172
Şeker kamışı	3.080	3.100	3.082
Kabuklu yemiş			
Badem	11.029	11.210	11.029
Ceviz	2.382	2.380	2.382
Zeytin	200	2.200	200

Tablo 4.4’de Afganistan’da önemli tarımsal ürünlerin hektar alanda ton olarak miktarı verilmiştir.

Tablo 4.4’de görüldüğü üzere toplam tahıl miktarının 2009 yılından 2012 yılına kadar azaldığını ifade etmek mümkündür.

Tablo 4.4. Afganistan’ın önemli tarımsal ürünlerinin miktarı (ACSO, 2012)

GÖSTERGELER	2009-2010 (Ton)	2010-2011 (Ton)	2011-2012 (Ton)
Toplam Tahıl	6.313.000	5.715.000	4.443.420
Buğday	5.064.000	4.521.000	3.388.000
Pirinç	469.000	481.000	449.400
Arpa	480.000	428.000	305.900
Mısır	300.000	285.000	300.120
Patates ve Pancar	318.900	261.200	220.236
Patates	302.400	246.000	205.000
Pancar	16.500	15.200	15.236
Şeker kamışı	123.200	92.400	92.460
Kabuklu yemiş			
Badem	77.200	56.000	60.611
Ceviz	77.200	11.900	13.902
Zeytin	9.000	7.700	6.600

Tablo 4.5. Afganistan’da önemli tarımsal ürünlerin hektar alanda ton olarak miktarı (ACSO, 2012)

GÖSTERGELER	2009-2010 (Ton)	2010-2011 (Ton)	2011-2012(Ton)
Toplam Tahıl	1.943	1.884	1.492
Buğday	1.967	1.921	1.518
Pirinç	2.345	2.313	2.140
Arpa	1.798	2.019	1.610
Mısır	2.143	1.557	1.640
Patates ve Pancar	14,048	12,054	10,162
Patates	14.000	12.000	10.000
Pancar	15.000	12.991	13.000
Şeker kamışı	40.000	29.806	30.000
Kabuklu yemiş			
Badem	7.000	4.996	4.500
Ceviz	4.200	5.000	6.000
Zeytin	4.500	3.500	3.000

Tablo 4.6’da Afganistan’da önemli meyvelerin bir hektarlık alanda kg olarak üretim miktarı verilmiştir.

Tablo 4.6’da görüldüğü üzere toplam tahıl miktarının 2009 yılından 2012 yılına kadar azaldığını ifade etmek mümkündür.

Tablo 4.6. Afganistan’da önemli meyvelerin bir hektarlık alanda kg olarak üretim miktarı (ACSO, 2012)

GÖSTERGELER	2009-2010 (Kg)	2010-2011 (Kg)	2011-2012 (Kg)
Toplam Meyve	177.500	178.102	166.538
Portakal	1.000	1.000	1.000
Narenciye	200	200	200
Elma	8.550	8.550	8.863
Armut	225	220	225
Kayısı	8.550	8.550	8.320
Şifalı	1.675	1.675	1.877
Erik	3.500	3.500	3.800
Çekirdekli meyve	2.757	2.774	1.954
Dut	3.800	3.800	3.800
Üzüm	60.832	61.132	61.558
Karpuz	25.100	25.142	22.592
Kavun	35.400	35.460	24.717
İncir	1.924	1.924	2.056
Taze Meyve	24.367	24.405	25.576
Yağlı Tuhumlar			
Ay çiçeği	170	170	170
Susam tuhumu	9.660	9.667	12.308
Pamuk tuhumu	33.000	33.000	33.000
Hardal bitkisi	1.780	1.788	3.948
Yaş Sebzeler	72.200	69.147	53.718
Tıbbi tuhumlar	4.500	4.500	4.500

Tablo 4.7’de Afganistan’da tarımsal kooperatiflerin sayısı ve faaliyet durumlarına ait istatistik bilgi verilmiştir (ACSO, 2012).

Toplam tahıl miktarının 2009 yılından 2012 yılına kadar azaldığını ifade etmek mümkündür.

Tablo 4.7. Afganistan’da tarımsal kooperatiflerin sayısı ve faaliyeti (ACSO, 2012)

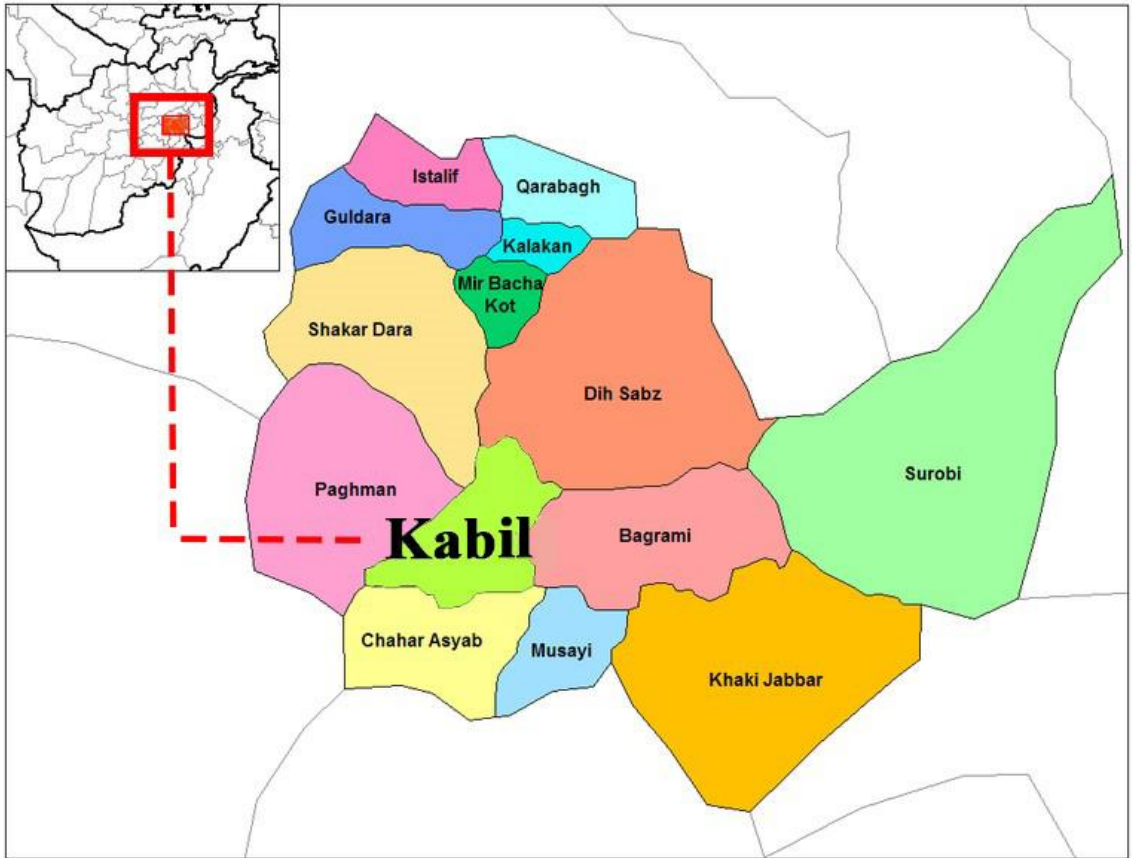
GÖSTERGELER	Birim	2009-2010	2010-2011	2011-2012
Aktif tarımsal kooperatif sayısı	Adet	2.437	2.990	2.394
Aktif tarımsal kooperatifte çalışan eleman sayısı	Bin kişi	423	465	335
Toplam hisse ücreti	Milyon Afghani	192	205	186
Kooperatiflerin kontrolündeki toplam alan	Bin Hektar	995	1.123	904
Yurtdışı marketlerde ürün satışı	Bin ton	153	29	160
Karaqul derisinin yurt dışı marketlerde satışı	Bin cilt	35	62	35
Kredilerin sağlanması ve dağıtımı	Miyon Afghsni	367	155	2.278

4.1.2. Kabil Hakkında Genel Bilgiler

Kabil ili Afganistan'ın başkenti ve en kalabalık şehri olarak bilinmektedir. Kabil nehri boyunca kurulu olan bu şehir on altı ilçeden oluşmaktadır. 4.462 km² yüzölçümündeki Kabil ilinin nüfusu 2021 yılında 4.336.000 kişi olarak hesaplanmıştır (URL-9, 2011).

Karasal iklime sahip Kabil ilinde kışlar soğuk ve yazlar da sıcak geçmektedir. Kabil ili deniz seviyesinden 1.800 metre yükseklikte kurulmuştur. Kabil'in kuzeyinde Parwan ili güneyinde Logar ve Nangrahar illeri doğusunda Laghman ve Kapisa illeri batısında ise Maidan Wardak ili bulunmaktadır (URL-8, 2015).

Şekil 4.8'de çalışma alanının konumu sunulmuştur.

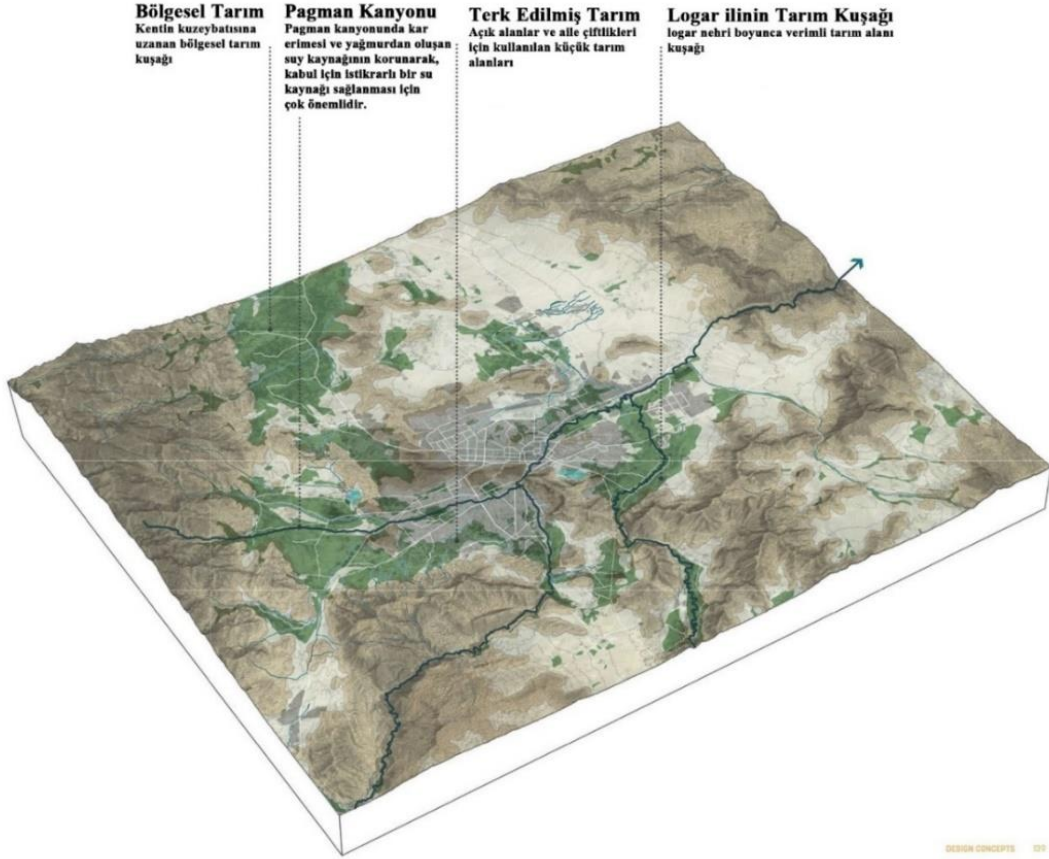

Şekil 4.8. Kabil ilinin konumu (URL-8, 2015'den değiştirilmiştir)

Kabil'de çoğu tarım arazileri Karez sistemi (açık sulama kanalı) ve nehirler boyunca yer almaktadır. Bu tarım alanlarının korunması Kabil'deki su ve arazi kaynaklarının yönetiminde önem taşımaktadır. Sasaki kuruluşunun yeni kabil projesinde tarımla ilgili geliştirdiği stratejilere göre, mevcut tarım arazilerini prensip olarak korunmalı ve hatta

planlandığı gibi yeni kabil projesinin alanını çevreleyen yeşil alanın bir parçası olarak geliştirilmelidir. Yarı kırsal konutların ev bahçesi tarımı ile sağlanabileceği yeni kabil projesinin eteklerinde bile verimli tarım yapılabilir (JICA, 2009).

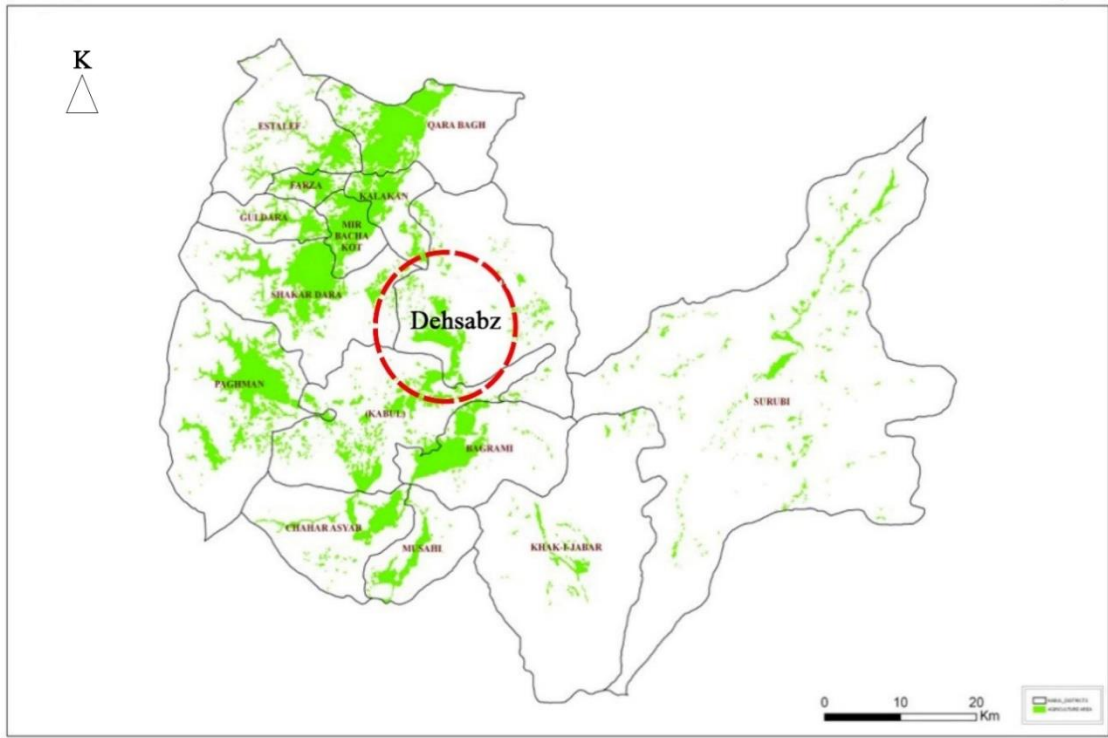
Şekil 4.9 da Kabil'deki tarım arazilerin dağılımına ait görünüm verilmiştir.

Şekil 4.9. Kabil'deki tarım arazilerinin dağılımı (JICA, 2009'den değiştirilmiştir)

Kabil kentinde tarım arazilerinin dağılımına göre ilin kuzeybatısında yoğunlaşmaktadır. 2008 yılında yaklaşık 54.341 hektar tarım alanı Kabil ilinin toplam yüz ölçümünün %9,26 oluşturmaktadır. Kabil ilinin kuzeybatı bölgesi verimli tarım arazi Panjshir nehri su havzasının yakınında yer almaktadır (USAID, 2008).

Şekil 4.10'da Kabil ve Dehsabz ilçesinde tarım arazilerinin dağılımına ait bir görünüm verilmiştir.

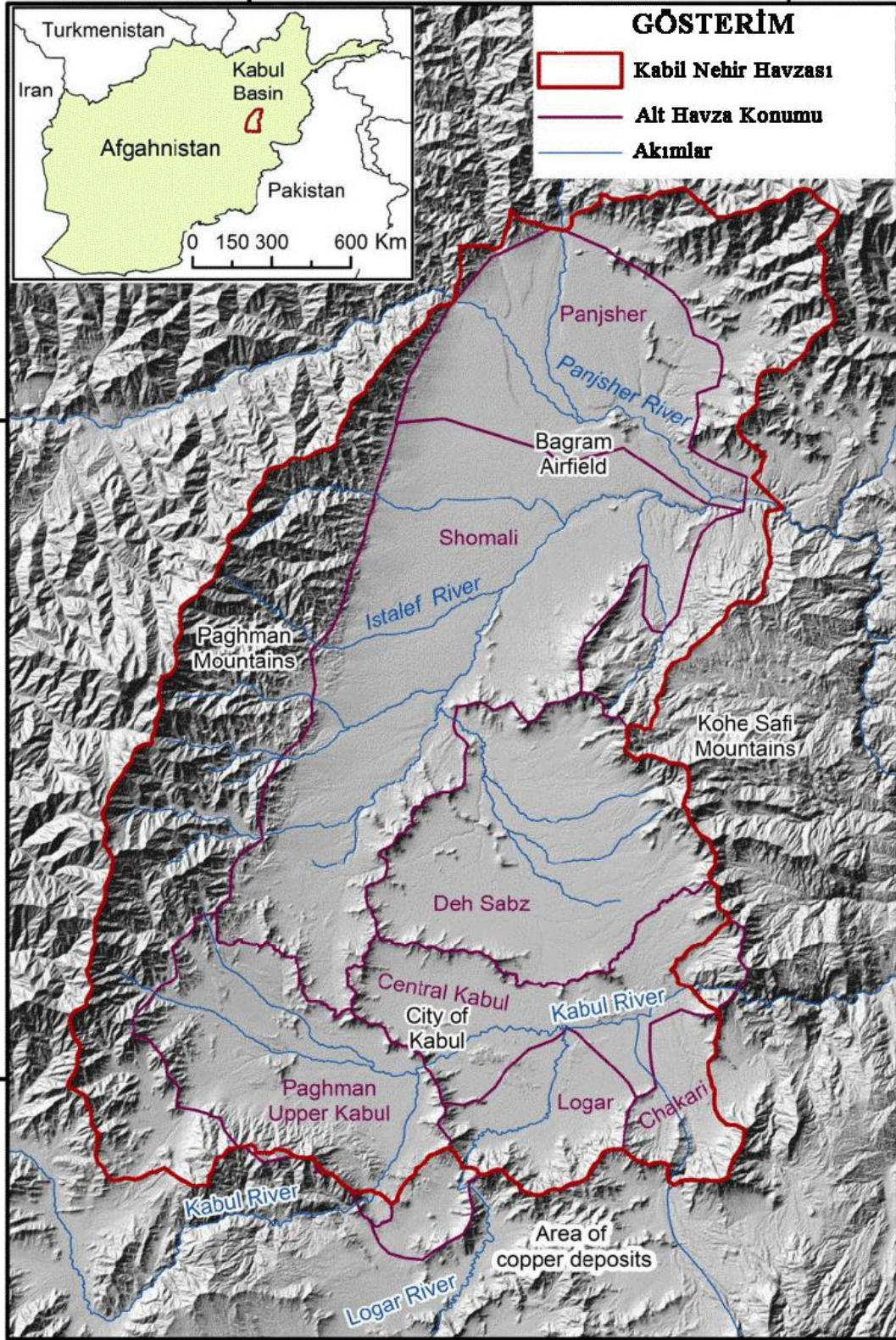
Şekil 4.10. Kabil ve Dehsabz ilçesinde tarım arazilerin dağılımı (USAID, 2008'den değiştirilmiştir)

4.1.2.1. Kabil Nehir Havzasında Su

Afganistan su ve yer altı kaynakları açısından zengin bir ülke olmasına rağmen su kaynakları gerektirdiği ölçütte etkin kullanılamamaktadır. Ülke yerüstü su kaynakları açısından İran ve diğer Orta Asya ülkeleri ile karşılaştırdığımızda daha iyi seviyede olması ile daha düşük maliyetle sulu tarımı yapılabilir (Arslan, 2016).

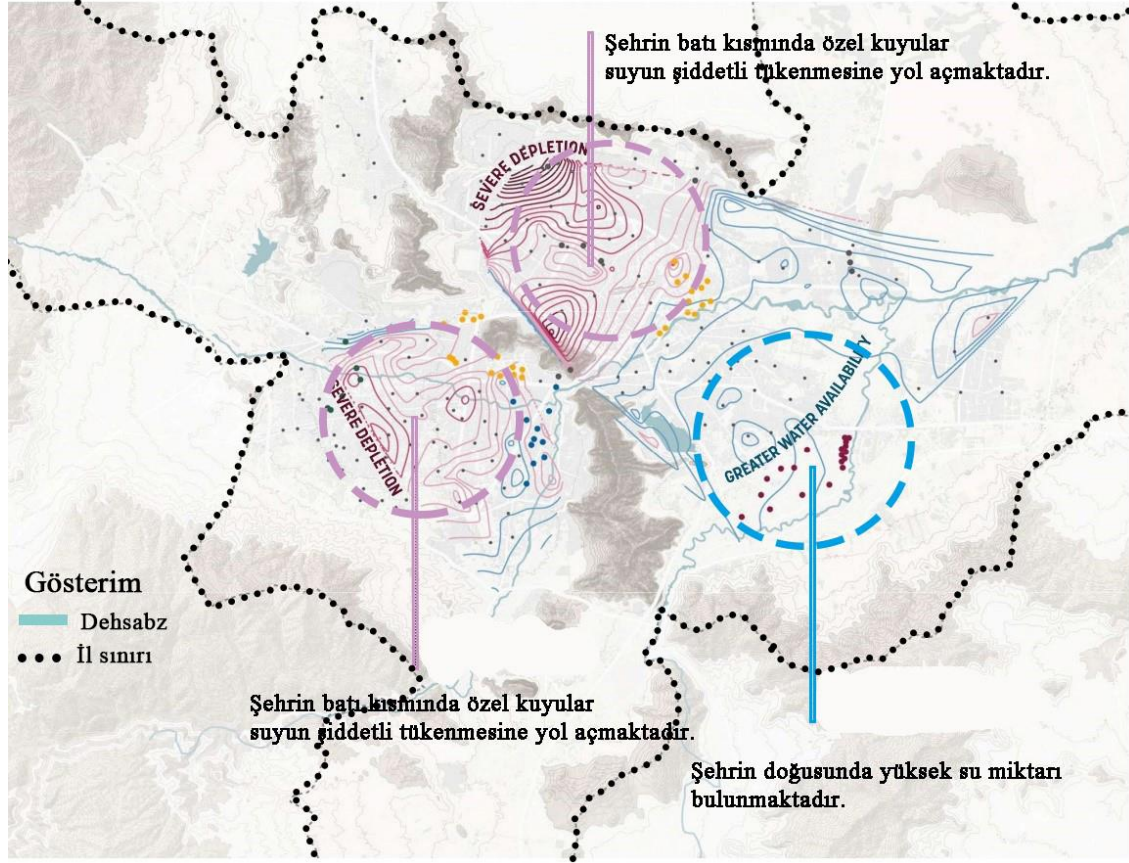
Sasaki kuruluşunun Kabil için hazırladığı master planına göre 21. yüzyılda su, birçok yönden, Kabil'in gelişimi için belirleyici faktör sayarak yıllar süren içme suyun tükenmesi, kirlilik, atık su altyapısının eksikliğinin çözülmesine yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Kabil kentinin batı kısmında denetimsiz ve izinsiz kazılan su kuyuları yer altı suyun şiddetli tükenmesine yol açarken şehrin doğusunda yüksek su miktarı bulunmaktadır (JICA, 2009).

Kabil nehir havzası Afganistan'daki Hindukuş dağlarının ve Maidan Wardak ilinde bulunan Unai geçitinden başlamaktadır. 700 kilometre uzunluğuna sahip olan bu nehir Pakistan'a geçerek İndus nehrine dökülmektedir (Şekil 4.11) (Mack vd., 2014).

Şekil 4.11. Kabil nehir havzasından bir görünüm (Mack vd., 2014'den değiştirilmiştir)

Şekil 4.12’de Dehsabz ilçesinde yer altı su akımına ait bir görünüm verilmiştir (JICA, 2009). Dehsabz ilçesinin batı kısmında özel kuyuların su tüketimini etkilediğini ifade etmek mümkündür.

Şekil 4.12. Dehsabz ilçesinde yer altı su akımından bir görünüm (JICA, 2009'den değiştirilmiştir)

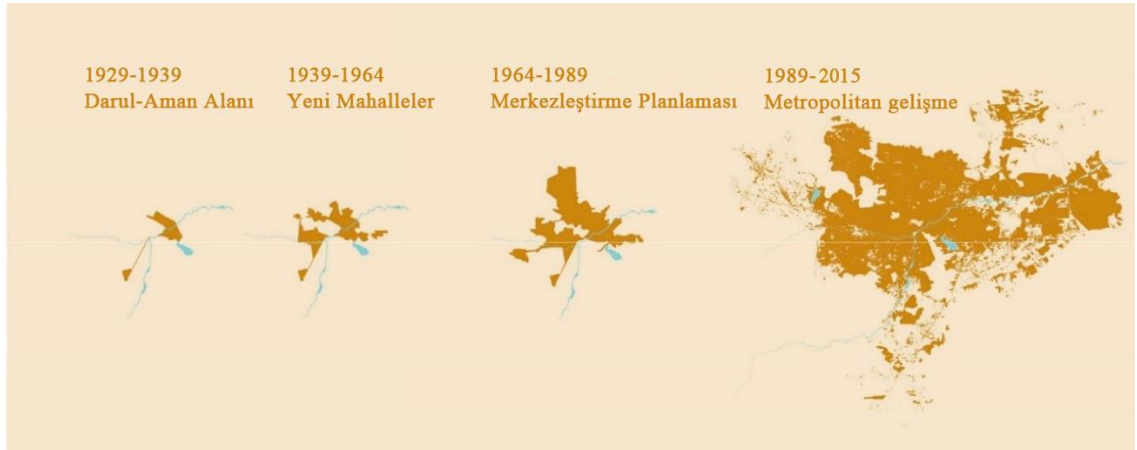
4.1.2.2. Kabil İlnde Mekansal Gelişme Süreci ve Şehirleşme Eğilimi

Afganistan'ın başkenti Kabil'in, bir bölümünü oluşturan plato doğu-batı ticaret yolu üzerinde bir vaha olarak kurulmuş, tarihsel olarak yaklaşık 3.500 yıl öncesine dayandığı bir geçmişe sahiptir. Tarih boyunca art arda Büyük İskender, Sasani İmparatorluğu, İslam İmparatorluğu, Timur İmparatorluğu, Babür İmparatorluğu ve diğerlerin uğrak noktası olmuştur. Afganistan 1747'de Durrani İmparatorluğunun yetkisi altına alınarak Kabil 1775'te başkenti olarak seçilmiştir (URL-11, 2018).

Bugünkü Kabil şehrinin temel yapısı ve konut gelişimi 1940'lı ve 1950'li yıllara dayanarak kabil kentinin ana caddesi (Jadayi Maiwand), Kabil Üniversitesi hastaneleri ile birlikte inşa edilmiştir. Sokak sisteminin genişlemesi ve konut gelişimi 1950'lerden sonra da devam ederek 1962'de nüfusu 380.000'e ulaşan Kabil kenti Afganistan'ın en büyük kenti

olmuştur. JICA kuruluşun nüfus sayımına göre önümüzdeki 20 yıl içinde Kabil nüfusu 2 milyon kişi daha da artacağı beklenmektedir. Kabil kentinin bu büyümeyi kontrol etmek için, Afgan hükümeti ve birçok yabancı kuruluş ve aktör tarafından ileriye dönük eylem planları gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla Kabil kentinin ilk master planı 1962-64 yılları arasında 800.000 kişi için Afgan ve Rus uzmanlar tarafından hazırlanmıştır (JICA, 2009).

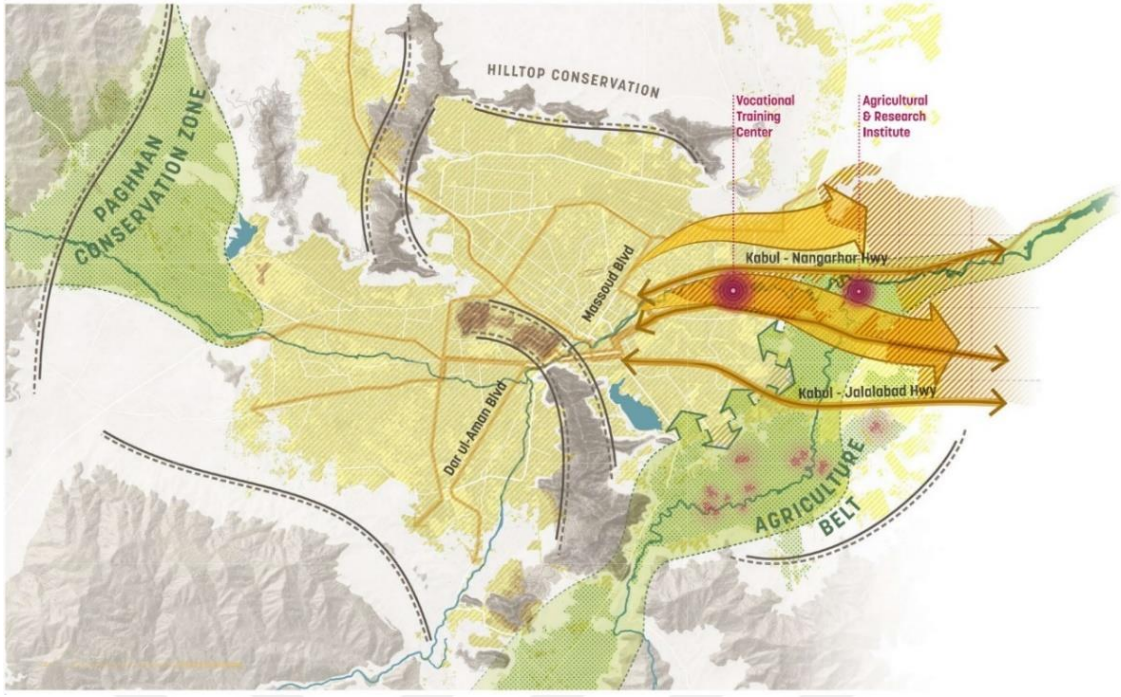
Şekil 4.13’de Kabil kentinin yıllara göre mekansal olarak gelişme eğiliminden bir görünüm verilmiştir.

Şekil 4.13. Kabil kentinin yıllara göre mekansal olarak gelişme eğiliminden bir görünüm (URL-11, 2018’den değiştirilmiştir)

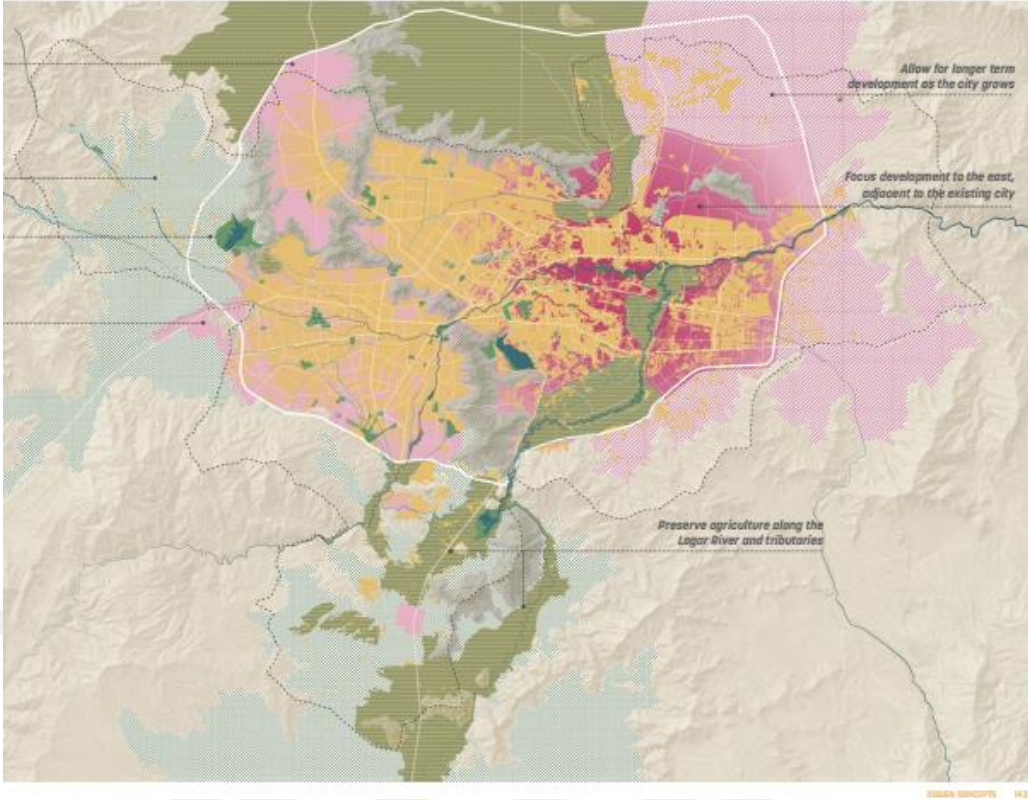
Özellikle Sasaki master planında hem politika hem de yatırım kararlarında doğu Kabil'deki büyümenin nerede büyüdüğüne dair stratejilere öncelik vererek Kabil kentindeki gelişmeyi doğruya yönlendirmektedir. Bu plana göre, alt yapı, arazi yönetimi ve genel büyüme stratejinin bir parçası olarak, Kabil'in tarımsal kemer koruması da aynı derecede önem taşımaktadır. Bu tarımsal arazi kemeri gelecek için verimli tarım olarak korunması gerekmektedir (JICA, 2009).

Şekil 4.14’de Kabil kentinin gelişme yönünü gösteren görünüm verilmiştir.

Şekil 4.14. Kabil kentinin gelişme yönünü gösteren görünüm (URL-11, 2018)

2009 yılında Sasaki Kuruluşu'nun Kabil için hazırladığı master planının esas yaklaşımı Kabil kenti'nin Kenardan büyümesine yönelik stratejiler yer verilmiştir (Şekil 4.15). Bu yaklaşım, mevcut şehir ile yeni kentsel gelişme alanları arasındaki bağlantıyı vurgulamaktadır. Bu model kapsamında, mevcut ulaşım altyapısı, trafik yoğunluğu ve kamu kurum ve kuruluşlara erişilebilirliğin olduğu yerlerde büyümeye öncelik verilmektedir (URL-11, 2018).

Şekil 4.15. Kabil kenti için Sasaki kuruluşun hazırladığı master planından bir görünüm (URL-11, 2018)

Geçmişten bu yana Kabil kentindeki nüfusun hızla artmaya devam etmesi kentin alan ihtiyacını da arttırmakta ve ortaya çıkan büyüme süreciyle birlikte kentsel mekanda hızla yayılarak verimli tarım arazileri tehdit etmektedir (URL-11, 2018).

Şekil 4.16’da Dehsabz ilçesinde mutlak tarım arazilerin üzerinde yer alan büyük sanayi tesislerinden bir görünüm verilmiştir.

Şekil 4.16. Dehsabz ilçesinde mutlak tarım arazilerin üzerinde yer alan büyük sanayi tesislerinden bir görünüm

Verimli tarım topraklarının korunması için Cumhurbaşkanlığına Afganistan'ın başkenti Kabil ve tüm illerindeki arazi kullanımının zaman içindeki gelişimi/değişimi ve günümüze kadar yapılan tüm plan çalışmaları (master planları, stratejik planları) inceleyerek ilk olarak 2001 yılında 4195 sayılı yönerge (Anonim 2001) ve 2013 yılında da 1848 sayılı yönerge (Anonim 2013) çıkarılmıştır. Bu yönerge “*Afganistan İslam Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın ülkenin merkez ve tüm illerinde yeşil alanlar, mutlak tarım arazileri, bahçeler, bağlarda yerleşim alanlarının yapılmasının engellenmesine ilişkin kararı.*” üç durumdan bahsetmektedir (Anonim, 2013).

4195 sayılı yönergeye göre (Anonim, 2013);

- Yeşil alanların, bahçelerin, bağların, tarım arazilerinin, otlakların tahrip edilmesi kesinlikle yasaklanmıştır.
- Şehircilik ve Arazi Bakanlığı, Tarım ve Sulama Bakanlığı'nın yeşil alanlara, tarım alanlarına, meyve bahçelerine ve su kaynaklarına yönelik mekansal kadastro haritaların, merkez ve illerin master planlarını, stratejik planlarını resmi olarak il belediyelerine duyurmalıdır.

- Tarım ve Sulama Bakanlığı, devlet kurum ve kuruluşları, yerleşim alanlarının inşası için yeşil alanların, bahçelerin, bağların, tarım arazilerinin, otlakların tadilatı kaçınmakla yükümlüdür.

4.1.3. Çalışma Alanı Hakkında Genel Bilgiler

Çalışma alanı Dehsabz ilçesi Afganistan'ın Kabil şehrinin kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Dehsabz ilçesinin batısında Shakardara ve Mir Bacha Kot ilçeleri, kuzeybatısında Kalakan ve Qarabagh ilçeleri, kuzey ve doğusunda Parvan ili, güneydoğusunda Surobi ve güneyinde Bagrami ilçesi yer almaktadır. Nüfusu yaklaşık 2.000 kişi olan Tara khel kasabası Kabil ili'nin Dehsabz ilçesi'nin merkezidir. Dehsabz ilçesi 34.5767 ° kuzey enlemleri ile 69.2564 doğu boylamları arasında yer almaktadır. Çalışma alanının nüfusu 100.136 kişiden fazla hesaplanmıştır. Dehsabz ilçesi Hamid Karzai uluslararası havalimanının yakınında yer almaktadır. Kabil nehri Dehsabz ilçesinin güneyinden ve (Kabil-Celalabad) çevre yolu üzerinden geçmektedir. Dehsabz ilçesi verimli tarım arazilerine sahip olması ile insanların büyük bir kısmını kırsal kesimde yaşamakta ve tarımla uğraşarak geçimini sağlamaktadır (URL- 8, 2015).

Şekil 4.17'de Dehsabz ilçesinin verimli tarım arazilerinden bir görünüm verilmiştir.

Şekil 4.17. Dehsabz ilçesinin verimli tarım arazilerinden bir görünüm

Dehsabz ilçesindeki mevcut 740,4 km² lik arazi alanının 212,2 km'si veya %28,7'si 5 dereceden daha yüksek eğime sahip arazidir. Kalan 528,3 km²'lik alan içinde, tarım arazisi yalnızca 44,4 km² veya %8,4'ünü kaplamaktadır. 31,4 km² si yoğun ekilebilir ve 13,0 km²'si diğer ekili araziler veya terk edilmiş tarım arazileri oluşturmaktadır. Mevcut köyler 8,4 km veya 506,2 km²'lik alan kaplamaktadır. Kalan alan ise 30,7 km²'lik gelişme alanı olarak kullanılabilir (JICA, 2009).

Tablo 4.8'de Dehsabz ilçesinde hektar olarak mevcut arazi kullanımı verilmiştir.

Tablo 4.8. Dehsabz ilçesinde hektar olarak mevcut arazi kullanımı (JICA, 2009)

Arazi Kullanımı	Kuzey Dehsabz	Güney Dehsabz	Toplam (Ha)
Eğimli Alan	6.796	5.460	12.256
Mutlak Tarım Arazisi	707	363	1.070
Marjinal Tarım Arazisi	155	1.040	1.195
Köyler	199	157	356
Gelişme Alanı	13.465	12.929	26.394
Gelişme Altındaki Alan	387	2.333	2.720
Toplam	21.709	22.282	43.991

Dehsabz ilçesinin Paymonar bölgesi, %78,4'ünü oluşturan oldukça daha düz araziye sahiptir. Yoğun ekim yapılabilir tarım arazisi, ilçenin en büyük alanını kaplamaktadır. Dehsabz ilçesinde gelişme alanı yaklaşık %76.1, Kabil kentinin mevcut kentleşmiş alanına en yakın Dehsabz ilçesinin güney bölgesinde bulunmaktadır. Bu gelişme alanının çoğu, Bagram yolunun her iki tarafındaki 2 km'lik bantlar şeklinde yer olarak çoğunu izinsiz yapılaşmıştır (JICA, 2009).

4.2. Dehsabz İlçesinde Sürdürülebilir Tarım Perspektifli GZFT Analizi

Bu bölümde akademisyen, uzmanlar ve çiftçi paydaş gruplarına uygulanan GZFT analizi bulguları sunulmuştur.

4.2.1. Akademisyenlere (Kabil Üniversitesi Ziraat Fakültesi) Yapılan Sürdürülebilir Tarım Perspektifli GZFT Analizi

Tarımsal potansiyel açısından uygun olan Kabil-Dehsabz ilçesi sürdürülebilir tarım arazilerinin kırsal kalkınmaya etkisinin mekansal stratejik planlama bağlamında incelenmesi kapsamında GZFT analizinin hazırlanması için çeşitli resmi kurum ve kuruluşlarda görev yapan uzmanlara yapılmıştır. Kabil Üniversitesi Ziraat Mühendisliği bölümündeki akademisyenlerle düzenlenen toplantı sonucunda Ziraat Mühendisliği bölümünden 3 (üç), uzman ve paydaşa yüz yüze uygulanarak görüşlerini alınmıştır. Görüşmeler neticesinde elde edilen veriler yorumlanarak Dehsabz ilçesinin temel sorunları tanımlanmış bu sorunlara kısa, orta ve uzun vadeli çözüm önerilerin geliştirilmesinde faydalanılmıştır. Çalışma alanının güçlü ve zayıf yönleri ile bu alanı etkileyen tehditler ve fırsatların karşılıklı değerlendirilmesi ile yapılan GZFT analizinde tarım arazisi, tüm yönleriyle ortaya konmaktadır. Tablo 4.9’de Dehsabz ilçesi için akademisyenlere (Kabil Üniversitesi Ziraat Fakültesi) yapılan sürdürülebilir tarım perspektifli GZFT analizi verilmiştir.

Tablo 4.9. Akademisyenlere (Kabil Üniversitesi Ziraat Fakültesi) yapılan sürdürülebilir tarım perspektifli GZFT analizi

Güçlü yönleri (Strengths)	Zayıf yönleri (Weaknesses)	Fırsatlar (Opportunities)	Tehditler (Threats)
● Dehsabz ilçesinde verimli tarım arazilerinin varlığı. ● Dehsabz ilçesinin Kabile yakınlığı (Erişilebilirlik) ile düşük maliyetli tarımsal üretimin yapılabilmesi. ● İlçede yeterli su kaynağının olması ile sulu tarım yapılabilmesi. ● Üretilen tarımsal ürünlerinin ihracat odaklı olması. ● Erişilebilirlik açısından havayolu ve karayolu gibi ulaşım sistemlerinin olması. ● Üzüm yetiştirilmesi açısından uygun bir bölge olması.	● İlçede tarım arazileri'nin amacına uygun kullanılmaması. ● Dehsabz ilçesinde nitelikli ve genç iş gücünün tarımsal faaliyetlere katılmaması. ● Bitki hastalığından dolayı pazarlama sorunları. ● İlçede nitelikli çiftçi eğitimi konusunda yetersizliklerinin olması. ● İlçenin tarımsal ürünlerinde zayıf planlama anlayışı. ● Yüksek üretim maliyetinden düşük rekabet gücü. ● İlçede tarımsal faaliyetlerin ilkel ve geleneksel olarak devam etmesinden verim düşüklüğü. ● İlçede tarımsal ürünlerinin işlenebilmesi için tarıma dayalı sanayinin gelişmemiş olması.	● Dehsabz ilçesi'nin Kabile yakınlığı (Erişilebilirlik) ile düşük maliyetli tarımsal üretimin yapılabilmesi. ● Sasaki Kuruluşun Kabil ili için hazırladığı stratejik gelişme planında tarım meslek yüksekokulunun düşünülmesi. ● İlçenin tarım ürünlerin işlenebilmesi içi Pole Charkhi organize sanayi bölgesinin olması. ● Dehsabz ilçesi doğal ve kırsal turizm potansiyeline sahip olması. ● Dehsabz ilçesinin Kabile yakınlığından dolayı ürünlerin pazarlama olanağının olması. ● İlçenin doğal ekosistem özellikleri sebebi ile düşük maliyetli tarımsal üretim.	● İlçede tarım topraklarının amaç dışı ve yanlış kullanımı. ● İlçede arazilerin miras yoluyla bölünmesi ve tarımsal işletmelerin küçük olması. ● Kuraklık ve iklim değişikliği. ● Kabil ili nüfusunun çok olmasından yeraltı suyunun aşırı azalması. ● İlçede doğal kaynakların (Su, toprak, otlaklar, ağaçlık alan vb.) yoğun kullanılması ile kirlenme olasılığı. ● Doğal ekosisteme ait problemler (erozyon- toprak tuzlanması, toprak yetersizliği, iklim değişikliği vb.).

4.2.2. Ziraat ve Sulama Bakanlığı, Şehircilik ve Arazi Bakanlığının Uzmanlarına (İdareciler) Yapılan Sürdürülebilir Tarım Perspektifli GZFT Analizi

Ziraat ve sulama bakanlığında GZFT analizi için düzenlenen toplantı sonucunda Ziraat ve Sulama bakanlığından 6 (altı), Şehircilik ve arazi bakanlığının 3 (üç), uzman ve paydaşa yüz yüze uygulanarak görüşlerini alınmıştır. Görüşmeler neticesinde elde edilen veriler yorumlanarak Dehsabz ilçesinin temel sorunları tanımlanmış bu sorunlara kısa, orta ve uzun vadeli çözüm önerilerin geliştirilmesinde faydalanılmıştır. Çalışma alanının güçlü ve zayıf yönleri ile bu alanı etkileyen tehditler ve fırsatların karşılıklı değerlendirilmesi ile yapılan GZFT analizinde tarım arazisi, tüm yönleriyle ortaya konmaktadır. Tablo 4.10'da Ziraat ve Sulama Bakanlığı, Şehircilik ve Arazi Bakanlığı'nın uzmanlarına (idareciler) yapılan sürdürülebilir tarım perspektifli GZFT analizi sunulmuştur.

Tablo 4.10. Ziraat ve Sulama Bakanlığı, Şehircilik ve Arazi Bakanlığı'nın uzmanlarına (idareciler) yapılan sürdürülebilir tarım perspektifli GZFT analizi

Güçlü yönleri (Strengths)	Zayıf yönleri (Weaknesses)	Fırsatlar (Opportunities)	Tehditler (Threats)
● Dehsabz ilçesi'nde verimli tarım arazilerinin varlığı. ● Dehsabz ilçesinde sulama alt yapısına yönelik projelerin olması. ● Dehsabz ilçesinde JİCA, UN-Habitat gibi yabancı yardım kuruluşların yürüttüğü projelerin olması. ● Erişilebilirlik açısından havayolu ve karayolu gibi ulaşım sistemlerinin olması. ● İlçenin doğal ekosistem özelliklerinin tarımsal açıdan uygun koşullar oluşturması. ● Dehsabz ilçesinde alternatif ve sertifikalı ürünlerin (fıdan) yetiştirilmesi. ● Kaliteli tohum ve fidan kullanılmasının sağlanmasına yönelik projelerin olması. ● Seracılık alanlarında üretilen ürünlerde yüksek teknoloji olanaklarından faydalanılması. ● Dehsabz ilçesinin doğal ve kırsal turizm potansiyeline sahip olması.	● Tarım arazilerinin kentsel gelişmeye maruz kalması. ● Toprak ve su kaynaklarının bilinçsiz kullanımı. ● İlçede tarımsal ürünlerinin işlenebilmesi için tarıma dayalı sanayinin gelişmemiş olması. ● Bitkisel hastalıkların olması ● Dehsabz ilçesinde tarımsal sulama sistemlerinin eskimiş olması ve ark (su kanalı) sulaması yapılması ile su kaybının oluşması. ● Tarım sektöründe özel yatırımların az olması. ● Kuraklıktan dolayı çayır-mera alanları'nın kaybolma tehlikesi. ● Bağımlı ve yaşça büyük nüfus kitlelerinin tarımda çalışması. ● Dehsabz ilçesinde tarımsal faaliyetlerinin geleneksel olarak devam etmesi. ● Tarımsal altyapının eksikliği. ● Tarımda makineleşme sonucunda oluşan işsizlik. ● İzinsiz ve denetimsiz kazanılan su kuyuların olması. ● İlçenin tarım alanlarında kullanılan sertifikalı tohumların ithal olmasından dolayı pahalı şekilde temin edilmesi.	● Dehsabz ilçesinin Kabile yakınlığı (Erişilebilirlik) ile düşük maliyetli tarımsal üretimin yapılabilmesi. ● Sasaki Kabil ilinin stratejik gelişme planında Tarım Meslek Yüksekokulunun düşünülmesi. ● İlçede nitelikli çiftçi eğitimi konusunda programların olması. ● Seracılık sektörünün gelişmesi ile yılın her mevsiminde yaş sebzelerin bulunması. ● İlçede sulama alt yapısına yönelik projelerin olması. ● Kabile yakınlığından pazarlama olanakları. ● İlçede doğal tarımın yapılabilmesi. ● İlçede tarım odaklı sanayinin geliştirilmesi için devlet destekli hibe programlarından faydalanması. ● Dehsabz ilçesi'nin tarım turizmi açısından uygun olması.	● İlçede Tarım arazilerinin miras yoluyla parçalanması. ● 4195 ve 1848 sayılı yönergelerinin ihlal edilmesi. ● Sasaki kuruluşun Kabil ili için hazırladığı master planında kentin gelişme yönünü ve gelişme alanı kentin doğu tarafına yönlendirilmesi. ● Dehsabz ilçesinde Kabil büyük şehir belediyesinin, Şehircilik ve Arazi Bakanlığı'nın çeşitli projelerinin devam etmesi ile tarım alanlarında yapılaşma korkusu. ● Dehsabz ilçesinde tarımla uğraşan insanların yaş ortalamasının yüksek olması. ● Tarımsal işgücünün inşaat, sanayi ve diğer sektörlere kayması. ● Pole Charkhi organize sanayi bölgesi ve Hamid Karzai uluslararası Havalimanı'ndan kaynaklanan çevre kirliliği. ● Dehsabz ilçesinde yoğun yapılaşma faaliyetleri ve rant baskısı. ● Ağaç kesimi nedeni ile çölleşme sorunu.

4.2.3. Dehsabz İlçesinde Çiftçilere Yapılan Sürdürülebilir Tarım Perspektifli GZFT Analizi

GZFT analizi için çalışma alanı Dehsabz ilçesinde çiftçilerle düzenlenen toplantı sonucunda çalışma alanı Dehsabz ilçesinde 10 (on) çiftçi olmak üzere toplam 22 (yirmi iki) uzman ve paydaşa yüz yüze uygulanarak görüşlerini alınmıştır. Görüşmeler neticesinde elde edilen veriler yorumlanarak Dehsabz ilçesinin temel sorunları tanımlanmış bu sorunlara kısa, orta ve uzun vadeli çözüm önerilerin geliştirilmesinde faydalanılmıştır. Çalışma alanının güçlü ve zayıf yönleri ile bu alanı etkileyen tehditler ve fırsatların karşılıklı değerlendirilmesi ile yapılan GZFT analizinde tarım arazisi, tüm yönleriyle ortaya konmuştur. Tablo 4.11’de Kabil-Dehsabz ilçesinde çiftçilere yapılan sürdürülebilir tarım perspektifli GZFT analizi sunulmuştur.

Tablo 4.11. Kabil-Dehsabz ilçesinde çiftçilere yapılan sürdürülebilir tarım perspektifli GZFT analizi

Güçlü yönleri (Strengths)	Zayıf yönleri (Weaknesses)	Fırsatlar (Opportunities)	Tehditler (Threats)
● Dehsabz ilçesinde verimli tarım arazileri'nin varlığı. ● Küçük ölçekte aile çiftliklerinin ve tarımsal faaliyetlerinin yaygın olması. ● Üzüm yetiştirilmesi açısından uygun bir bölge olması. ● İlçede çeşitli bitkisel ürünlerin yetiştirilebilmesi. ● Kabile yakınlığından tüketici talebinin artması ile pazarlama olanakları. ● Dehsabz ilçesinin düz arazi yapısı ile sulama kolaylığı. ● İlçede kırsal kalkınma projelerin olması. ● Dehsabz ilçesinde yoğun seracılık faaliyetlerin olması. ● Tarımsal faaliyetlerin gelişmesi için hibe programlarının olması.	● Dehsabz ilçesinde tarımsal faaliyetlerinin geleneksel olarak devam etmesi. ● Dehsabz ilçesinde tarımsal sulama sistemlerinin eskimiş olması ve ark (Su kanalı) sulaması yapılması ile su kaybının oluşması. ● Tarımsal üründe düşük verim nedeni ile geçinme sorunları. ● İlçede sulama için kullanılan suyun yaz mevsimde yetersiz olması. ● İlçede standart ve yöreye uygun tohum temininde karşılaşılan zorluklar. ● Tarımsal alanda devam eden yönetimsel olumsuzluklar. ● İlçede çocuk işçiliğinin olması nedeniyle yaşça küçük çocukların eğitime devam edememesi. ● Soğuk hava depolarının eksik olması. ● Bilinçsiz uygulanan sulama teknikleri. ● Dehsabz ilçesindeki genç nüfusun kabil merkezine göç etmesi.	● İlçede mutlak tarım arazileri'nin mevcudiyeti. ● İlçenin tarım arazilerinde çeşitli bitkisel ürün yetiştirme potansiyelinin olması. ● Dehsabz ilçesinin Kabile yakınlığından dolayı pazarlama olanakları. ● Üzüm yetiştirilmesi açısından uygun bir bölge olması. ● Kabil nüfusunun hızla artması nedeni ile tarımsal ürünlere talebin artması. ● Özel sektör yatırımcılığın tarıma olan ilgisinin günden güne artması. ● Dehsabz ilçesinin Kabile yakınlığı (Erişilebilirlik) ile düşük maliyetli tarımsal üretimin yapılabilmesi. ● Fidan yetiştirilmesi açısından uygun bir bölge olması. ● Dehsabz ilçesinin Bal üretimi için uygun olması.	● İlçede tarım arazileri'nin miras yoluyla parçalanması. ● Dehsabz ilçesinin yakınında bulunan Pole Charkhi OSB'inden kaynaklanan kirlilik bitkisel ürünlerin hastalığına sebep olması. ● Hamid Karzai uluslararası havalimanı'ndan kaynaklanan kirlilik sorunları. ● Kentleşmenin getirdiği rant sebebi ile tarımsal arazilerinin satılması ve konuta dönüştürülmesi. ● İlçede tarım sektörü artık geçindirecek bir sektör özelliği getirerek insanların başka sektörlere (sanayi, inşaat, hizmet vb.) kayması. ● İlçede taş ocaklarında meydana gelen patlamaların neticesinde etrafa saçılan taş ve kayak parçaların tarım arazilerine zarar vermesi.

Tablo 4.11. Dehsabz ilçesinde çiftçilere yapılan sürdürülebilir tarım perspektifli GZFT analizi (Devam)

Güçlü yönleri (Strengths)	Zayıf yönleri (Weaknesses)	Fırsatlar (Opportunities)	Tehditler (Threats)
			● Kabilin Khair Khana kasabasından gelen ve Dehsabz ilçesinden geçen su kanalına şehrin özel ve kamu tesislerinin atık sularının dökülmesi nedeniyle çevre kirliliğine ve tarımda bitki hastalığına sebep olması.

Tablo 4.12. Dehsabz ilçesinde üç paydaş grubun GZFT analizinin sonuçları

Güçlü yönleri (Strengths)	Zayıf yönleri (Weaknesses)	Fırsatlar (Opportunities)	Tehditler (Threats)
- Dehsabz ilçesinde verimli tarım arazileri'nin varlığı. - Dehsabz ilçesinin Kabile yakınlığı (Erişilebilirlik) ile düşük maliyetli tarımsal üretimin yapılabilmesi. - İlçede yeterli su kaynağının olması ile sulu tarım yapılabilmesi. - Üretilen tarımsal ürünlerinin ihracat odaklı olması. - Erişilebilirlik açısından havayolu ve karayolu gibi ulaşım sistemlerinin olması. - Üzüm yetiştirilmesi açısından uygun bir bölge olması. - Dehsabz ilçesinde sulama alt yapısına yönelik projelerin olması. - Dehsabz ilçesinde JICA, UN-Habitat gibi yabancı yardım kuruluşların yürüttüğü projelerin olması. - İlçenin doğal ekosistem özelliklerinin tarımsal açıdan uygun koşullar oluşturması. - Dehsabz ilçesinde alternatif ve sertifikalı ürünlerin (fidan) yetiştirilmesi.	- İlçede tarım arazileri'nin amacına uygun kullanılmaması. - Dehsabz ilçesinde nitelikli ve genç iş gücünün tarımsal faaliyetlere katılmaması. - Bitki hastalığından dolayı pazarlama sorunları. - İlçede nitelikli çiftçi eğitimi konusunda yetersizliklerinin olması. - İlçenin tarımsal ürünlerinde zayıf planlama anlayışı. - Yüksek üretim maliyetinden düşük rekabet gücü. - İlçede tarımsal faaliyetlerin ilkel ve geleneksel olarak devam etmesinden verim düşüklüğü. - İlçede tarımsal ürünlerinin işlenebilmesi için tarıma dayalı sanayinin gelişmemiş olması. - Tarım arazilerinin kentsel gelişmeye maruz kalması. - Toprak ve su kaynaklarının bilinçsiz kullanımı. - Bitkisel hastalıkların olması. - Dehsabz ilçesinde tarımsal sulama sistemlerinin eskimiş olması ve ark (su kanalı) sulaması yapılması ile su kaybının oluşması.	- Dehsabz ilçesinin Kabile yakınlığı (Erişilebilirlik) ile düşük maliyetli tarımsal üretimin yapılabilmesi. - Sasaki Kuruluşun Kabil ili için hazırladığı stratejik gelişme planında tarım meslek yüksek okulunun düşünülmesi. - İlçenin tarım ürünlerin işlenebilmesi için Pole Charkhi organize sanayi bölgesinin olması. - Dehsabz ilçesi doğal ve kırsal turizm potansiyeline sahip olması. - Dehsabz ilçesinin Kabile yakınlığından dolayı ürünlerin pazarlama olanağının olması. - İlçenin doğal ekosistem özellikleri sebebi ile düşük maliyetli tarımsal üretim. - İlçede nitelikli çiftçi eğitimi konusunda programların olması. - İlçede doğal tarımın yapılabilmesi. - İlçede tarım odaklı sanayinin geliştirilmesi için devlet destekli hibe programlarından faydalanması. - Dehsabz ilçesinin tarım turizmi açısından uygun olması. - İlçede mutlak tarım arazilerinin mevcudiyeti.	- İlçede tarım topraklarının amaç dışı ve yanlış kullanımı. - İlçede arazilerin miras yoluyla bölünmesi ve tarımsal işletmelerin küçük olması. - Kuraklık ve iklim değişikliği. - Kabil ili nüfusunun çok olmasından yeraltı suyunun aşırı azalması. - İlçede doğal kaynakların (Su, toprak, otlaklar, ağaçlık alan vb.) yoğun kullanılması ile kirlenme olasılığı. - Doğal ekosisteme ait problemler (erozyon- toprak tuzlanması, toprak yetersizliği, iklim değişikliği vb.). 4195 ve 1848 sayılı yönergelerinin ihlal edilmesi. - Sasaki kuruluşun Kabil ili için hazırladığı master planında kentin gelişme yönünü ve gelişme alanı kentin doğu tarafına yönlendirilmesi. - Dehsabz ilçesinde Kabil büyük şehir belediyesinin, Şehircilik ve arazi bakanlığının çeşitli projelerinin devam etmesi ile tarım alanlarının yapılaşma korkusu.

Tablo 4.12. Dehsabz ilçesinde üç paydaş grubun GZFT analizinin sonuçları (Devam)

Güçlü yönleri (Strengths)	Zayıf yönleri (Weaknesses)	Fırsatlar (Opportunities)	Tehditler (Threats)
● Kaliteli tohum ve fidan kullanılmasının sağlanmasına yönelik projelerin olması. ● Seracılık alanlarında üretilen ürünlerde yüksek teknoloji olanaklarından faydalanması. ● Dehsabz ilçesinin doğal ve kırsal turizm potansiyeline sahip olması. ● Küçük ölçekte aile çiftliklerinin ve tarımsal faaliyetlerinin yaygın olması. ● İlçede çeşitli bitkisel ürünlerin yetiştirilebilmesi. ● Kabile yakınlığından tüketici talebinin artması ile pazarlama olanakları. ● Dehsabz ilçesinin düz arazi yapısı ile sulama kolaylığı. ● İlçede kırsal kalkınma projelerin olması. ● Dehsabz ilçesinde yoğun seracılık faaliyetlerin olması. ● Tarımsal faaliyetlerin gelişmesi için hibe programlarının olması.	● Tarım sektöründe özel yatırımların az olması. ● Kuraklıktan dolayı çayır-mera alanlarının kaybolma tehlikesi. ● Bağımlı ve yaşça büyük nüfus kitlelerinin tarımda çalışması. ● Tarımsal altyapının eksikliği. ● Tarımda makineleşme sonucunda oluşan işsizlik. ● İzinsiz ve denetimsiz kazanılan su kuyularının olması. ● İlçenin tarım alanlarında kullanılan sertifikalı tohumların ithal olmasından dolayı pahalı pahalı şekilde temin edilmesi. ● Tarımsal üründe düşük verim ve geçinme sorunları. ● İlçede sulama için kullanılan suyun yaz mevsiminde yetersiz olması. ● İlçede standart ve yöreye uygun tohum temininde karşılaşılan zorluklar. ● Tarımsal alanda devam eden yönetimsel olumsuzluklar.	● İlçenin tarım arazilerinde çeşitli ürün yetiştirme potansiyelinin olması. ● Üzüm yetiştirilmesi açısından uygun bir bölge olması. ● Kabil nüfusunun hızla artması nedeni ile tarımsal ürünlere talebin artması. ● Özel sektör yatırımcılığın tarıma olan ilgisinin günden güne artması. ● Fidan yetiştirilmesi açısından uygun bir bölge olması. ● Dehsabz ilçesinde Bal üretimi için uygun olması.	● Dehsabz ilçesinde tarımla uğraşan insanların yaş ortalamasının yüksek olması. ● Tarımsal işgücünün inşaat, sanayi ve diğer sektörlerle kayması. ● Pole Charkhi OSB ve Hamid Karzai uluslararası Havalimanı'ndan kaynaklanan çevre kirliliği. ● Dehsabz ilçesinde yoğun yapılaşma faaliyetleri ve rant baskısı. ● Ağaç kesimi nedeni ile çölleşme sorunu. ● Dehsabz ilçesinin yakınında bulunan Pole Charkhi OSB'inden kaynaklanan kirlilik bitkisel ürünlerin hastalığına sebep olması. ● Kentleşmenin getirdiği rant sebebi ile tarımsal arazilerinin satılması ve konuta dönüştürülmesi. ● İlçede tarım sektörü artık geçindirecek bir sektör özelliği getirerek insanların başka sektörlerle (sanayi, inşaat, hizmet vb.) kayması.

Tablo 4.12. Dehsabz ilçesinde üç paydaş grubun GZFT analizinin sonuçları (Devam)

Güçlü yönleri (Strengths)	Zayıf yönleri (Weaknesses)	Fırsatlar (Opportunities)	Tehditler (Threats)
	● İlçede çocuk işçiliğın olması nedeni ile yaşça küçük çocukların eğitimine devam edememesi. ● Soğuk hava depolarının eksik olması. ● Bilinçsiz uygulanan sulama teknikleri. ● Dehsabz ilçesindeki genç nüfusun kabil merkezine göç etmesi.		● İlçede taş ocaklarında meydana gelen patlamaların neticesinde etrafa saçılan taş ve kayak parçaların tarım arazilerine zarar vermesi. ● Kabilin Khair Khana kasabasından gelen ve Dehsabz ilçesinden geçen su kanalına şehrin özel ve kamu tesislerinin atık suyun dökülmesi nedeni ile çevre kirliliğine ve tarımda bitki hastalığına sebep olması.

- Dehsabz ilçesinin mutlak tarım arazilerine sahip olması fırsat olarak kabul edilebilir. Ancak Dehsabz ilçesinde imar çalışmalarının getirdiği rant baskısı, Hamid Karzai uluslararası havalimanı, Pole Charkhi ve OSB ve ceza evi gibi işletmelerin bulunması nüfus artışını tetikleyen faktörlerdir. Yükselen nüfusun barınma gereksiniminin karşılanması, var olan kentsel alanların genişlemesi konusu tarım arazilerini tehdit eden bir unsur olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda tarım arazilerinin yapılaşmasını engelleyen yönergelerin (4195 ve 1848 sayılı yönergeler) uygulanması ile belirtilen tehditler çözümlenebilir.

- Dehsabz ilçesinin havayolu ve karayolu gibi ulaşım sistemlerine yakın olması Kabil'in merkezine erişilebilirlik açısından güçlü yön olarak kabul edilebilir. Dehsabz ilçesinde Tarımsal iş olanakları oldukça zengindir. Ulaşım sistemindeki bu olumlu durum ve Dehsabz ilçesinin tarımsal alanda iş olanaklarına sahip olması Kabilde yaşayanlar için gününbirlik gidip gelebilecekleri bir iş fırsatı oluşturulabilir. Böylece Dehsabz ilçesinde nüfus artışı ve çarpık yapılaşma engellenerek tarımsal niteliği sürdürülebilir.

- Dehsabz ilçesinin üzüm yetiştirilmesi açısından uygun bir bölge olması güçlü yön olarak kabul edilebilir. Böylece geleneksel üzüm ürünleri dışında yan ürünlerin (sofralık, kuru üzüm vb.) üretilmesi ve bu ürünlerin alanda bulunan Pole Charkhi OSB'inde işlenmesi sağlayacağı iş olanakları açısından fırsat olarak değerlendirilebilir.

- Dehsabz ilçesindeki genç nüfusun kabil merkezine göç etmesi ve tarım alanında yaşça büyük ve küçük nüfus kitlelerin çalışması büyük bir sorun olarak kabul edilebilir. Ancak Dehsabz ilçesinde JICA, IMF, UN-Habitat gibi yabancı yardım kuruluşlarının yürüttüğü projelerin olması ve ilçe insanlarının önemli bir kısmını istihdam etmesi açısından güçlü yön olarak kabul edilebilir. Bölge halkının istihdamının yanı sıra Dehsabz ilçesinde tarım sektörünün modernleşmesi açısından bu kurum ve kuruluşların yürüttüğü projelerle belirtilen sorunların çözülmesi mümkündür.

- Dehsabz ilçesinin doğal ekosistem özelliklerinin tarımsal açıdan uygun koşullar oluşturması ve ekolojik dengenin sürdürülmesi, toprak kalitesinin korunması, iyileştirilmesi ve sürdürülebilmesi güçlü yön olarak kabul edilebilir. Ancak doğal kaynaklara ve doğaya yoğun müdahale sonucunda ilçenin doğal ekosistemin bozulması bir tehdit olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı belirtilen bu tehdit unsurları çözebilir.

- Dehsabz ilçesinin tarım alanlarında kullanılan sertifikalı tohumların ithal olmasından pahalı olması zayıf yön olarak kabul edilebilir. Ancak ilçede kaliteli, standart ve yöreye uygun

tohum ve fidan teminine yönelik devam eden projelerle bu belirtilen zayıf yönler çözümlenebilir.

- Dehsabz ilçesinin doğal ve kırsal turizm potansiyeline sahip olması güçlü yön olarak kabul edilebilir. Böylece ilçenin sahip olduğu kırsal turizm potansiyeline dayalı kaynakların tespit edilmesi, mevcut turizm talebinin belirlenmesi neticesinde bu durum Dehsabz ilçesinin kalkınabilmesi için katkı sağlayabilir.

- Dehsabz ilçesinde küçük ölçekte aile ve tarımsal çiftliklerinin yaygın olması tarımsal üretim ve kırsal kalkınmadaki kadının yeri açısından güçlü yön olarak kabul edilebilir. Ancak tarımsal arazilerinin miras yoluyla parçalanmasının sonucu olan bu faaliyetler tehdit olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda Dehsabz ilçesinde tarımsal arazileri için tarım arazilerinin yönetimine ilişkin yürütülen projelerin yaygınlaştırılması ile bu sorunların çözülmesi mümkün olabilir.

- Afganistan'da mirasçılık sistemin geleneksel yapısından dolayı tarım arazilerinin küçülmesi ve parçalanması büyük bir tehdit olarak kabul edilebilir. Ancak yasal ve mevzuat uygulamaları ile bu tehdit ortadan kaldırılabilir.

- Dehsabz ilçesinde tarımsal faaliyetlerin gelişmesi için devlet tarafından hibe programların olması kırsal kalkınma ve istihdam açısından güçlü yön olarak kabul edilebilir. Ancak bu hibe miktarının az olması ve zamanında çiftçilere verilmemesi zayıf yön olarak değerlendirilebilir. Bu hibe programlarının daha planlı bir şekilde yürüterek hibe miktarının artırılması ve zamanında çiftçilere verilmesine yönelik yönetsel kararlarla bu sorun çözülebilir.

- Dehsabz ilçesinde tarım arazilerinin amacına uygun kullanılmaması büyük bir tehdit olarak kabul edilebilir. Buna ilave olarak ilçede Kabil büyük şehir belediyesinin, Şehircilik ve arazi bakanlığının çeşitli projelerinin devam etmesi tarım alanlarının yapılaşma korkusu, rant baskısı, çayır ve mera alanlarının kaybı, arazilerinin satılması ve konuta dönüştürülmesi tehdit olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, Tarım Arazilerinin Yapılaşmasını Engelleyen Yönergelerin (4195 ve 1848 sayılı yönergeler) uygulanması ile belirtilen tehditler çözümlenebilir.

- Dehsabz ilçesindeki genç nüfusunun kabil merkezine göç etmesi, nitelikli ve genç iş gücünün tarımsal faaliyetlerinin katılmaması zayıf yön olarak kabul edilirken, Dehsabz ilçesinde kurulacak olan tarım meslek enstitüsü ilçenin nitelikli çiftçi eğitimi konusunda yetersizliklerinin giderilmesi, nitelikli ve genç iş gücünün eğitilmesi ile bu sorunların çözülmesi mümkün olabilir.

- Bitki hastalığından kaynaklanan pazarlama sorunları ve ilçede suyun yetersiz olduğu zamanlarda Kabilin Khair Khana kasabasından gelen ve Dehsabz ilçesinden geçen atık su kanalının suyunun tarımda kullanılmasının yanı sıra Hamid Karzai havalimanı ve Pole Charkhi OSB'sinden kaynaklanan kirlilik tarımda bitki hastalığına sebep olması tehdit olarak kabul edilebilir. Ancak bu sorunu çözmek için atık su arıtma tesisin kurulması ve Hamid Karzai havalimanı ve Pole-charkhi OSB'sinden kaynaklanan kirliliğin önlenmesi için tarımsal arazileri ve sanayi alanları arasında yeşil kuşak veya tampon bölgesinin oluşturulması bu sorunun çözülmesine yol açabilir.

- İlçede tarımsal faaliyetlerin ilkel ve geleneksel olarak devam etmesinden dolayı verim düşüklüğü zayıf yön olarak kabul edilirken, Dehsabz ilçesinin tarım sektörünün modernleşmesiyle tarımsal ürünlerde verim artışı sağlanabilir.

- İlçede tarımsal ürünlerin işlenebilmesi için tarıma dayalı sanayinin gelişmemiş olması ve soğuk hava depolarının eksik olması zayıf yön olarak kabul edilebilir. Bu bağlamda, ilçede bulunan Pole Charkhi Organize Sanayi Bölgesinde tarım odaklı sanayinin kurulması ve bu tesislerde ilçenin tarımsal ürünlerin işlenmesiyle belirtilen zayıf yönler çözümlenebilir.

- Dehsabz ilçesinde tarımda kullanılan suyun yaz mevsiminde yetersiz olması, tarımsal sulama sistemlerinin eskimiş olması ve ark (Su kanalı) sulaması yapılması ile su kaybının oluşması büyük bir sorun olarak kabul edilebilir. Bu bağlamda ilçede sulama alt yapısı ile ilgili devam eden projelerin tamamlanmasıyla bu sorunlar giderilebilir.

- Tarım sektöründe özel yatırımların az olması zayıf bir yön olarak kabul edilebilir. Bu sorunların çözümlenmesi için özel yatırım yasal ve mevzuat uygulamaları ile bu zayıf yön ortadan kaldırılabilir.

4.3. Dehsabz İlçesinin Temel Sorunlarının Tanımlanması

Dehsabz ilçesinde temel sorunların tanımlanması için Dehsabz ilçesinde sürdürülebilir tarım arazilerinin kırsal kalkınmaya etkisinin mekansal stratejik planlama bağlamında incelenmesi kapsamında hazırlanan GZFT analizi doğrultusunda saptanan zayıf yönleri ile tehditlerden yararlanılmıştır. Tespit edilen sorunlar aşağıda görüldüğü üzere 8 (sekiz) farklı başlıkta gruplandırılmıştır;

- Sorun 1: Tarım topraklarının amaç dışı kullanımı
- Sorun 2: Tarımsal arazilerinin miras yoluyla parçalanması
- Sorun 3: İklim değişikliği ve ilçenin su kaynaklarının bilinçsiz kullanımı
- Sorun 4: Çevre kirliliği kaynaklı sorunlar

- Sorun 5: Tarımsal alanda devam eden yönetsel olumsuzluklar
- Sorun 6: Nitelikli iş gücü ve göç sorunu
- Sorun 7: Kabil ilinin yeni master planında ilin gelişme yönü Dehsabz ilçesine doğru yönlendirilmesi

- Sorun 8: İlçede Tarım odaklı sanayinin gelişmemiş olması

Tablo 4.13'te Kabil-Dehsabz ilçesinde sürdürülebilir tarım arazilerinin kırsal kalkınmaya etkisinin mekansal stratejik planlama bağlamında incelenmesine ilişkin saptanan temel sorunlar sunulmuştur.

Tablo 4.13. Kabil-Dehsabz ilçesinde sürdürülebilir tarım arazilerine yönelik tespit edilen temel sorunlar

Sorun 1: Tarım topraklarının amaç dışı kullanımı
• Dehsabz ilçesinde yoğun yapılaşma faaliyetleri ve rant baskısı. • İlçede tarımsal arazilerinin satılması ve konuta dönüştürülmesi. • İlçede Kabil Büyük Şehir Belediyesi ve Şehircilik ve Arazi Bakanlığının çeşitli projelerin devam etmesi ile tarım alanlarının yapılaşma korkusu. • Kabil ilinde arsa fiyatlarının yüksek olmasından dolayı tarım alanlarının yapılaşmaya açılması • Çayır-Mera alanlarının kaybı.
Sorun 2: Tarımsal arazilerinin miras yoluyla parçalanması
• Afganistan'da mirasçılık sistemin geleneksel yapısından dolayı tarım arazilerinin küçülmesi ve parçalanmasının hızla devam etmesi. • Tarım arazilerinin miras yoluyla parçalanmasının önlenmesine yönelik düzenlemelerinin yetersiz kalması. • İlçenin tarımsal ürünlerinde tarım arazilerinin miras yoluyla parçalanmasından kaynaklanan verimsizlik. • İlçede tarımsal çiftliklerin küçük ve parçalı bir yapıya sahip olması.

Tablo 4.13. Kabil-Dehsabz ilçesinde sürdürülebilir tarım arazilerine yönelik tespit edilen temel sorunlar (Devam)

Sorun 3: İklim değişikliği ve ilçenin su kaynaklarının bilinçsiz kullanımı
● İlçede tarımsal arazilerinin eski su kaynaklarında yaşanan hukuki sorunlar. ● İlçede suyun yeterli olduğu zamanlarda depolanmaması ve kaybedilmesi. ● İlçede sulama için kullanılan suyun yaz mevsiminde yetersiz olması. ● İlçede bilinçsiz ve ilkel uygulanan sulama teknikleri. ● İlçede tarımsal sulama altyapısının eksikliği. ● Dehsabz ilçesinde tarımsal sulama sistemlerinin eskimiş olması ve ark (su kanalı) sulaması yapılması ile su kaybının oluşması. ● İzinsiz ve denetimsiz kazılan su kuyuları. ● Kabil ili nüfusunun yükselmesi ile yeraltı suyun aşırı çekilmesi. ● Ağaç kesimi nedeni ile çölleşme sorunu. ● Doğal ekosisteme ait problemler (erozyon- toprak tuzlanması, toprak yetersizliği, iklim değişikliği vb.).
Sorun 4: Çevre kirliliği kaynaklı sorunlar
● Suyun yetersiz olduğu zamanlarda Kabilin Khair Khana kasabasından gelen ve Dehsabz ilçesinden geçen atık su kanalının suyundan yaralanması ile tarımda bitki hastalığına sebep olması. ● Hamid Karzai havalimanı ve Pole Charkhi OSB’inden kaynaklanan kirlilik sorunları. ● İlçenin tarım arazilerinin yakınında bulunan Çimento ve Khan çelik fabrikasından kaynaklanan kirlilik tarımsal ürünlere zarar vermesi. ● İlçede taş ocaklarında meydana gelen patlamaların neticesinde etrafa saçılan taş ve kayak parçaların tarım arazilerine zarar vermesi. ● İlçede bitkisel ürünleri tehdit eden çeşitli hastalıkların ürün kaybına neden olması.
Sorun 5: Tarımsal alanda devam eden yönetimsel olumsuzluklar
● Dehsabz ilçesinde çiftçilerin tarımsal arazilerine yatırım yapmaktan kaçınmaları ve tarım sektöründe özel yatırımların yapılmaması.

Tablo 4.13. Kabil-Dehsabz ilçesinde sürdürülebilir tarım arazilerine yönelik tespit edilen temel sorunlar (Devam)

Sorun 6: Nitelikli iş gücü ve göç sorunu
● Dehsabz ilçesindeki genç nüfusun eğitim almak sebebi ile kabil merkezine göç etmesi ● İlçede tarımda kişi başına düşen gelir miktarının düşük olması sebebi ile yerel halkın köyden kente göç etmesi. ● İlçede çocuk işçiliğın olması, yaşça küçük çocukların eğitime devam edememesi. ● Yaşça büyük ve küçük nüfus kitlelerin tarımda çalışmasının zorunluluğu. ● İlçede nitelikli çiftçi eğitimi konusunda yetersizliklerin olması. ● İlçenin tarımsal ürünlerinde zayıf planlama anlayışı. ● Dehsabz ilçesinde nitelikli ve genç iş gücünün tarımsal faaliyetlere katılmaması. ● İlçede tarım sektörünün geçim sağlanacak bir sektör özelliğini yetirerek insanların başka sektörlerle (sanayi, inşaat, hizmet vb.) katılması. ● Tarımda makineleşme sonucunda oluşan işsizlik.
Sorun 7: Kabil ilinin yeni Master planında ilin gelişme yönü Dehsabz ilçesine doğru yönlendirilmesi
● Kabil ilinin Sasaki master planından kaynaklanan sorunlar. ● Tarım arazilerinin yapılaşmasını engelleyen yönergelerin (4195 ve 1848 sayılı yönergeler) ihlal edilmesi.
Sorun 8: İlçede Tarım odaklı sanayinin gelişmemiş olması
● İlçede Pole Charhi OSB olmasına rağmen tarımsal sanayinin eksikliği. ● İlçenin tarım alanlarında kullanılan sertifikalı tohumların ithal olmasından dolayı pahalı şekilde temin edilmesi ● Dehsabz ilçesinde soğuk hava depolarının eksik olması. ● İlçede standart ve yöreye uygun tohum temininde karşılaşılan zorluklar. ● İlçede tarımsal faaliyetlerin geleneksel ve ilkel olarak devam etmesi.

4.4. Hedefler

Dehsabz ilçesinde sürdürülebilir tarım arazilerinin kırsal kalkınmaya etkisinin mekansal stratejik planlama bağlamında incelenmesi kapsamında hazırlanan GZFT analizi sonucunda belirlenen zayıf yönleri ile tehditler doğrultusunda saptanan 8 (sekiz) farklı sorunlara yönelik kısa, orta ve uzun vadeli çözüm önerileri geliştirilmiştir. Tablo 4.14'te tespit edilen temel sorunlara yönelik kısa, orta ve uzun vadeli çözüm önerileri sunulmuştur.

Tablo 4.14. Tespit edilen temel sorunlara yönelik kısa, orta ve uzun vadeli çözüm önerileri

Sorun 1: Tarım topraklarının amaç dışı kullanımı		
Kısa Vadeli	Orta Vadeli	Uzun Vadeli
● Dehsabz ilçesinde tarım arazilerinin korunması (Örneğin, ilçede devam eden yoğun yapılaşma faaliyetlerine kısıtlama getirilerek sınırlandırılması). ● Mutlak tarımsal arazilerin satışlarının yasaklanması (Örneğin, Dehsabz ilçesinde arsa fiyatlarının artışı engellemeye yönelik çalışmaların yapılması ile tarımsal arazi satışların yasaklanması). ● İlçede tarımsal arazilerinin iyileştirilmesine yönelik projelerin uygulanması (Örneğin, ilçede tarım arazilerinin tarım dışı arazi kaybının hangi alanlarda daha fazla yoğunlaştığının belirlenmesi ve tarım alanlarının korunması ve etkin kullanılması). ● İlçede çayır ve mera alanlarının korunması, geliştirilmesi ve amacına uygun kullanılması için çalışmaların yapılması	● Mutlak tarımsal arazilerinin korunması için alınan önlemlerin katı bir şekilde uygulanması (Örneğin, 4195 ve 1848 sayılı tarım arazisi Koruma ve Kullanma yönergelerinin ciddi bir şekilde yerine getirilmesi). ● İlçede tarım arazilerinin korunmasına ve geliştirilmesine yönelik çalışmaların gerçekleştirilmesi (Dehsabz ilçesinde tarımın sürdürülebilirliği açısından tarım arazileri kullanım yeteneğine göre sınıflara ayrılarak bu kabiliyet sınıflarına uygun şekilde kullanılması). ● Dehsabz ilçesinde konut için arsanın sağlanması (Örneğin, ilçede sorunlu tarımsal alanlarının tespiti ve bu alanların konuta dönüştürülmesi ile tarımsal arazilerin yapılaşması ve satışların yasaklanması). ● İlçede çayır ve mera alanların niteliğinin korunmasına yönelik çalışmaların yürütülmesi (Örneğin, Mera alanlarının ıslahı ile kaliteli yem üretiminin artırılması).	● Dehsabz ilçesinde tarımsal arazi kaynaklarının sürdürülebilir yönetimi (Örneğin, tarımsal arazilerinin nitelik ve nicelik bakımından belirlenmesi, sınıflandırılması, güncellenebilir şekilde dijital ortama alınarak veri tabanının oluşturulması, günün ihtiyaçları ile beraber gelecek kuşakların ihtiyaçları da düşünülerek koruma ve kullanma (Sürdürülebilirlik) ilkesine uyarak ekonomik kazancın yanında, ekolojik, değer doğrultusunda, bilimsel esaslara uygun olarak planlanması). ● Dehsabz ilçesinde tarımsal kaynaklarına yapılaşma baskısının azaltılması (Örneğin toprak koruma ve arazi kullanımına yönelik dünyadaki gelişmeler de göz önüne alınarak, toprak koruma ve kullanımı stratejilerinin ve eylem planlarının hazırlanması). ● Dehsabz ilçesinde çayır ve mara alanların sürdürülebilir kullanımın sağlanması (Örneğin üst ölçekli planlamada Dehsabz ilçesinin çayır ve mera alanların özelliğinin korunmasına yönelik kararların geliştirilmesi).

Tablo 4.14. Tespit edilen temel sorunlara yönelik kısa, orta ve uzun vadeli çözüm önerileri
(Devam)

Sorun 2: Tarımsal arazilerinin miras yoluyla parçalanması		
Kısa Vadeli	Orta Vadeli	Uzun Vadeli
- Dehsabz ilçesinde tarımsal arazilerinin miras yoluyla parçalanmasının engellenmesi (Örneğin, tarımsal arazilerin miras yoluyla parçalanmasının engellenmesi için yönetsel kararların alınması ile tarım arazilerinde verimliliğin artırılması). - Dehsabz ilçesinde tarımsal arazilerinin korunması (Örneğin, ilçede çiftçilerin tarımsal arazilerinin korunması ve verimli kullanılması ile ilgili bilinç düzeyinin yükseltilmesi).	- İlçede tarımsal arazilerinde meydana gelen verimsizliğin giderilmesi (Örneğin, ilçede tarımsal arazi kaynaklarının korunması ve verimli kullanımı arasında denge kurarak bu kaynaklarının sürdürülebilir kullanımın sağlanması). - İlçede tarımsal arazilerinin yönetimine yönelik çalışmaların yapılması (Örneğin, tarımsal amaçla kullanılan arazilerin sayısallaştırılarak veri tabanının oluşturulması). - Dehsabz ilçesinde tarımsal arazilerinin geliştirilmesi (Örneğin, ilçede tarımsal arazilerinin arttırılmasına imkan verecek potansiyel arazinin değerlendirilmesi).	- Dehsabz ilçesinde tarımsal arazilerinde Dünya’da tarımsal alanda başarılı şekilde yürütülen projelerin geliştirilerek uygulanması (Örneğin, CORINE, Coordination of Information on the Environment - Çevresel Bilginin Koordinasyonu) STATİP, (Sorunlu Tarım Alanlarının Tespiti ve İyileştirilmesi Projesi) TARİT, (Tarımsal Rekolte Tahmin ve Kuraklık İzleme) ÇATAK, (Çevre Amaçlı Tarım Arazilerinin Koruması) ATP (Arazi toplulaştırma projesi) gibi Projelerin yaygınlaştırılması). - Dehsabz ilçesinde miras, alım-satım veya altyapı inşası gibi nedenlerle parçalanmış arazilerin birleştirilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması (Örneğin, Türkiye’de devam eden arazi toplulaştırma projesi gibi uygulamaların gerçekleştirilmesi).
Sorun 3: İklim değişikliği ve ilçenin su kaynaklarının bilinçsiz kullanımı		
Kısa Vadeli	Orta Vadeli	Uzun Vadeli
- Dehsabz ilçesinde su kaynaklarının korunması (Örneğin, ilçede izinsiz ve denetimsiz kazılan su kuyuların yasaklanması ile yeraltı suyun azaltılmasının engellenmesi) - Dehsabz ilçesinde sulama amaçlı kullanılan su kaynaklarının kullanımının düzenlenmesi (Örneğin, ilçede geleneksel sulama tekniklerinin modernleştirilerek sürdürülebilir kullanımı). - İlçede su tasarrufuna yönelik çalışmaların yapılması (Örneğin, suyun verimli kullanımı ile ilgili toplum bilincinin yükseltilmesi).	- Dehsabz ilçesinde sulama amaçlı kullanılan su kaynaklarının korunarak geliştirilmesi (Örneğin, Dehsabz ilçesinde ilkel sulama tekniklerinin modern sulama tekniklerine (Damla ve kapalı sulama sistemleri) dönüştürülmesi için tarımsal sulama altyapı hizmetlerinin geliştirilmesi). - İlçede su kaynaklarının planlanması (Örneğin, Kabil nehri havzası ve Kabil ilinin kuzeybatı bölgesinde bulunan Panjshir nehri su havzasının eylem planlamasının yapılması).	- Dehsabz ilçesinde tarımsal sulama olanaklarının arttırılması (Örneğin, Dehsabz ilçesinde tarım arazilerinin eski su kaynaklarında (Logar ilinden akan su kaynağı) yaşanan hukuki sorunların çözülmesi ile yeni su kaynaklarının geliştirilmesi). - Kuraklık sebebiyle ilçede bulunan su kaynaklarının kurumaması yönünde çalışmaların yapılması (Bu doğrultuda halkın sürdürülebilir su kullanımına yönlendirilmesi, Kabil nehri havzasının eylem planının hayata geçirilmesi, yeraltı suyunun kaybını önlemek için denetimsiz ve izinsiz kazılan kuyuların yasaklanması).

Tablo 4.14. Tespit edilen temel sorunlara yönelik kısa, orta ve uzun vadeli çözüm önerileri
(Devam)

Sorun 3: İklim değişikliği ve ilçenin su kaynaklarının bilinçsiz kullanımı		
Kısa Vadeli	Orta Vadeli	Uzun Vadeli
● Dehsabz ilçesinde su kaynaklarının bilinçsiz kullanımının engellenmesi (Örneğin, Kullanan öder, kirlüten öder” politikası çerçevesinde prensiplerin yaygınlaştırılması). ● İlçede sulama tesislerin geliştirilmesi (Örneğin, sulama alt yapısına yönelik devam eden projelerin tamamlanması).	● Pole Charkhi OSB’inde daha az atık su üretimin desteklenmesi (Örneğin, temiz üretim teknolojileri ile atık suyun yeniden kullanım ve geri dönüşüm tekniklerin teşvik edilmesi). ● Dehsabz ilçesinde sulama alt yapısına yönelik projelerin gerçekleştirilmesi (Örneğin, ilçede sulama alt yapısına yönelik devam eden projelerin tamamlanması). ● İlçenin su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesi (Örneğin, devlet bütçesinden ödeneğinin ve uygun finansman yöntemlerinin artırılması). ● Dehsabz ilçesinin iklimsel koşullarına göre tarımsal verimliliğine yönelik üretimin gerçekleştirilmesi.	● Doğal ekosisteme ait sorunların (erozyon- toprak tuzlanması, toprak yetersizliği, çölleşme, iklim değişikliği vb.) çözümüne yönelik çalışmaların yürütülmesi (Örneğin, Afganistan’da Birleşmiş Milletlerin ortak geleceğimiz Brundtland Raporu adını verdiği rapor ve Kyoto protokolünün yürürlüğe girilmesi ve bu anlaşmalarının ilkelerine bağlı kalınması).
Sorun 4: Çevre kirliliği kaynaklı sorunlar		
Kısa Vadeli	Orta Vadeli	Uzun Vadeli
● İlçenin doğal kaynaklarının korunması (Örneğin, Dehsabz ilçesinde taş ve maden ocaklarının verimli ve sürdürülebilir kullanımı). ● Dehsabz ilçesinde maden ve taş ocaklarında meydana gelen patlamaların neticesinde etrafa saçılan taş ve kayık parçalarının tarım arazilerine zararın engellenmesi. ● Dehsabz ilçesinin tarımsal arazilerinde bitkisel hastalıklarının önlenmesi.	● Dehsab ilçesinde çevre kirliliğinin engellenmesi (Örneğin, Kabil ilinin Khair Khana kasabasından gelen ve Dehsabz ilçesinden geçen ve suyun yetersiz olduğu zamanlarda kullanılan atık suyun geri dönüşümü için atık su arıtma tesislerin kurulması).	● Çevre kirliliği kaynaklı bitkisel hastalıklarının teşhis edilmesi (Örneğin, Dehsabz ilçesinde yapılacak olan tarım meslek enstitüsün bitkisel hastalıkların teşhis edilmesi için laboratuvarın kurularak AR-GE çalışmaları için devletçe kaynak sağlanması). ● Hamid Karzai havalimanı ve Pole Charkhi OSB’inden kaynaklanan kirliliğin önlenmesi (Örneğin, tarımsal arazileri ve sanayi alanları arasında yeşil kuşak veya tampon bölgesinin oluşturulması).

Tablo 4.14. Tespit edilen temel sorunlara yönelik kısa, orta ve uzun vadeli çözüm önerileri

(Devam)

Sorun 5: Tarımsal alanda devam eden yönetsel olumsuzluklar		
Kısa Vadeli	Orta Vadeli	Uzun Vadeli
● Özel sektör yatırımlarının desteklenmesi ile yatırımcıların yatırım yapmaları için teşvik edilmesi. ● Ülkede tarım alanında yasal ve yönetsel açıdan düzenlemelerin yapılması	● Dehsabz ilçesinde özel sektör yatırımların artırılması (Örneğin, özel sektör yatırımlarının yatırım yasalarının revize edilerek yatırımcıların hukuksal güvencesinin sağlanması). ● Özel yatırım yasal ve mevzuat uygulamaları ile özel sektör yatırımlarının desteklenmesi.	● Yerli ve yabancı yatırımcıların teşvik edilmesi için çalışmaların yapılması (Örneğin, gelir vergisinin affı, teşvik, ayrıcalık, vb.).
Sorun 6: Nitelikli iş gücü ve göç sorunu		
Kısa Vadeli	Orta Vadeli	Uzun Vadeli
● Dehsabz ilçesinde işgücü açığı kapatmak için iş olanaklarının artırılması (Örneğin, Dehsabz ilçesinde kadınların işgücüne katılımının sağlanması). ● Dehsabz ilçesini terk eden nitelikli iş gücünün köyde tutulmasına yönelik çalışmaların yapılması (Örneğin, işçilerin sosyal yaşam güvencesinin sağlanması ve ilçede genç istihdamının desteklenmesi). ● Dehsabz ilçesinde tarımsal ürünlerinin düzenli üretim politikasının desteklenmesi (Örneğin ilçede tarımsal ürünlerin üretiminde arz ve talep dengesinin kurulması).	● Dehsabz ilçesinde köylüyü köyde tutmak için tarımda elde edilen gelir miktar düzeyinin yükselmesine yönelik çalışmaların ve gelir getirici projelerin gerçekleştirilmesi (Örneğin, tarım ve hayvancılık sektörünün geliştirilerek köylünün ekonomik gelirin artırılması). ● İlçede tarım sektörü geçindirecek bir sektör haline getirilmesi (Örneğin, genç istihdamının desteklenmesi ve işsizliğin azaltılmasına yönelik çalışmaların yapılması). ● İlçede nitelikli çiftçi eğitimi konusunda çalışmalarının yürütülmesi (Örneğin, ilçede açılacak olan tarım meslek Enstitüsünde nitelikli elemanların eğitilmesi).	● Dehsabz ilçesinde nitelikli iş gücü eğitimi konusunda yetersizliklerin giderilmesi (Örneğin, ilçede açılacak olan tarım meslek enstitüsünde genç ve nitelikli iş gücünün eğitilmesine yönelik çalışmaların gerçekleştirilmesi). ● Dehsabz ilçesinde açılacak olan tarım meslek enstitüsünde tarım uygulama temelli eğitimlerin artırılması ile ilçe halkının ekonomik taleplerine cevap verecek nitelikli işgücünün yetiştirilmesi.

Tablo 4.14. Tespit edilen temel sorunlara yönelik kısa, orta ve uzun vadeli çözüm önerileri
(Devam)

Sorun 7: Kabil ilinin yeni Master planında ilin gelişme yönü Dehsabz ilçesine doğru yönlendirilmesi		
Kısa Vadeli	Orta Vadeli	Uzun Vadeli
● Sasaki master planında eksiklerin giderilmesi (Örneğin, Cumhurbaşkanlığınca çıkarılan, Kabil ve Afganistan'ın tüm illerinde tarım alanlarının yapılaşmasını engelleyen 4195 ve 1848 sayılı yönergelerinin tümüyle uygulanması).	● Sasaki kuruluşun Kabil ili için hazırladığı master planında alınan kararların revize edilmesi (Örneğin, Sasaki kuruluşun Kabil ili için hazırladığı master planından kaynaklanan sorunlarının çözülmesine yönelik, Sasaki Master planında alınan kararları revize edilerek üst ölçekli planlamada Dehsabz ilçesinin kırsal ve tarımsal özelliğinin korunmasına yönelik kararların geliştirilmesi).	● Dehsabz ilçesinde tarım arazilerine kentleşme etkisinin azaltılmasına yönelik çalışmalar (Sasaki kuruluşun Kabil ili için hazırladığı master planında alınan kararların revize edilmesi). ● Dehsabz ilçesinin Kabil ili ile bölgesel sürekliliğin sağlanması (Örneğin, Dehsabz ilçesi banliyö bölgesi haline getirilmesi ile kırsal ve tarımsal özelliğinin korunması).
Sorun 8: İlçede Tarım odaklı sanayinin gelişmemiş olması		
Kısa Vadeli	Orta Vadeli	Uzun Vadeli
● Dehsabz ilçesinde standart ve yöreye uygun tohum temininde karşılaşılan zorlukların giderilmesi (Örneğin, ilçede devam eden kaliteli tohum ve fidan sağlanmasına yönelik projelerin tamamlanması). ● Dehsabz ilçesinde tarım-sanayi entegrasyonun sağlanması ve tarımsal ürünlerinin işlenebilmesi için tarım odaklı sanayinin geliştirilmesi (Örneğin, elde edilen tarımsal ürünlerinin ve hammaddenin çalışma alanı Dehsabz yakınında bulunan Pole Charhi OSB'sinde işlenmesi).	● Dehsabz ilçesinde sertifikalı tohum teminine yönelik çalışmaların yapılması (Örneğin, ilçede standart ve yöreye uygun tohum temininde Ziraat ve Sulama bakanlığınca yürütülen projelerin arttırılması). ● İlçede bulunan Pole Charhi OSB'inde tarım odaklı sanayi tesislerinin kurulması (Örneğin, soğuk hava depoların yapılması).	● Dehsabz ilçesi tarımsal sektörünün modernleştirilmesi (Örneğin, Dehsabz ilçesinde açılacak tarım meslek enstitüsünde tarım uygulama temelli eğitimlerin arttırılması, laboratuvar teknolojisinin kullanımı).

4.4.1 Kısa Vadeli Hedefler

Çalışma sürecinde saptanan temel sorunlara yönelik kısa vadeli öneriler aşağıda verilmiştir;

- Dehsabz ilçesinde tarımsal arazilerinin korunması ve iyileştirilmesine yönelik yaklaşımların benimsenmesi,
- Dehsabz ilçesinde çiftçilerin tarımsal arazilerinin korunması ve verimli kullanılması ile ilgili bilinç düzeyinin yükseltilmesi,
- Dehsabz ilçesinde sulama amaçlı kullanılan su kaynakların geliştirilerek korunması,
- Dehsabz ilçesinde su kaynakların verimli kullanımı ile ilgili toplum bilincinin yükseltilmesi ile su kaynaklarının bilinçsiz kullanımın engellenmesi,
- Su kaynakların verimli kullanımı ile ilgili “Kullanan öder, Kirleten öder” politikanın benimsenmesi,
- Dehsabz ilçesinde doğal kaynakların (toprak, su vb.) korunmasına yönelik çalışmaların gerçekleştirilmesi,
- Dehsabz ilçesinde maden ve taş ocaklarının çevreye verilen zararların engellenmesi,
- Dehsabz ilçesinde bitkisel hastalıkların önlenmesine yönelik çalışmaların yapılması,
- Dehsabz ilçesinde özel sektör yatırımcıların yatırım yapması için teşvik edilmesi,
- Tarımsal alanda özel yatırım yasal ve mevzuat uygulamaları ile yönetsel olumsuzluklar giderilmesi,
- Dehsabz ilçesinde nitelikli çiftçi eğitimi konusunda çalışmalarının yürütülmesi,
- Dehsabz ilçesinde işgücü açığı kapatabilmesine yönelik iş olanaklarının artırılması ile ilçede kadınların işgücüne katılımının sağlanması,
- Dehsabz ilçesini terk eden nitelikli iş gücünü ilçede tutmak için işçilerin sosyal yaşam güvencesinin sağlanması ve gelir getirici projelerin yapılması,
- Dehsabz ilçesinin tarım alanında düzenli üretim planlama politikasının uygulanması,
- Dehsabz ilçesinde tarımsal ürünlerinin işlenebilmesi için tarım odaklı sanayinin geliştirilmesi,
- Dehsabz ilçesinde tarım-sanayi entegrasyonun geliştirilmesi.

4.4.2. Orta Vadeli Hedefler

Çalışma sürecinde saptanan temel sorunlara yönelik orta vadeli öneriler aşağıda sunulmuştur;

- Cumhurbaşkanlığınca çıkarılan, Kabil ve Afganistan'ın tüm illerinde tarım alanlarının yapılaşmasını engelleyen (4195 ve 1848 sayılı) yönergelerin tümüyle uygulanması.
- İlçede tarım arazilerinin geliştirilmesi ve koruma önlemleri katı bir şekilde uygulanması
- Dehsabz ilçesinde çayır ve mera alanlarının özelliklerin korunması ve sürdürülebilir kullanımı
- Dehsabz ilçesinde tarımsal arazide kullanılan sulama tekniklerin geliştirilerek modernleşmesi.
- Dehsabz ilçesinde su kaynaklarının geliştirilmesi ve sürdürülebilir kullanım politikalarının / Stratejilerinin geliştirilmesi.
- Dehsabz ilçesinde su kaynaklarının planlanması ve sürdürülebilir kullanımı.
- Dehsabz ilçesinde doğal ekosisteme ait sorunların çözülmesi.
- Dehsabz ilçesinde sulama alt yapısına yönelik çalışmaların gerçekleştirilmesi.
- Dehsabz ilçesinde atık su arıtma tesislerin kurulması.
- Pole-charkhi OSB'sinde daha az atık su üretimin sağlanması.
- Hamid Karzai havalimanı ve Pole-charkhi OSB'inden kaynaklanan kirliliğin önlenmesi.
- Köylüyü köyde tutmak için gelir getirici projelerinin gerçekleştirilmesi.
- Dehsabz ilçesinde özel sektör yatırımların teşvik edilmesi için yerli ve yabancı yatırımcılara ayrıcalıkların tanımlanması.
- Dehsabz ilçesinde nitelikli iş gücü arttırmak için yapılacak olan tarım meslek enstitüsün tamamlanması.
- Yatırım yasalarının revize edilerek yatırımcıların hukuksal güvencesinin sağlanması.
- İlçede tarım sektörü geçindirecek bir sektör haline getirilmesi.
- Sasaki kuruluşun Kabil ili için hazırladığı master planında alınan kararların revize edilmesi.
- İlçede bulunan Pole Charkhi OSB'inde tarım odaklı sanayi tesislerinin kurulması.
- Pole Charkhi OSB'inde soğuk hava depolarının yapılması.

4.4.3. Uzun Vadeli Hedefler

Tez çalışmasının bu kısmında çalışma sürecinde saptanan temel sorunlara yönelik uzun vadeli öneriler aşağıda sunulmuştur;

- Üst ölçekli planlamada Dehsabz ilçesinin çayır ve mera alanlarının özelliğinin korunmasına yönelik kararların geliştirilmesi.
- Dehsabz ilçesinde miras, alım-satım veya alt yapı inşası gibi nedenlerle parçalanmış ve küçülmüş arazilerin birleştirilmesine yönelik çalışmaların gerçekleştirilmesi.
- Dehsabz ilçesinde su kaynaklarının korunması, geliştirilmesi ve sürdürülebilir kullanımın sağlanması.
- Dehsabz ilçesinde doğal ekosisteme ait sorunların çözülmesi.
- Dehsabz ilçesinde yapılacak olan tarım meslek enstitüsünde nitelikli iş gücünün eğitilmesine yönelik çalışmaların yapılması.
- Dehsabz ilçesinde yerli ve yabancı yatırımcıların teşvik edilmesi.
- Dehsabz ilçesinin banliyö bölgesi haline getirilmesi.
- İlçede miras, alım-satım veya altyapı inşası gibi nedenlerle parçalanmış arazilerin birleştirilmesi için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması.
- Kuraklık sebebiyle ilçede bulunan su kaynaklarının kurumaması yönünde çalışmaların yapılması.
- Yerli ve yabancı yatırımcıların desteklenmesi.
- Dehsabz ilçesi banliyö bölgesi haline getirilmesi ile kırsal ve tarımsal özelliğinin korunması.
- İlçenin tarımsal sektörünün modernleşmesi.

5. SONUÇ

Bu tez çalışması doğrultusunda sürdürülebilir tarım arazilerinin kırsal kalkınmaya etkisinin mekansal stratejik planlama bağlamında incelenmiştir. Bu kapsamda, planlama, mekan ve mekansal planlama kavramları, stratejik ve stratejik mekansal planlama kavramları, kırsal kalkınma ve sürdürülebilir tarım arazileri gibi kavramlar çerçevesinde incelenmiştir. Söz konusu kavramlara dair literatür taramasından ve uygulamalı çalışmalarından GZFT analizinden elde edilen bilgiler doğrultusunda Dehsabz ilçesinin tarımsal sürdürülebilirlik adına tehditlerin neler olduğu ve aynı şekilde değerlendirilmesi gereken fırsatların neler olduğu belirlenmiştir. Böylece ilçede yapılan GZFT analiziyle güçlü ve zayıf yönleri ortaya konarak Dehsabz ilçesi ile ilgili öncelikle bir mevcut durum değerlendirilmesi yapılmıştır.

Tez çalışmasının bu bölümünde, çalışma sürecinde mevcut durum tespiti ve saptanan temel sorunlara yönelik öneriler aşağıda sunulmuştur;

- Dehsabz ilçesi tarımsal faaliyet açısından bir bütün olarak değerlendirdiğimizde tarımsal hareketliğe güç katan ve tarımsal hareketliliğin devamlılığını sağlayan faktörler arasında verimli tarım arazisinin bulunması, tarımsal sürdürülebilirliğin önemli bir güvencesidir. Afganistan'da verimli tarım topraklarının korunması için Cumhurbaşkanlığınca Afganistan'ın başkenti Kabil ve tüm illerindeki tarım arazilerinin yapılaşmayı engelleyen 4195 ve 1848 sayılı yönerge çıkarılsa da Dehsabz ilçesinde tarımsal sürdürülebilirliği tehdit eden en önemli unsurlardan tarımsal arazinin amaç dışı kullanımı ve tarım arazileri imar çalışmaların getirdiği rant baskısından dolayı yapılaşmaya maruz kalmaktadır. Böylece Pole Charkhi OSB'nin ve Hamid Karzai havalimanı mutlak tarım arazilerinin yakınında yer alması bu arazileri tehdit etmektedir. Geçmişten bu yana Kabil kentindeki nüfusun hızla artmaya devam etmesi kentin alan ihtiyacını da artırmakta ve ortaya çıkan büyüme süreciyle birlikte kent mekanda hızla yayılarak verimli tarım arazileri tehdit etmeye devam etmiştir. Aynı zamanda tarım arazileri üzerinde var olan iskan alanları, tarımsal arazilerin amaç dışı kullanımına yol açmaktadır. Dehsabz ilçesinde konut alanları neredeyse tarım yapılabilir araziler üzerindedir. Dehsabz ilçesinde mutlak tarım arazilerinin üzerindeki yapılaşmaların boyutu önemli oranlara ulaşmaktadır. İlçede gelecekte tarım alanlarında muhtemel oluşacak kayıp oranları dikkate alınarak en yüksek oranı yine sanayi ve kentleşme kaynaklı olabileceği öngörülmektedir. Dolayısıyla Dehsabz ilçesinde tarımsal arazilerinin korunması, tarımsal arazi kaynaklarının geliştirilmesi ve sürdürülebilir arazi

kullanımı için var olan 4195 ve 1848 sayılı Tarım Koruma ve Kullanma yönergelerinin revize edilerek geliştirilmesiyle bu sorunların çözümlenmesi mümkün olacaktır.

- Dehsabz ilçesinde tarımsal sürdürülebilirliği tehdit eden en önemli unsurlardan arazilerin miras yoluyla parçalanmasıdır. Dehsabz ilçesinde tarımsal faaliyetler için tarımsal arazilerinin niteliği kadar tarım yapılan arazilerin büyüklüğü de önemlidir. Ayrıca Dehsabz ilçesinde miras yoluyla tarım arazileri küçük parsellere bölerek mirasçılar arasında paylaşılmaktadır. Böylece tarım arazileri sürekli kaybedilerek verimliliğini kaybetmektedir. Tarımsal çiftliklerin küçük ve parçalı bir yapıya sahip olması üretimde verimliliğin düşmesine neden olmaktadır. Arazilerin miras yoluyla parçalanması ve çok parçalı olması Afganistan genelinde var olan bir sorundur. Bu durum Dehsabz ilçesinde tarımsal açıdan sorunlara neden olmaktadır. Dolayısıyla Dehsabz ilçesinin tarımsal arazilerinde miras yoluyla meydana gelen parçalanması durumun giderilmesi gerekmektedir. Böylece ilçede arazi kaynaklarının sürdürülebilir kullanımın sağlanması mümkün olacaktır.

- Afganistan'ın yer altı doğal ve su kaynakları açısından zengin bir ülke olmasına rağmen bu doğal kaynakları idare edebilecek altyapıya sahip değildir. Dehsabz ilçesinde tarımsal alanlarında geleneksel sulama tekniği Karez (Açık sulama kanalları) sulaması yapılabilmektedir. Bu sulama sistemi ilkel yöntemle devam etse de devlet tarafından suyun verimli kullanımı için sulama alt yapısına yönelik projeler gerçekleştirilmektedir. Tarımsal faaliyetlerde sulama olanağının bulunması verimliliği arttırmakta ve ürün çeşitliliği konusunda alternatif seçenekler sunmaktadır. Su kaynakları açısından zengin bir rezerve sahip olan Kabil nehri havzası tarımsal faaliyetler açısından en önemli su kaynağı Dehsabz ilçesinde yeraltı suyun beslemesi, tarımsal alanların sulanmasında kullanılması ve su temininde, tarımsal açıdan birincil su kaynağını oluşturmaktadır. Böylece yılın ilkbahar ve kış mevsiminde Dehsabz ilçesinde tüm tarım arazilerine yetecek kadar su miktarı bulunmaktadır. İlçede su kaynaklarının sadece varlığı ve sürdürülebilirliği sağlayacak potansiyelde olması tek başına bir anlam ifade etmemektedir. Su kaynaklarının iyi bir planlamayla verimli kullanımı ve yönetimi de önemlidir. Dehsabz ilçesi ile ilgili önemli bir proje olan “New Kabul Project” Yeni Kabil Projesi devam etmektedir. Proje kapsamında geliştirilen sulama sistemlerinde modern sulama tekniklerin geliştirilmesi düşünülmektedir. Dehsabz ilçesinde yeraltı suyunun kullanımı açısından gelecekte önemli bir sorun haline gelebilecek. Yeraltı suyun çekilmesine ve güvenli kullanılmamasına sebep olan faktörlerin en önemlisi ilçede nüfus artışı, izinsiz su kuyuların kazılması ve sanayi tesisleridir. Yine yeraltı suyunun kullanım kalitesinde kirlenmeye neden olarak hem içme suyu hem de tarımsal sulama açısından yeraltı suyunun kullanımını önemli bir doğal kirletici unsur Pole

Charkhi OSB'si ve Khayır Khana bölgesinden gelen atık su kanalıdır. Gelecekte su ve suya erişimde herhangi bir sorun meydana gelmemesi için önemli tedbirlerin alınması gerekmektedir. Bu doğrultuda Dehsabz ilçesinde su kaynaklarının iyi planlamayla doğru kullanımın sağlanması gerekmektedir. Dehsabz ilçesinde denetim dışı kazılan su kuyuların yasaklanması, sulama sisteminin modernleştirilmesi ve su kaynaklarıyla ilgili ilçe halkının bilinç düzeyinin artırılması, ilçenin su kaynaklarının korunarak geliştirilmesi önemli bir husustur. İlçede suyun yeterli olduğu mevsimlerde (İlkbahar ve kış dönemi) depolanarak biriktirilmesi ve ihtiyaç halinde bu biriktirilen suyun tarım arazilerinde kullanımının sağlanmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

- Dehsabz ilçesinde özellikle Pole_charkhi OSB'inde ve Khayır Khana bölgesinden gelen atık su kanalından kaynaklanan çevre kirliliği konusu dikkat çekici boyuttadır. Dolayısıyla bu kirliliği önleyecek yaklaşımlar belirlenmelidir. Pole Charhi OSB'inde üretilen ve çevresel kirliliğe sebebiyet veren atık suyun arıtılarak geri kazanımı için OSB'de atık su arıtma tesislerinin kurulması ve ilçenin tarımsal alanlarında tekrar kullanımı sağlanmalıdır.

- Dehsabz ilçesinde tarıma dayalı sanayi ve soğuk hava depolarının gelişmemesi ilçede tarımsal faaliyetleri olumsuz yönde etkilemektedir. Üretilen tarımsal ürünler bozulmakta ve yeterli sürede saklanamamaktadır. Bu doğrultuda Pole charkhi OSB'inde tarıma dayalı sanayi tesislerinin kurulmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Bu tesislerde ilçenin tarımsal alanlarından elde edilen ürünlerin işlenmesiyle Dehsabz ilçesinde tarım-sanayi entegrasyonun sağlanması mümkün olacaktır. Diğer taraftan ilçede soğuk hava depolarına dayalı tesislerin kurulmasıyla çok daha fazla miktarda tarımsal ürünlerin saklanması ve pazarlanması sağlanacaktır. Sanayi tesislerinde üretilen ürünler ve soğuk hava depolarındaki tarımsal ürünlerin bu bölgede kurulacak lojistik merkezlerle dağıtımı daha hızlı olacaktır. Böylece ilçenin ekonomik anlamda kalkınmasına katkı sağlanacaktır.

- Dehsabz ilçesi verimli tarım arazilerine sahiptir. Ancak Dehsabz ilçesinde yapılaşma çalışmalarının (Hamid Karzai uluslararası havalimanı, Pole Charkhi OSB, ceza evi vb.) neden olduğu yoğunluk nüfus artışına sebep olmaktadır. İlçenin tarım arazilerinin amacına uygun kullanılmaması ve çeşitli projelerin devam etmesi çayır ve mera alanlarının kaybına yönelik bir tehdit olarak görülmektedir. Bu bağlamda Dehsabz ilçesinde hayvancılığın geliştirilmesi ve çayır-mera alanlarında ıslah çalışmalarının yapılmasıyla bu alanların korunmasının sağlanması mümkün olacaktır.

- Afganistan, bulunduğu coğrafi ve jeopolitik konumu itibarı ile tarım ve kırsal toplum özellikleri göstermektedir. Tarım ve hayvancılığa dayalı ekonomi özelliği taşımasına rağmen tarım arazileri iklim değişikliği (Susuzluk, kuraklık) sebebi ile tam anlamı ile kullanılamamaktadır. Dehsabz ilçesinde genelde sert bozkır ikliminin hakim olması sebebiyle yaz dönemi sıcak ve kurak, kış dönemi ise çok soğuk ve kar yağışı geçmektedir. Böylece tarımsal faaliyetler yılda sadece bir defa yapılmaktadır. Dolayısıyla Dehsabz ilçesinin iklim durumuna yönelik tarımsal ürün yetiştirme yaklaşımları benimsenerek üreticiler bu yönde bilinçlendirilmelidir.

- Dehsabz ilçesinde günümüzde yapılan tarımsal faaliyetlerde en önemli destekleyici ve yönlendirici unsur devlet ve devlet kurumlarının yanı sıra WFO, UN-HABİTAT ve UN gibi yabancı yardım kurum ve kuruluşları olmuştur. Dolayısıyla bu kuruluşların sağladığı destekle özel sektör yatırımlarının artırılarak ilçenin tarımsal alanda yaşanan olumsuzlukların giderilmesi mümkün olacaktır.

- Dehsabz ilçesinde tarım ve kırsal turizm faaliyetlerinin gelişmesi, tarımda üretilen ürünlerin pazarlama olanaklarını kolaylaştırması tarımsal üretimi teşvik edici bir faktördür. Diğer yandan ilçede inşaat, eğitim, hizmet ve sanayi yatırımlarının çoğalmasıyla gerekli iş gücü istihdamı tarımsal işgücünün inşaat, eğitim, hizmet ve sanayi sektörüne kaymasına sebebiyet vermektedir. İlçede tarımsal işgücünde oluşan yetersizlikten dolayı tarım arazilerinde verimliliğin düşmesi söz konusudur. Böylece inşaat, eğitim, hizmet ve sanayi sektöründe iş gücü istihdamı tarımsal işgücünün kaybına sebep olmaktadır. Bu doğrultuda Dehsabz ilçesinde nitelikli iş gücünün eğitilmesi konusunda çalışmalar yapılmalıdır. Dehsabz ilçesinin yakınında yapılacak olan tarım meslek enstitüsünde ilçenin nitelikli eleman sağlanmasına yönelik projelerin gerçekleştirilmesi bu sorunların çözülmesi mümkün olacaktır.

Kısaca ekonomisi tarıma dayalı Dehsabz ilçesinde tarımsal üretim ve üretilen ürünlerin pazarlanmasında sürekliliği sağlamak için yönetsel kararların alınması gerekmektedir. Bu bağlamda çiftçi, uzman ve akademisyen paydaş gruplarının belirli dönemlerde fikirleri alınarak yönetsel kararlar şekillenmesi sağlanmalıdır. Ayrıca tarım arazilerinin korunması ve tarımda modern tekniklerin takip edilerek üretimde kullanımı sağlanmalıdır. Özellikle tarımsal üretimin her aşamasındaki paydaşların bilinçlendirilmesi önemli bir konudur. Böylece Dehsabz ilçesinde hem tarımsal arazilerin sürdürülebilirliği hem de tarımsal kalkınmanın sağlanması mümkün olacaktır.

KAYNAKLAR

- ACSO, 2010. *National Statistic and Information Authority*, : Afghanistan Central Statistical Yearbook Organization, <https://nsia.gov.af/home> (Erişim Tarihi: 19.12.2020).
- ACSO, 2012. *National Statistic and Information Authority*, : Afghanistan Central Statistical Yearbook Organization, <https://nsia.gov.af/home> (Erişim Tarihi: 22.01.2021).
- Akci, A., Demirel, M.K., Becu, H.ř., 2016. Tarım arazilerindeki yapılaşma baskısının azaltılmasında köy gelişme alanı ve imar uygulamaları. *Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi*, Özel Sayı, 372 – 384.
- Akseki, H., 2011. Kentsel Yayılmanın Tarım Arazileri Üzerindeki Etkisi, Konya Kenti Örneği, Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya, Türkiye.
- Albrechts, L., 2001. Bridge the gap from spatial planning to strategic projects. *European Planning, urban studies*, 38(4), 733 – 745.
- Albrechts, L., 2005. Creativity as a drive for change. *Planning Theory*, 4(3), 247 – 269.
- Anonim, 2005. Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5403.pdf> /2010/12/20101229m6-11.htm (Erişim tarihi: 11.01.2021)
- Anonim, 2010a. Mekansal Planlama Genel Müdürlüğü. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/Mekansal_Planlama_Sistemine_%c4%b0li%c5%9fkin_de%C4%9Ferlendirme_Raporu.pdf (Erişim tarihi: 11.03.2020)
- Anonim, 2010b. İyi Tarım Uygulamaları Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Tebliğ. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/12/20101229m6-11.htm> (Erişim tarihi: 11.03.2020)
- Anonim, 2013. Afganistan İşlam Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın Ülkenin Merkez ve Tüm İllerinde Yeşil Alanlar, Tarım Arazileri, Bahçeler, Bağlarda Yerleşim Alanların Yapılmasının Engellenmesine İlişkin Kararı. <https://w.mudl.gov.af/index.php/en/governance-documents> (Erişim tarihi: 10.02.2021)
- Anonim, 2016. Tarım Arazisi Nedir. <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:kG2newuCKZUJ:https://3d.konut.com/tarim-arazisi-nedir-/haberi/+&cd=3&hl=en&ct=clnk&gl=af> (Erişim Tarihi: 18.01.2021)

- Anonim, 2019. Marjinal Tarım Arazisi Nedir. <https://tad.tarim.gov.tr/TadPortal/Account/SikcaSorulanSorular> (Erişim Tarihi: 26.01.2021)
- Anonim, 2020a. Planning. <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/planning> (Erişim Tarihi: 28.11.2020)
- Anonim, 2020b. Mekan veya Yer Nedir. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Mek%C3%A2n> (Erişim Tarihi: 08.12.2020)
- Arar, B., 2019. Mimarlık Fakültelerinde Mekansal Performansın Kullanıcılar Üzerinden Değerlendirilmesi; Erciyes Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Örneği, Yüksek Lisans Tezi. Hasan Kalyoncu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep, Türkiye.
- Arslan, M., 2016. Afganistan’da istikrarsızlık ve temel sebepleri. *Uluslararası İşletme Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi*, 1(2), 49 – 59.
- Aydın Eryılmaz, G., Kılıç, O., 2018. Türkiye’de sürdürülebilir tarım ve iyi tarım uygulamaları. *Tarım ve Doğa Dergi*, 21(4), 625 – 629.
- Bakırcı, M., 2007. *Türkiye’de Kırsal Kalkınma Kavramlar-Politikalar-Uygulamalar*, Nobel, Ankara, 416 s.
- Bafarasat, A.Z., Oliveira, E., 2020. Disentangling three decades of strategic spatial planning in England through participation, project promotion and policy integration. *European Planning Studies*, 1-18.
- Baran, M.F., Bellitürk, K., Çelik, A., 2021. Önsöz, *İçinde: Değişen Bir Dünya’da Sürdürülebilir Tarım Yönetimi*, Baran, M. F., Bellitürk, K. Çelik, A. (eds.), İksad Publishing House, Ankara, Türkiye, 1-2.
- Birişik, N., 2019. Küresel ve ulusal ölçekte tarım ve gıda politikaları “gerçekler, sorunlar ve çözüm önerileri”, *Tarım-Orman Çalışanları Birliği Sendikası Bildiriler Kitabı*, Ankara, 161 – 170.
- Bryson, J., 1987. Applying private-sector strategic planning in the public sector. *Journal of the American Planning Association*, 53(1), 3 – 16.
- Cevizci, 1999. Paradigma felsefe sözlüğü. *Paradigma Yayınları*, 3(3), 583-585.
- Çeker, A., 2015. Sürdürülebilir Tarım Kapsamında Dalaman Ovası’nın Mekansal Analizi, Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Türkiye.
- Çelik, Z., 2005. Planlı dönemde Türkiye’deki kırsal kalkınma politika ve uygulamaları üzerine bir değerlendirme. *Dokuz Eylül Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Dergisi*, 61 – 67.

- ÇŞB, 2020. *Mekansal Stratejik Planlama*, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, <https://webdosya.csb.gov.tr/db/scd/icerikler/tmspn-ha-kbr-20210303125213.pdf> (Erişim Tarihi: 27.06.2021).
- DPT, 2006. *Stratejik Planlama*, Türkiye Devlet Planlama Teşkilatı, http://www.yapi.hacettepe.edu.tr/dosyalar/stratejik_planlama_klavuzu.pdf (Erişim Tarihi: 04.12.2020).
- DPT, 2007. *Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Türkiye Devlet Planlama Teşkilatı, https://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2018/11/09_toprakvesukaynaklar%c4%b1n%c4%b1nkullan%c4%b1m%c4%b1vey%c3%b6netimi.pdf (Erişim Tarihi: 25.10.2020).
- DPT, 2014. *Tarım Arazilerinin Sürdürülebilir Kullanımı Çalışma Grubu Raporu*, Türkiye Devlet Planlama Teşkilatı, http://www.yapi.hacettepe.edu.tr/dosyalar/stratejik_planlama_klavuzu.pdf (Erişim Tarihi: 04.12.2020).
- DB, 2014. *Agricultural Development in Afghanistan*, Dünya Bankası, https://www.academia.edu/12150576/Agricultural_Development_in_Afghanistan_Some_Temporal_Reflections, (Erişim Tarihi: 05.01.2021).
- Ersoy, M., 2012. Kentsel planlama kuramları, <http://www.melihersoy.com/wp-content/uploads/2012/04/9-340.pdf>, (Erişim Tarihi: 04.01.2021).
- Faludi, A., Salet, W., 1999. The revival of spatial planning. *proceedings of the colloquium. Amsterdam*, 25- 26.
- Galland, D., 2020. Governance rescaling in Danish spatial planning: state spaces between fixity and fluidity. in shaping regional futures, *Springer*, 103-119.
- Gow, T., Pidwimiy, M., 1996. Land use and environmental change in the thompson, <https://royalbcmuseum.bc.ca/exhibits/living-landscapes/thomp-ok/env-changes/index.html>, (Erişim Tarihi: 09.01.2021).
- Gökce, D., Çarıkçı, Aysel., 2019. Ortak geleceğimizin sağlıklı inşası için tarım odaklı kentler. *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi*, 54 – 56.
- Göksu, F., 2016. Planlamada stratejik yaklaşımlar; klasik planlama anlayışı temelli askıya mı çıkıyor? *Kent Gündemi Dergisi*, 7, 68-73.
- Güven, B., Kaygın, E., 2015. Adıyaman ili SWOT analizi, https://www.researchgate.net/profile/Bulent-Gueven/publication/326942740_Adiyaman_Ili_SWOT_Analizi/links/5b6d6f8145851546c9fa1d74/Adiyaman-Ili-SWOT-Analizi.pdf, (Erişim Tarihi: 26.01.2021)
- Haydari, A., 2019. Kırsal Kalkınmada Kırsal Potansiyellerden Yararlanma Olanakları: Kütahya Örneği, Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta, Türkiye.

- Healey, P., Khakee, A., Motte, A., Needham, B., 2004. Strategic spatial planning and the longer range. *Planning Theory and Practice*, 5(1), 57 – 73.
- Ilgar, Y., 2016. Kentsel Çevrede Fiziksel Aktivite ve Mekansal Planlama: Denizli Örneği, Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Isparta, Türkiye.
- JICA, 2009. *Japan International Cooperation Afghanistan Office*, Japan International Cooperation Agency, <https://www.jica.go.jp/afghanistan/english/office/index.html> (15.01.2021).
- Kawasaki, S., Suzuki, S., Nishimaki, R., 2012. Current situation and issues on agriculture of Afghanistan. *Journal of Arid Land Studies*, 22(1), 345 -348.
- Keleş, R., 2006. *Kentleşme Politikası*, 9. Baskı. İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 752 s.
- Keskin, 2013. Dikili tarım arazisi nedir? <https://emlakkulisi.com/guncel/dikili-tarim-arazisi-nedir/> (Erişim Tarihi: 25.01.2021)
- Kınalı, T., Erol, U.E., Kaya, L.G., 2020. Isparta-İslamköy örneğinde arazi toplulaştırma çalışmalarının mekansal olarak değerlendirilmesi. *Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 11(2), 150 – 151.
- Kuşat, N., 2013. Yeşil sürdürülebilirlik için yeşil ekonomi: avantaj ve dezavantajları-Türkiye incelemesi. *Journal of Yaşar University*, 29(8), 4896 – 4916.
- Küçük Süleymanoğlu, R., 2008. Stratejik planlama süreci. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 16 (2), 404 – 408.
- Latruffe, L., Le Mouél, C., 2006. Review of policies affecting farmland mobility in france. report for the oecd, directorate for food, agriculture and fisheries. *French National Institute for Agriculture, Food and Environment*, 2 –9.
- Liu, Y., Zhou, Y., 2021. Territory spatial planning and national governance system in China. *Land Use Policy*, 102-288.
- Mack, H., Chornack, M., Verstraeten, İ., 2014. Sustainability of water supply at military installations. Kabul basin, Afghanistan. *Springer, Dordrecht*, 2 –17.
- Meşhur, Ç., Akseki, H., 2013. Kentsel yayılma sonucu yapılaşmaya açılan verimli tarım alanları Konya kent deneyimleri. *Megaron Dergisi*, 8 (3), 165 – 174.
- MPGM, 2018. *Mekansal stratejik planlama*, Mekansal Planlama Genel Müdürlüğü, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/Mekansal_Planlama_Sistemine_%c4%b0li%c5%9fkin_de_%C4%9Ferlendirme_Raporu.pdf, (Erişim Tarihi: 25.11.2020).
- Nadin, V., Stead, D., Dabrowski, M., Fernández-Maldonado, A.M., 2020. Integrated, adaptive and participatory spatial planning: trends across Europe. *Regional Studies*, 55(5), 791-803.

- Obayd, N., 2017. 11 Eylül saldırısı sonrası Afganistan'daki ekonomik kalkınma dönüşümü. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (9), 134 –135.
- OECD, 1998. *OECD Rural Policy Reviews, The New Rural Paradigm Policies and Governance*, Organisation for Economic Co-operation and Development, <http://www.oecd.org/regional/rural-development/> (Erişim Tarihi: 02.01.2021).
- OECD, 2006. *OECD Rural Policy Reviews, The New Rural Paradigm Policies and Governance*, Organisation for Economic Co-operation and Development https://read.oecd-ilibrary.org/governance/the-new-rural-paradigm_9789264023918-en#page11 (Erişim Tarihi: 13.15.2015).
- Özalp, S., 2006. Sosyo-Mekansal Dinamiklerle Değişen Planlama Yaklaşımı Mekansal Stratejik Planlama ve İstanbul Örneği, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, Türkiye.
- Özden, P.P., 2006. Stratejik plan üzerine bir kaç not. Kent gündemi. *TMMOB ŞehirPlancıları Odası Yayını*, 7 – 21.
- Palka, G., Oliveira, E., Pagliarin, S., Hersperger, A.M., 2021. Strategic spatial planning and efficacy: an analytic hierarchy process approach in Lyon and Copenhagen. *European Planning Studies*, 29(6), 1174-1192.
- Schindler, S., Kanai, J.M., 2021. Getting the territory right: Infrastructure-led development and the re-emergence of spatial planning strategies. *Regional Studies*, 55(1), 40-51.
- Sezgin, D., Varol, Ç., Koçak, M.B., 2012. Ankara'daki kentsel büyüme ve saçaklanmanın verimli tarım topraklarının amaç dışı kullanımına etkisi. *Metu Jfa*, 29 (1), 273 – 288.
- Şanlı, T., 2020. Kentsel Planlamaya Giriş, https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/tugce.sanli/137040/kent_103_1-2.pdf, (Erişim Tarihi: 28.11.2020).
- Şanlı, A., 2014. Demokratik Özerklik ve İdari Vesayet Bağlamında Bursa Büyükşehir Belediyesi Mekansal Planlama Uygulamalarına Bakış, Yüksek Lisans Tezi. Bahçeşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, Türkiye.
- Taş, B., 2011. Tarım alanlarının planlaması sürecinde SWOT analizi kullanımına bir örnek: Sandıklı İlçesi. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 9(2), 189 – 195.
- TMMOB, 2012. *Planlamada Yeni Politika ve Stratejiler: Riskler ve Fırsatlar*, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, http://www.spo.org.tr/resimler/ekler/7061c0c59604282_ek.pdf#page=3, (Erişim Tarihi: 25.11.2020).
- Topçu, P., 2012. Tarım arazilerinin korunması ve etkin kullanılmasına yönelik politikalar. *İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü*, 23 – 42.

- TÖİR, 2014. *Onuncu Kalkınma Planı*, Tarım Özel İhtisas Raporu, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/onuncu_kalk%4%b1nma_plan%4%b1_%c3%96zel_%c4%b0htisas_komisyonlar%4%b1_el_kitab%4%b1.pdf, (Erişim Tarihi: 25.11.2020).
- URL-1, 2021. *Türk dil kurumu*. <https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 24.06.2021)
- URL-2, 2020. *Dünya toprak haritaları*. http://cografyaharita.com/dunya_toprak_haritalari.html, (Erişim Tarihi: 17.12.2020)
- URL-3, 2020. *The anatomy of land use in America*. <https://www.visualcapitalist.com/america-land-use/>, (Erişim Tarihi: 02.03.2021)
- URL-4, 2018. *Spatial changes and land use of arable land in China*. <https://www.kjssf.org/articles/xml/ojWj/#idm101629816x>, (Erişim Tarihi: 09.03.2021)
- URL-5, 2020. *Decadal land use and land cover classifications across india, 1985, 1995, 2005*. https://daac.ornl.gov/VEGETATION/guides/Decadal_LULC_India.html, (Erişim Tarihi: 15.03.2021)
- URL-6, 2020. *Russian agriculture map*, <https://maps-russia.com/russian-agriculture-map> (Erişim Tarihi: 17.03.2021)
- URL-7, 2020. *Türkiye tarım haritaları*. <http://cografyaharita.com/turkiye-tarim-haritalari1.html> (Erişim Tarihi: 17.12.2020)
- URL-8, 2021. *Afghanistan demographics*. https://en.wikipedia.org/wiki/Geography_of_Afghanistan (Erişim Tarihi: 07.01.2021)
- URL-9, 2021. *Worldometers*. <https://www.worldometers.info/world-population/afghanistan-population>, (Erişim Tarihi: 13.06.2021)
- URL-10, 2021. *Mountain ranges in Afghanistan*, <https://pixabay.com/photos/afghanistan-the-pamir-mountains-4606217/> (Erişim Tarihi: 02.01.2021)
- URL-11, 2018. *Kabul urban design framework*. <https://www.sasaki.com/projects/kabul-urban-design-framework/>, (Erişim Tarihi: 19.01.2021)
- UN-HABITAT, 2008. *State of the World's Cities 2008/2009 Harmonious Cities*, United Nations Human Settlements Programme, <https://unhabitat.org/state-of-the-worlds-cities-20082009-harmonious-cities-2>, (Erişim Tarihi: 25.11.2020).
- USAID, 2008. *Afghan Agriculture, United States Agency for International Development*, <https://afghanag.ucdavis.edu/country-info/province/files/profile-Kabul.pdf> (Erişim Tarihi: 25.01.2021).

- Uyumaz, A., İlhan, O., 2018. Tarımsal arazilerde mülkiyetin devri. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 24(2), 3 – 4.
- Üstündağ, Ö., Şengün, T., 2011. Türk imar mevzuatındaki plan türleri ve fiziki planlama – coğrafya ilişkisi üzerine genel bir değerlendirme. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21 (2), 1 – 25.
- Yaşar, B., Yıldız, Ö., 2007. Dünya’da ve Türkiye’de sürdürülebilirlik, kırsal kalkınma ve mevcut sorunlar, *GAP V. Tarım Kongresi Bildiriler Kitabı*, Şanlıurfa, 184-190.
- Yeşilyurt, A., 2016. Kırsal Alanların Kentsel Alanlara Dönüşümü, Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta, Türkiye.
- Yılmaz, Ö., 2001. Tarım alanlarının amaç dışı kullanımı ve Afyon örneği. *Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*. 3 (1), 373 – 375.

